

Светислав Басара

ФАМА

ПРО ВЕЛОСИПЕДИСТІВ

Светислав Басара

ФАМА

ПРО ВЕЛОСИПЕДИСТІВ

Анотація

«Фама про велосипедистів» — шедевр сербської постмодерної прози, дотепний інтелектуальний детектив, рідкісна книжка, яку водночас хвалить критика і обожнюють читачі.

ISBN 978-617-614-188-4

© Svetislav Basara, 2017

© Книги — XXI, 2017, видання українською мовою

© Андрій Любка, 2017, переклад

© Анна Стьопіна, 2017, обкладинка

Светислав Басара

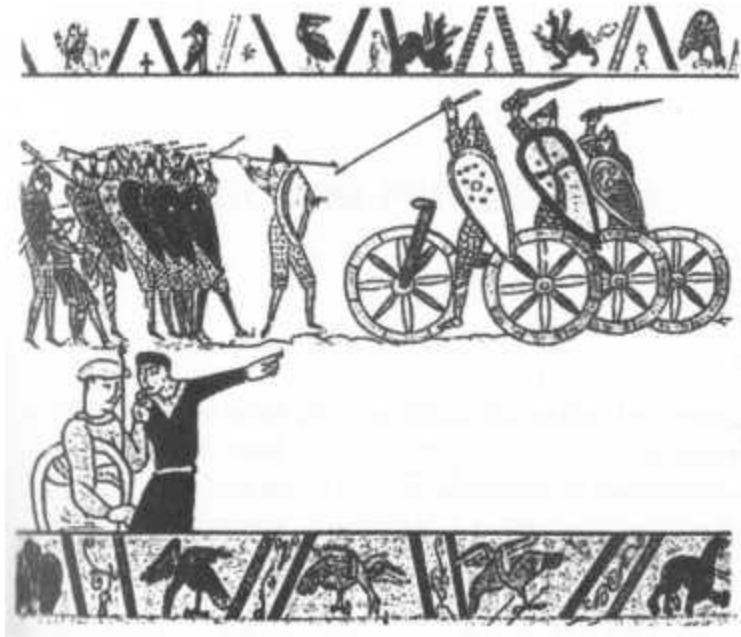
ФАМА ПРО ВЕЛОСИПЕДИСТІВ

Наскельні розписи фіксують
велосипедистів за кільканадцять століть
до винайдення велосипеда

Месія прийде, коли вже не буде
потрібен. Не прийде він останнього дня.
Він прийде найостаннішого дня.

Кафка

Передмова упорядника

Безліч таємниць приховують провінційні бібліотеки. Заповнені неторканими томами класики і пошарпаними примірниками кримінального читива, вони у своїх недосліджених підвалах ховають книжки, що їх неможливо знайти у книгарнях метрополій ані в каталогах національних чи університетських бібліотек. Як золото не шукають у ювелірних магазинах, а радше купують його там, а знаходять у далеких ущелинах і лабораторіях алхіміків, так само нерозумно шукати мудрість у бібліотеках Вавилону, де вона пошматована й зблякла від користування, де, як писав Бердяєв, «дух об'єктивований, закаменілий, пов'язаний із гріховністю світу і роз'єднаністю його частин».

Книжки мають своє життя і свою смерть. Ті, автори яких не вірили в смерть, мають і загробне життя. Інші, тобто ті, автори яких вірили в реінкарнацію, бувають знову написаними. Неможливо роз'єднати долю книжки і долю автора, а до того ж

сюди вплутана ще й доля читача. Інакше кажучи, це не читач шукає книжку, це його шукають, і є рукописи, які у віддалених місцях переховуються сторіччями, поки не потраплять до рук людини, якій були призначені. Не знаючи цього, однієї осені у підвалі місцевої бібліотеки у Баїній Башті (де я ховався від туги, причину якої все ще волію не згадувати), порпаючись у купі запошених журналів, я натрапив на дві маленькі книжечки. Перша з них (непривабливе кишенькове видання «Slavija», Новий Сад, 1937) називалася «Історія мого королівства» й не містила звичних вихідних відомостей. Друга — в німецькому оригіналі — називалася «Рукопис капітана Квінздейла» й була видрукувана 1903 року в Цюриху накладом лише шість примірників. Примірник, що потрапив мені до рук, мав порядковий номер 3. Зацікавлений тим, звідки у Баїній Башті один із кількох примірників книжки, що вийшла так далеко звідси в просторі й часі, я попросив свого приятеля-германіста перекласти невеличкий фрагмент. Я був приголомшений, виявивши, що капітан Квінздейл згадує короля Карла Потворного, якого я вважав звичайною вигадкою. Але моєму здивуванню не було меж, коли два роки по тому у журналі «Oblique» я прочитав автентичний рукопис мажордома Гросмана — «Історія диявольських двоколісників». Не буду затягувати. Я почав дослідження, метою якого було розвіяти нудьгу дощових днів, і яке в підсумку — провадячи мене ниткою Аріадни через лабіринти історії — завершилося у вигляді об'ємного альманаху, присвяченого таємниці Євангелічних велосипедистів трояндового хреста.

Передаючи цю збірку до рук читачеві, я усвідомлюю, що кілька років тому, шукаючи кольорові камінці, я випадково натрапив на перлину, але й розумію, що перлина та в очікуванні достойного власника знайшла недостойного, який тиражуванням у недопустимо великій кількості примірників

перетворює її в простий бісер. Єдиним виправданням є те, що в наш час, який припадає на пізню осінь *року років* (про що пише капітан Квінздейл), навіть блиск бісеру сяє крізь пільму, що згущується на горизонті.

При дворі короля Карла

Карло Потворний історія мого королівства (Апокриф)

Хоча квадратний кілометр як одиниця виміру ще не існує, моє королівство простягається на 450 квадратних кілометрів. Але про це ніхто не знає. Навіть Гросман. Я ніколи не марив про велике королівство. Величина королівства не додає величі його королю. Якраз навпаки. Великі царства притягують всіляку навалоч, а цар набуває всіх недоліків своїх підданих. Врешті-решт, я своє королівство не успадкував. Я створив його самотужки, голими руками й колосальною працею. Витратив усі свої заощадження. З допомогою Гросмана, мого мажордома, я збив собі трон з добрячої букової деревини. У спинку трону, з тильного боку, ми забили цвяхи у формі хреста, а сам трон підвісили міцними мотузками до стелі, наче гойдалку. Нічого з цього не є випадковим, все аж роїться від символізму. Коли я садовлюся на трон, вістря цвяхів вганяються мені в спину і таким чином я розпинаюся; біль не дозволяє мені розслабитися. Я думаю про муки нашого Спасителя, і це спонукає мене бути праведним і прощати. А те, що трон гойдається, символізує непостійність Фортуни та й людського життя загалом. Бачте, я сам починав як звичайний сільський хлопчина. Про батька мого нічого не було відомо. Може, й про маму. Як за триста п'ятдесят років, з'явившись у світі живих, витлумачить Зигмунд Фройд — усі обставини склалися так, щоб я ніколи не подолав Едипів комплекс, який Гросману і не сниться. Він вважає, що Фройд — це витвір моєї уяви. І не усвідомлює, що він сам, мажордом, є плодом уяви, такої потужної, що його навіть можна помацати.

Все одно, якби знав, підлабузник, яким він є, то примчав би одразу, підібгав хвоста й загорлав: «Сер, яке вагоме пророцтво! Яке неймовірне пророцтво!». А що було б, якби я розповів йому про кварки й кванти? Та облишмо це. Едипів комплекс я здолав дуже легко, можливо завдяки тому, що я не знав про нього. Я — простий чоловік, і міркував собі так: не знаю, хто мій батько, то й сам нікому не буду батьком. І квити. А тоді я зустрівся з Гросманом. Його саме під ту пору вигнали з університету в Упсалі, де він вивчав теологію. Наскільки я чув, за угоду з дияволом. Договір був таким: диявол Гросману докторат, Гросман дияволу — душу. По-чесному, але це суперечило статуту університету. Оскільки тоді ми не мали за що жити, були вже на нулі, то знайшли собі працю в корчмі «Під чотирма оленячими рогами». Мили там посуд, підкладали вогонь, носили воду й готували буйволів з перцем і прянощами. Гросман мав звичку убивати час, розважаючи мене теологічними головоломками. Скільки, наприклад, може поміститися янголів на вістрі голки? Або ж: *habet mulier animam*. Він питав про це у розпал роботи, оповитий, наче у пеклі, непроглядною хмарою сірчаної пари з буйволячих рогів. Тоді господар переривав наш диспут потоком проклять, і теологія мусіла зачекати, допоки знать нажереться. А ті жерли! Досі чую сьорбання супу, плямкання, хрумкіт кісток, все це відлунює мені крізь віки. Ледь не забув, мене тоді звали Ладиславом, але я не звертав на це уваги. Якби до мене хтось помилково звернувся, скажімо, Іване!, я був би Іваном. Іван, Ладислав, Гросман — яка різниця? У той час — майже жодної. Тому я й став королем. Щоб вивищитися над посередністю. Але все одно залишився посереднім. Така вже *conditio humana*. У кожному разі, коли знать закінчувала набивати пельку, я пошепки казав Гросману: «Немає, немає в жінки душі. Я впевнений у цьому. Жінки мають лише пизду. Пизда є центром, сонцем їхньої планетарної системи, навколо якого і через яке

крутяться і функціонують всі інші органи. А оскільки піхва — ніщо, звичайна діра, нестача, порожнина, жінка не просто не має душі — вона сама не існує». «Помиляєшся!», — горлав мені Ґросман із хмари своєї смердючої душі. Бідолашний Ґросман. Він був добрим знавцем давньогрецької й латини, але погано знався на жінках. Як і його мови, він був мертвим. Хочу сказати цим, що з ним приятелювали лише декілька людей, з ним складно було порозумітися, хоча він і був корисним. Ґросман навчив мене писати. Перша користь з Ґросмана. Мене не цікавило вміння виводити косі-тонкі й прямі-товсті лінії, але написати ось цю книгу — це так. Задля неї я з муками виписував перші слова своїми незграбними руками. І це ще я не згадав відсутність канцелярського приладдя для писання. У ХІХ столітті про це знатиме кожен сільський учитель. На знак вдячності, ставши королем, я звів для Ґросмана гарний склеп і наказав вигравірувати на плиті ГРОССМАН, з двома С, що неабияк потішило його марнославно. Часом він зачиняється в тому склепі й тренує лежання мертвим. Ретельний, такий нічого не залишає на волю випадку. Не люблю я таких людей. Можливо я, навмисне, щоб допекти йому, поховаю туди когось іншого. І ця інформація трохи важливіша за ту, що я не маю канцелярського приладдя. Якись ботани майбутнього можуть з неї виснувати кілька тез і захистити дисертації. Перша: у ті часи багато ваги надавалося склепам, бо люди були одержимі ідеєю смерті, і знать будувала собі гробниці ще за життя. Друга: знать була надзвичайно марнославною, хворобливо схильною мережити все деталями. Ну і ось, я теж не залишаю нічого на волю випадку, тож і не здивуюся, якщо й мене поховають у якомусь непоказному гробі.

* * *

У цю мить інтересу до моєї власної історії майже немає. Лише де-не-де зблисне згадка про мене. Та й то — в споминах Гросмана, той їх має з надлишком. А в цьому часі й місці аж роїться від спогадів. Всупереч усьому, я пишу свою історію, оскільки лише той, хто не має історії, має право писати її. Всі інші — упереджені. І так само: найкраще мислить той, хто взагалі не мислить. Усяка думка — зла. Це мені сказав отець Альберт, мій сповідник, і це я собі затямив навіки. Трапляється, я не думаю й по кілька днів. Гойдаюся на троні, задивившись тупо в оленячі роги на стіні, а придворні пересуваються навшпиньках, долинає шепіт: «Король думає». Просто людина навіть повірити не здатна, наскільки люди дупо-лизи. Коли я, наприклад, укріпив свою владу, то, натхненний згадкою Гросмана про згаяні на кухні роки, всім хлопцям з кухні, усім тридцяти п'ятьом, роздав титули баронів. І так із посудомийників поробилися великі вельможі. Цілими днями протирають штани в корчмах, об'їдаючись, п'ючи й щипаючи дівчат. Як на тому малюнку Готфріда з Майнца «Колесо фортуни». Заразом вони стали занадто декадент-ними. Знахабніли. Я чую, що деякі з них уже лаштують переворот, щоб мене скинути. Розмірковують: якщо він, тобто я, без ніяких титулів став королем, то чому не можемо ми, дворяни? Але Гросман уже готує помсту. Я їх поверну на кухню. Кількох із них розстріляю, якщо порох уже з'явився в Європі. Якщо ще ні, постинаю їм голови. Хоча розстріл був би ефектнішим — як новація. Час від часу не зашкодить спалити на вогнищі відьму чи провести публічну страту. Народ любить убивати, але за законом не має на це права, тому кожен мудрий король повинен інколи призначити смертну кару, просто задля різноманітності й збереження законності. А загалом, на відміну від Гросмана, я не вірю у відьом. Якщо віриш у будь-що, крім Бога, стаєш єретиком. Але я толерантний і до єретиків. Ось моя доктрина:

якщо всі люди грішні, ніхто не знає Бога, кожна теологія є єрессю. Коротко і ясно. І тому моє королівство є притулком для єретиків. Збігаються звідусіль під моє крило. Я — майже предтеча демократії. Нещодавно прибули з Парижа, рятуючись від переслідувань, якісь двоколісники, або щось таке. Я прийняв їхнього лідера, Йозефа Фераріуса, й він показав мені глиняну дощечку, їхню реліквію, і переклад, який подаю тут у записі Гросмана:^[1]

КНИГА ЯВАНА СИНА НАХОРА

Слова Явана, сина Нахора, до тих, що ще не народилися.

Прийшовши зі сходу у землю серанську, я оселився зі своїми братами, синами і стадом; і множилося багатство наше, і жили ми в мирі з іншими племенами.

І ось прийшли звідкись будівельники, вільні каменярі-масони; і запалили вогонь великий, і почали випалювати цеглу з глини, говорячи: «Давайте зведемо вежу, яка буде вбиратися в небо. Сховаємося в ній від звірів і вітрів, і потопу. А над нами буде... (знищений текст) ... у віки».

І накреслили на піску вигляд вежі. І була вежа знизу широкою, і сходинки обвивали її, наче змія, а вершечок її зникав у хмарах. І були на вежі сади і струмки, й інші красоти земні.

А на сьомий рік будівництва я заснув і сон такий уздрів: ось, на землі було одне колесо ... (знищений текст) ... формою й пристроєм котяться колеса як... і обидва котяться однаково і формою, й пристроєм котяться, наче одне є позаду другого.

Куди дух прямує, туди і колеса прямують, і коли дух злітає, тоді й колеса піднімаються, бо дух рухається на колесах.

І ось, страшне світло мене засліпило, і голос я почув, що говорив до мене: «Яване, розплющ очі свої і поглянь на вежу, яку ти споруджуєш». І розплющив я очі, і побачив вежу, що росте в небеса, а стіни її були прозорими, і глибоко всередину міг я дивитися.

І розгледів я на дні вежі безліч люду, що впала навколішки перед фальшивими жрецями, і кожен із них звіряв жрецю болі свої і розказував йому свої мрії та думки від серця щирого.

А жреці говорили: «Нічого не бійтеся. Ми ... (знищений текст)... якщо довірите нам сердець своїх поривання, зробимо вас щасливими і довговічними».

І ось, ті, що прагнули блуду, зібралися на одному поверсі, і блуд той чинили, чоловік з чоловіком і жона з жоною; і сморід піднявся до неба, і мука була споглядати це.

І ось, тих, що воювать хотіли й бої провадити, жреці вислали поверхом вище. І поверх той був без травинки, і воювали там, і вбивалися, і кров була до колін. А згори жреці за тим позирали й сміялися.

П'яниці порозлягалися в саду прекраснім і вино попивали, і такі виголошували блюзнірства, що боляче було слухати.

І ось, народ мирний і працьовитий на самому дні вежі копав і орав, і врожай збирав, і відносив його жрецям. А люті стражники походжали з бичами і били кожного, хто посмів заперечити. І говорили: «Чи ж ми для того вежу будуємо, щоб ви її нищили?».

І глибше всередині вежі угледів я речі жахливі, яких очі мої навіть у кошмарах не бачили. Син отця свого убивав і лягав до матері; і жінки їздили на чоловіках. І бачив я ще огидніші речі, які й описати не можу.

І знову світло мене засліпило, і вежа зникла, і чув я голос, який говорив мені: «Покайся, Яване. Візьми братів своїх і синів і втікай на північ.

А перед тим як вирушиш, зроби дощечку з глини і на дощечці тій напиши книгу про все, що бачив і чув ти. А на споді книжки відтисни печать цю нашого таємного заповіту».

І перед очима моїми печать з'явилася, схожа на ті вогняні колеса, а між ними слово «Далет» теж із вогню.

І ще казав мені голос: «Знай, я цю вежу зруйную і знову її зведуть, і знову її я зруйную, і тоді вже буде все одне в одному».

І ось, я одразу ж прокинувся, і в руці моїй була дощечка, на якій я відтиснув печать таємного заповіту, як і було мені сказано, з двома вогняними колесами і вогненним словом «Далет».

Всякого мені наговорив Фераріус. І як першу Вавилонську вежу зруйнували, і як друга знову буде збудована. Він показав мені і їхню реліквію — візок, збудований згідно з баченням Єзекиїла з колесами одне позаду іншого. Ними, каже він, можна на небо виїхати. Знав я, зрозуміло, що це лише алегорія, але фіглі заради я наказав Гросману спуститися на ньому з узвишшя на краю двору. Той ледь не зламав собі карк. З того часу він на дух не зносить двоколісників і з нетерпінням чекає від'їзду їхнього. Через це я звелів йому написати історію про їхні страждання в Парижі. Лукавець. Думає, я не знаю, що він потайки, невидимим чорнилом, шкрябає на *моїх* полях. Коли я напружу слух, чую те шкрябання, як дряпає поверхнею історії, як залишає свої карлючки, одержимий безумним бажанням не зникнути з пам'яті світу. Продовжу я краще про страчених. Щоб довести свою неупередженість, я наказав стратити і власну дружину, королеву Марго. За те, що з допомогою свого коханця, барона фон Куртіца, хотіла захопити престол. Не знаю, що цих

ідіотів, яких є безліч, змушує мріяти про владу й престולי? Невже думають, що я двадцять років заощаджував кожную копійку лише задля того, щоб правити? Ні, моєю метою є втілити один метафізичний замисел. Марго була непоганою дружиною, але не змогла встояти перед красою фон Куртіца. Краса — це, як стверджує Рад-бертус з Одензе в книжці, яку невдовзі напише, зброя диявола. А тут ще й жіноче марнославство. Отож, одного разу я несподівано зайшов у спальню — а Марго перед дзеркалом. Диявол брав її ззаду, а вона наче зачарована втупилася у віддзеркалення сідниць диявола. Я знав, що з цього не вийде нічого доброго. Та попри все, я не хотів поспішати. Думав, це тимчасове потьмарення розуму. Кілька разів я застукав у саду, як вона любиться з бароном, але вдавав, що сплю. Ех, але коли мені вже накипіло, я прокинувся і скликав слуг. Наступного дня я підготував виставу для простолюду. Захоплюючи й повчальну водночас. Щоби знали, куди провадять пожадливість і краса. Але була невеличка втіха і для моєї потворності. Як я виглядаю, описую лише задля майбутніх поколінь: низький зріст, крива спина, криві ноги, криві руки; вдягнений у безформну туніку, підшиту хутром леопарда. На чолі я маю величенький наріст. Моє праве око мале, глибоко посаджене в очну ямку; ліве вкрите катарактою. Але така картина не дійде до майбутніх поколінь. Готфрід із Майнца, боячись королівського гніву, намалював мене гарного, а я, одержимий марнославством, примружив одне око й картину прийняв такою як є. Підробка мене, який і сам є підробкою...

Як ще каже Проповідник: «Марнота марнот, все є марнославством».

Зійшовши на трон королівства, яке я купив у одного збанкрутілого графа, з метою захисту чистоти віри я замурував усі двері в монастирі святого Панфуція і змінив ім'я монастиря, щоб накапостити Папі, продавцю індульгенцій. Він собі

вилежується в Римі у шовках і оксамитах натомість, щоб босим сновигати по світом у пошуках того, хто б розіп'яв його на хресті. Висилає єзуїтів, щоб вони знову навернули мене в його меркантильну віру. Але ні. Я перейшов у православ'я. Тепер монастир носить ім'я святого Григорія Палама. Під ним я спорудив закрутий лабіринт, вхід у який знаходиться на площі перед кафедральним собором, а вихід — на подвір'ї монастиря. Претенденти на сан монаха мусять пройти через лабіринт. Недостойні заплутаються і назавжди залишаться в якомусь закутку. Одного разу, йдучи з Гросманом на причастя, у світлі смолоскипів я побачив вишкірені скелети й подумав: якби не було того черепа, тих кісток, то людина була б абсолютно нічим. Оук он, як би на це сказав мій мажордом. Зупинися! Нігілізм! Єресь. Ті ж, кого справді веде Святий Дух, хай славиться ім'я Бога нашого, доходять цілими й неушкодженими. Так досягнуто високого ступеня духовності. Сухий хліб і трохи води, прощання з простором і часом. Мої монахи бачать назад і вперед. Їм сняться сні, які снитимуться наступним поколінням; їм відомі наміри моїх ворогів. Розмовляють з янголами. Ходять по воді. Інколи я виводжу якогось монаха, щоб прогулявся озером, народного добра й послуху заради. На великі празники ігумен монастиря возноситься на сотню ліктів, не хочу вживати слово метр завчасно, вознесеться, словом, над шпилем церкви і служить Велику літургію. З іншого боку, грішникам, злодіям і збоченцям я збудував простору корчму, де можуть віддаватися порокам до скону, лиш би не спокушали порядних християн. Я розділив добро і зло й гойдаюся посередині на своєму троні-Голгофі. Великий з мене грішник. Я спускаюся на самісіньке дно гріха, щоб осягнути найвищий ступінь святості. Так влаштовано світ: кордони королівства тримають в облозі душмани, душу короля обсідають демони. Гарно сказано. Я захищаю підданих і від земних, і від небесних ворогів. Усі спокуси беру на себе.

Монахи на таке не мають часу. Майже повністю *позаду*, сліпі до цього світу, з тоненькою мембраною, яка закриває їм земні очі, й білими ліліями в руках — як на картині, яку свого часу намалює Неманя — вони підривають час і простір, щоби, коли настане слухна година, вознести моє королівство на небо. Щоб вирвати його з пазурів історії, лігва гріха. Через це я ніколи не хотів розширювати кордони. Щоб королівство було легшим. Хто б міг вознести на небо такого гіганта, як Римська імперія, що з причин власної величезності загрузла і тоне все глибше в пекло? Велика країна, чимало людей, у цьому немає нічого доброго. З бігом часу ставатиме дедалі більше людей. А люди — як золоті монети. Чим їх більше, тим менше коштують. Люди — купони. Фальсифіковані особи без онтологічного покриття. Не знають навіть, що таке онтологія. Думають, що Бог схований на горищі короля. Дурні, які плюють на минуле. Це мені ще один привід, щоб запобігти тиранії ненароджених народних мас, аби їм наперед написати історію, визначити й означити їх заздалегідь. Це моє природне право. Оскільки я, якби доклав трохи зусиль, чого робити не збираюся, міг би жити ще триста п'ятдесят марних років, за умови, що буду менше пити і уникати дичини на трапезах. Але ніхто з них, скільки б зусиль не докладали, ніколи не зможе повернутися у минуле, моє минуле, яким я суверенно володію за допомогою вірного Гросмана — не з владолюбства, а з розуміння власної місії навчити цих недолудків принципу субординації. І монахи зі мною повністю погоджуються. Приходять часом уночі. Посидимо. Ігумен повідав: уві сні вони відкрили, що трапилося зі зниклими етрусками. Якими етрусками, запитую. А ігумен каже, що колись на тому місці, де нині знаходиться Рим і сидить *Vicarius Dei Filii*, жив народ, який називався рашканами і безслідно зник із поверхні Землі. Якраз так, як збираємося вчинити ми. Їхні священники-сновиди, мандруючи в майбутнє у своїх снах,

дізналися, що станеться зі злочасним Апеннінським півостровом. Одної ночі всі вони заснули, уві сні бачили нову країну на іншому березі моря, гористу й багату водою, а тоді в ній прокинулися і, щоб заплутати сліди історії, назвалися новим іменем — серби. Приголомшлива історія. Розказана, як я зрозумів пізніше, щоб зробити лагіднішим моє серце і стишити гнів. Бо прощаючись, ігумен відкликав мене набік і сказав, що *і там* Марго зустрічається з фон Куртіцом. Те саме мені розповів Гросман. Бачать їх, каже, під моїми вікнами глибокої ночі, шиї їхні закривавлені. Вперше замість гніву обсіла мене туга. Невже навіть смерть, подумалося мені, не може збороти невірності і зраду? А тоді у кутиках очей моїх з'явилися дві сльози: ех, Марго, Марго...

Я написав звід законів. Суворий, але справедливий. Якщо хтось комусь відсік руку, то хай відрубає й свою руку. Якщо так не зробить, треба його стратити. Для чого нам ширити беззаконня? Для чого втягувати третю сторону — суддів, варту, катів — у *circulus vitiosus*? Закон є закон. Це перша стаття.

Якщо не хотіли скоритися Закону Божому, хай нидіють під моїм. Усі винні, і всіх треба стратити. Та прийде час боягузливої Нової Європи, коли переслідування не будуть піддаватися анафемі. Може не так швидко. Я не впевнений, чи почався вже Ренесанс в Італії. Я ніколи не второпаю, що ж поганого у несправедливості, катуванні й ув'язненнях; це ж привілеї. Вірна дорога у Царство Небесне. Не вчини іншим того, чого не хочеш, щоб учинили тобі. Це друга, остання стаття зводу законів. Решта, десять томів, списані закарлючками. Симулякрами слів. Піснями трубадурів. *Sancta simplicitas*! Той, хто погоджується бути вбитим і окраденим, може вбивати і красти. І більше ніхто. Позаяк я погоджуюся бути вбитим і окраденим, я вбив Марго та її коханця, хоч навіть це не допомогло. Бо вони продовжили з мене знущатися, і знущатимуться допоки світу й сонця.

Перед тим як ми зникнемо з лиця землі, нащадкам, тій голоті, що терпляче чекає часу свого народження, я хочу залишити правдивий запис про моє владарювання. Щоб наперед дошкулити похмурим писарям історії. Уже їх бачу, як нишпорять бібліотеками, риються в запилених фоліантах, базграють трактати про те, що я робив, про що думав, де помилявся, не даючи мені спокою після смерті так само, як за життя це робили мої піддані. Невже можна їм довірити керувати логікою моїх учинків із туману майбутнього? Я покладу край тиранії ненароджених, цих плодів нашого спільного гріха, поглиблювачів наших заблуд; юрмище простаків, що борсається в болоті минулого, не зможе розібратися в нікчемності свого часу, не кажучи вже про нікчемність моєї теперішності.

Не вони мені, а я їм напишу історію. Їхніми руками, на їхньому папері. Бо ж чи можуть, як каже Радбертус із Оден-зе, ті, що не існують, бодай щось знати? Навіть коли втіляться у людську подобу, що вони можуть знати про події, які безслідно минули? Я помилятимусь і брехатиму, кажу одразу, але не визнати цього означає бути безбожним. Тепер мене називають Карло Ясновидець, Карло Піднесений, але, щойно помру, історія запам'ятає мене як Потворного, історія, в яку я насилу себе запишаю, щоб її з відразою знищити. Я прагну випередити час. Описати його ще до того моменту, коли він настане, щоб йому не залишилося нічого іншого, крім як бути таким, як я йому в божественному натхненні наказав бути. *Quod dixi dixi!* І тому треба, щоб народилися інші, які напишуть те, що замислив я. Негідники. Міркуватимуть, що то їхні думки, і не знатимуть, що самі ще не існують. Чи немає в цьому протиріччя? Байдуже. Пиши, Гросмане: Я, Карло Потворний, іменем Бога наказую, щоб народилися Герберт Маєр, Артур Конан Дойл, Шерлок Голмс, Чулаба Чулабі (що за дурне ім'я!), Юргіс Балтрушайтіс, Сава

Джако-нов, Райнер Мілер, син його Ернест, Афанасій Єрмолаєв, десяток осіб другого плану, Зигмунд Фройд і Йозеф Ковальський, так. Йозеф Ковальський, Ковальськи-и-и-ий!

«Жодна віра не може змінити світ, і жоден факт ніколи не може спростувати віру». Так писатиме Освальд Шпенглер у сутінках одного з майбутніх побоїщ. Сотні літ минуть у безумстві, та навіть тоді цього ніхто не розумітиме. Роки минають у безумстві; це перша теза цієї глави ІСТОРІЇ. Тисячі божевільних років. Я дивлюся на Гросмана: горбатий, замотаний у ведмежу шкуру, записує мої слова. Те друге С в його імені наче зменшилося, вицвіло. Якби я його спитав: чи розумієш ти сенс Шпенглерових слів? — відповів би: так, сер; якби спитав: чи ти мертвий? — відповів би: так, сер. Абсолютний послух! Найпевніший шлях у Царство Небесне! Роки, проведені на богослов'ї в Уппсалі залишили незмивний слід. Але про віру й факти він не вивчив там нічого. Цим йому не можна дорікнути, оскільки вивчити таке неможливо. Це вроджене, як у моєму випадку. У кожному разі, я цим не пишаюся; геніальність тягне за собою безліч неприємностей. Нею ти накликаєш на себе гнів пересічних. І ось, якраз у цей момент — хоча цей момент мусить дочекатися своєї черги в хронологічному порядку — один із незліченних писак, такий собі Герберт Маєр, пише й доводить, що мене ніколи не існувало, що в історії про мене немає згадок, що я вигадка містичного братства, яке я сам вигдав. Частково він має рацію, цей збитошник Маєр; оскільки я не є фактом. Я витягнув себе з власного панциря-факту, дякувати Богу, і споглядаю що діється на цьому величезному ярмарку, який простягається крізь віки в обидва боки. Нарешті тепер, припускаю, стало зрозуміло, в який спосіб я знаю що відбувається в далекому минулому і віддаленому майбутті: я — не факт, просто вірю, що існую; це дає мені можливість розпізнавати факти, що відбуваються одночасно, але в

теперішність, з огляду на вузькість, проникають один за одним. Час — це лише звичайний слід фактів, факту за фактом: кістки, черепи, записи; уся ця приголомшлива купа фактів потребує послідовності. Хіба не так, Гросмане? Так, сер! Тоді пиши: будівництво вежі Вавилонської завершилося мить тому, Судний День настане наступної миті. Те, що тече поміж ними, не є часом. Протікають лише факти.

Але я не прийшов на світ, щоб підлаштовуватися під його правила. Ще з ранньої молодості мені не вдавалося бачити різючу різницю між кресленням міста і містом, що вже збудоване. Третій вимір, який учені з мого двору підсували мені під ніс, смішив мене. Цей так званий третій вимір є тим самим, що й морква, прив'язана до стовпа і поставлена перед віслючі очі. Ніхто від нього не бачив користі, зате чимало хто зазнав шкоди. Адже, якщо рушиш йому назустріч, поспішиш у ту вигадану далеч, він утече, не підпустить до себе, але манитиме тебе далі, як морквина віслюка, прос то в неволю і смерть. Так, так, дослідники, доценти й метафізики будуть рішуче заперечувати, кричати: «Але ж ми живемо в цьому світі, ми маємо душу і дух». Нісенітниця за нісенітницею. Цього ніхто не довів. Життя, хай професори візьмуть це до уваги, не є фактом. Не кривися, Гросмане, я не заперечую існування душі і духу, зовсім ні, я заперечую існування дослідників і доцентів, заперечую твоє існування. Ви — паразити душ ваших. Тяжка хвороба, якою вони мусять перехворіти. Ти — як Гросман, з однією або двома С, є нічим. У моїх силах наказати тобі повернутися на початок ІСТОРІЇ, щоб закреслити скрізь, де було написано Гросман, і замість того написати, скажімо, Грубер. Можу тобі наказати прибрехати собі навіть чорнішу автобіографію, ніж та, яку ти написав, і проти якої повстав, коли я помер, черкаючи на полях своєї нікчемні наклепи. *Assine!* Жодна біографія не може бути такою жахливою, як її власник.

Але я все ще не помер у світі фактів. Хочу просто довести до твого відома, що я бачу твої дії наперед. Бовдуре! Перед ким, як собі думаєш, ти виправдовуєшся? Хіба ж я не казав тобі сотні разів, що історія нас не згадає? Чому ж ти не позбудешся власного марносластва? Хіба мене обходить думка волоцюг майбутнього про мажордома вигаданого короля? Знову ж таки, є стільки речей, яких я не розумію. Для чого, наприклад, я з усіх сил працюю над тим, щоб і тебе, разом зі сволотою, яка називає себе моїми підданими, вивести з історії і врятувати від смерті? І це мені, на превеликий жаль, має вдатися. Оце абсурд: хтось півжиття проведе на стовпі, харчуючись метеликами і мошкаркою, і потрапить у пекло, а ти — який переживає, чи його ім'я написане з однією чи двома С — вирушиш до раю. Воля Божа — незбагненна. Але хіба сам Ісус не врятував розбійника?

Кілька ночей тому до мене уві сні навідався Йозеф Фераріус. Пливу, каже, зі своїми побратимами на північ, щоб знайти острів, якого не існує. Смієшся, пройдисвіте. Це мене не дивує. Вони виплили із мерзеного світу фактів і знайдуть острів, який у їхньому й моєму світі віри стане фактом. Інші про нього не знатимуть. Бо як по-іншому його врятувати від майбутніх наїздів дослідників, авантюристів, археологів, геологів, океанологів? Ще якихось років двісті — і відкриють Америку. Як на цей момент, Гросмане, то Америка не є фактом, запам'ятай це, і тому вона не існує. Якби ти комусь ляпнув, що навпроти Нормандії розташований такий же великий світ, як і наш, то тебе б назвали божевільним. А він існує. Але ти нікому цього не скажеш. Бо ти конформіст! Пардон, сер, повторіть останнє слово. Не повторю, це не має сенсу. Ще занадто передчасно для цього слова. Послухай мої слова: прийде час, коли люди не віритимуть, що існує Бог. Це неможливо, сер. На жаль, можливо. Точно так, як ти, чиї мізки промиті птоломеївським геоцентризмом, думаєш, що я зараз вигадую про нові

континенти, так само Гросмани майбутнього, оскільки Бог не є фактом, думатимуть, що Бога вигадала людина, щоб менше боятися. Бог — це восьмий континент, Гросмане. Він не хороший і не поганий, не великий і не малий. Бог є чимось іншим. Завжди чимось іншим. І прошу тебе, дай мені спокій з тими своїми богомільними примітками на полях, в яких ти насміхаєшся з мене перед майбутніми поколіннями і звинувачуєш у єресях.

А послухай-но ще таке. Щелепа в тебе відвисне від подиву. Минулої ночі мене навідала Марго. Не із закривавленою головою під пахвою, як вона являється тобі і подібним до тебе забобонним блудягам. Я саме збирався лягти, готовий зустрітися зі злими духами, які чекали мене на межі сну і яви, коли увірвалася Марго. Її присутність. Не її дух, повторюю, а присутність, дещо неприємна з огляду на її зраду і мою помсту. Що хочеш мені сказати, подумав я, а Марго відповіла: Карло, я настільки самотня. Ти дивишся на мене недовірливо, мажордоме, думаєш, Потворний попа в решеті возить, прибріхує; королева мертва й нічого не могла сказати. Бовдуре, слова існують не для того, щоб ми порозумілися; згадай першу книгу Буття, коли Господь змішав усі мови. Слова існують для того, щоб спричиняти непорозуміння. А до всього вони ще й такі могутні. Ти є тільки словом — Гросман. Забери о і а, душу, й залишаться самі приголосні — Грсмн, тобто твої кості, як ті, що їх ми бачили в лабіринтах монастиря. Але полишмо цю мантру. Самотня, кажеш, Марго, процідив я, а вона підтвердила. Я міг їй пояснити, що самотність — це наша доля, і нічого з цим не вдієш, але з пістету перед її смертю (яку вона так серйозно сприйняла) не сказав нічого, просто скоригував свою присутність таким чином, щоб вона відчула співчуття. Я кажу присутність, бо й ти добре знаєш: те, що дворяни й плебс вважають мною, нудиться вниз на троні, запиленому й

укритому пліснявою. Душа найближча до тіла, коли вона не ототожнюється з тілом, ти мусиш це розуміти. Тіло потрібне, щоб усе це не було ефемерним, занадто безтілесним для грубіянів на кшталт тебе та інших відрахованих, з якими ви разом студіювали Патристику. *Habet mulier animam*, Гросмане. *Habet*, сер. Ти все ще не визнаєш своєї заблуди, але це піднімає тебе в моїх очах. Це єдине, на що ти спромігся як людина, переборовши свій страх. Той заблуд і робить тебе людиною. Але бачиш, з часом і я, спізнавши чогось нового, змінив свою точку зору. Не хочу сказати, що жінка має душу, це точно ні, але щось на подобу душі — так. Передай мені той пергамент. Я намалюю тобі, як виглядає чоловіча аніма й жіноча анімула:

Бачиш. Не вистачає горизонтальної лінії. Я можу тобі це пояснювати годинами, але нащо. Ти й так не второпаєш, а Юнг все одно колись це опише краще. Зрештою, нас чекає робота. Пиши! Бог любить радикальні зміни. Записуй, що про це скаже Майстер Екхарт, бо його книги сплять. «Якщо людина повністю підніметься над гріхом своїм і від нього відмовиться, тоді Бог, вірний своїм обіцянкам, діятиме, наче грішник ніколи не згрішив. Не дозволить грішнику мучитися навіть мить за гріхи свої. Якщо нагрішив він стільки, як усі люди разом, і тоді Бог не змусить його спокутувати їх. І в цьому Бог досягне з людиною таку близькість, як із жодною іншою істотою на Землі. Він не зважатиме на те, чим людина була до. Бог є Богом теперішності». А тепер, Гросмане, беремося до роботи. Треба писати історію. Кожна мить є дорогоцінною. Поки я лементую про Марго, в змиг ока народжується якийсь курвий син, що

сплутає мені всі карти. Схизма вже трапилася; отож, розкол *ad acta*. Треба підготувати реформацію. Що? Реформацію, ідіоте. Вибачте, сер, але я не розумію про що мова. Я теж не знаю деталей. Мартіну Лютеру наразі лише чотири роки. Не моя справа заглиблюватися в деталі. Я вже казав, що Бог любить радикальні зміни. На відміну від Папи з його посіпаками, які з духу збудували те ж саме, що єгипетські фараони зводили з каменю — піраміду, Ёросмане, єгипетську піраміду. Цим вони вчинили блюзнірство, оскільки Дух не є будівельним матеріалом. Вони хочуть сховатися всередині, щоб залишитися непоміченими Богом, та це їм не допоможе. Бог завжди всередині. Це ми зовні. Це помилкова проекція, от і все. І ось, бачу я новий розбрат у церкві. Тому я й замурував усі двері в монастирі святого Панфуція. Думаєш, до розколу між Царгородом і Римом дійшло лише через одне настільки закручене теологічне питання, яким є *Filioque*? Ні. «Думаєте, я прийшов, щоб принести мир на землю!» — каже Господь. «Ні, кажу вам, я прийшов сіяти розбрат». Розумієш? Ні, сер. Тим краще. Пиши. Розкол між церквами потрібен для історичного поступу. Східна церква знайшла в собі сили понести хрест і стати мученицею. Смертний гріх сестри її, Римської курії, полягає не в розпусті, не в симонії і не в гендлюванні індульгенціями, а в архітектурі. Вона буде розширюватися на захід, щоб зводити свої будівлі, розпросторювати своє земне царство. Чи Максим Сповідник відкриє Америку? Ні. Відкриє її Христофор Колумб. Але не до Відродження. Сер, ви весь час згадуєте Відродження. Так, якщо брехню повторити безліч разів, вона стає правдою. Звичайна магія слів. Саме так я й повторював: Ёросман, Ёросман, Ёросман, аж поки ти не з'явився переді мною в тій чортовій корчмі, сповнений цитатами й люттю, справжній, але фальшивий. Так повторюю: Відродження, Відродження, Відродження. І що? Року 1369, —

писатиме Богдан Сухо-дольський, — народиться Леонардо Бруні. Неправильна дата. Правильною є 1368. Але це нічого не змінює. Запиши, щоб Суходольський мав звідки переписати: 1380 — народження Поджо Браччоліні, 1377 — Філіппо Брунеллескі, 1378 — Лоренцо Гіберті; 1386-го народжується знаменитий Донателло, Фра Анджеліко десь 1390-го, Ян ван Ейк 1397-го, того ж року, це підкресли, Йоганн Гутенберг. Матеріальну базу десакралізації, по суті, укладено, дати може й неточні, але яка користь із хронології. Треба дочекатися 1401-го року, щоб народився один наш чоловік, Микола Кузанський. І не став зайвих питань. Не намагайся пізнати те, чого ти не годен пізнати. Затям собі раз і назавжди, Гросмане, нас не цікавить історія. Нас цікавить її руйнація. Тут є інші, щоб її створювати. Ми ж мусимо її підривати. Не забувай, що — за Суходольським — характеристикою нашого часу є, цитую, містична надія у покращення світу шляхом його знищення. Не розумію, сер, не можу скласти до купи ці протиріччя. Не розумієш, Гросмане. Маєш німецьке ім'я з двома марнославними С, а не знаєш, що ЗАХІД німецькою називається ABENDLAND; земля сутінків. Ні, сер. Якою ж тоді взагалі мовою ми говоримо? Якою абеткою слова мої записуєш? Нічого не можна стверджувати з певністю. Чому ж так, сер? Тому що все відносно. Хоча б це щось означає для тебе? Ні, сер. Пояснюю: все відносно, оскільки $E=MC^2$.

Аби Гросман не звинуватив мене в єресі, я розмірковую курсивом. Заплющивши очі, я спостерігаю за ним через вузьку щілину між повіками, що мене неабияк бентежить, бо повіки мої перебувають внизу, на моєму тілі, на троні. Так чи сяк, а уникнути антропоморфізму неможливо. Спостерігаю, кажу, за Гросманом. Думаючи, що я сплю, він пописує свої нелояльні примітки. Я б міг знизу, з трону (зв'язок ніколи не переривається) загорлати: вартіві, арештуйте Гросмана! Але для чого? Як і

професори, попередником яких він є, Гросман лише переконав себе в тому, що здатен повідати істину, і цим у якійсь затхлій книженції заслужити собі скромне місце. Це все історичні помилки, які не дають мені спокою. Чому поверхневі душі так охоче приймають тезу, що історія є потоком, в якому одні події спричиняють наступні; що за нісенітниця! Я бачу, присягаю Господу, все, що трапилося, і все, що станеться, наскільки це можливо людині. Немає тут ніяких причинно-наслідкових зв'язків. Усе це — лише моя примха. Дух дозволив мені написати історію. Не за мої здібності. Так само він міг довірити цю місію Гросману, і нічого б не змінилося. Навіть не знаю, як це пояснити. Якщо все це не сон, я можу абсолютно ясно бачити майбутнє нікчемної Нової Європи, не тому, що це майбутнє є необхідним, а просто бо я так хочу. Повторю: відродження, реформація, готика, бароко, просвітництво, раціоналізм, Бекон, Бем, Бьоме, Декарт, Спіноза, Мальбранш, Лок, Гроцій, Гоббс, Гудворт, Пуфен-дорф, Ньютон, Ляйбніц, Вольф, Берклі, Юм, Гельвецій, Руссо, Якобі, Кант, Фіхте, Шлегель, Новаліс, Шелінг, Гегель, Маркс. А тоді двоє наших людей: Йосип Віссаріонович Джугашвілі, ні, спершу Джозеф Фіцджеральд Квінздейл, потім він. Просто імена, які я вигадав, але які присвоять собі тіла й мізки, вважаючи, що вони є необхідністю, а не примхою. Усі ці вчені панове будуть відчувати покликання обговорювати минуле, не усвідомлюючи, що самі вони є лише частинками мозаїки, яку треба розібрати й таким чином знищити. Все воно руйнується. Розпадається на менші часточки. Історія є нічим іншим, як безкінечним розпадом володінь. Колись власником Землі був її творець, Бог. Потім Землею володів король. Пізніше настане феодалізм, далі капіталізм, потім соціалізм, при якому власниками будуть усі, всі будуть володіти всім, але вже нічого не буде.

Час від часу мене огортають сумніви. Чого доброго, все це лиш сон. Може, майбутні позитивісти, поміж ними й той Маєр,

мають рацію, стверджуючи, що я — просто містифікація. Цю можливість залишаю відкритою, але все буде відбуватися саме так, як я передбачив і вирішив, без огляду на мій онтологічний статус. І не лише це. Я знаю обставини, за яких все це поглине вогонь. Це можливо зробити навіть тепер; я міркую в метафізичних категоріях, бо технологічні знання моєї епохи ще не в силі вирішити суто технічне питання апокаліпсису. Це мушу залишити для майбутніх поколінь, новому сорту, який, заперечуючи силу тяжіння, буде возитися на магічних двоколісниках, зневажений світом, як наш Господь Бог, який в'їхав до Єрусалима на ослі. Ну і ось, навіть зважаючи на певні сумніви в моїх роздумах, я знову доводжу свою демократичну налаштованість. Ще один з історичних парадоксів: демократи майбутнього не дозволятимуть, щоб у їхніх снах сумнівалися. З головами, забитими думками про мерців минулого, ні в чому не сумніваючись, вони хоробро йтимуть уперед, поки й самі не стануть мерцями. Правду кажучи, ми їм будемо ревно допомагати. Проникнувши в їхні ряди, законспіровані. Будемо конструювати їхні машини, про які Гросман думає як про диявольські винаходи. Телепень. Диявол не настільки очевидний. Але машини й справді є теологічною проблемою. Як Бог створив людину, яка повстала проти творця, так він створить машини, що повстануть проти людей. Про це напише Гегель у параболі про хазяїна й раба. Одного дня машини здобудуть здатність мислити. Ех, якби таке спало на гадку Гросману, він самого себе прив'язав би до стовпа і розпалив вогнище. Догматична свідомість, що бачить лише тепер і тут, навіть не здогадуючись, що все це вже стало минулим. І не просто здобудуть здатність мислити, а мислитимуть краще й швидше за людей. Ось вам і початок кібернетики. Люди перестануть думати. Всохнуть. Отупіють від лінощів і пороків. Яка ж різниця між ними й, скажімо, мною, який має здатність міркувати про все це, спостерігати за Гросманом,

у той же час приймати на аудієнцію власника корчми і вирішувати заплутані судові спори моїх підданих. Та навіть і Гросман у порівнянні з майбутніми поколіннями виглядає генієм. І в нього найрізноманітніші думки сновигають у голові синхронно з записуванням моїх монологів, але все це, як сказав би (і як скаже) Ленін — неістотне й дрібноміщанське. Гросман ні про що не може думати, щоб не вплутати туди себе самого, щоб не вираховувати, буде це на краще чи на гірше для нього. Типовий сучасник. Одної ночі я піддав його психоаналізу, просто заради сміху, а він думав, що я його допитую. І ось що я встановив. Гросман є православним християнином, бо християнство є державною релігією нашого часу, щоб не сказати — елемент пристойності, правило доброго тону. Поза тим, якби він випадково народився на початку ХХ століття, можу закластися, що він був би в перших рядах тих, які штурмують Зимовий палац. Педантичний, як він є, зробив би чудову кар'єру, але Джугашвілі б його — рано чи пізно — позбувся, як і я його рано чи пізно позбудуся в такий делікатний спосіб, щоб він думав, ніби помирає природною смертю і йому гарантовано рай. Те, як позбутися, — це лише-но справа смаку конкретної епохи. Так чи так, з огляду на його видатні заслуги, він буде похований у свою пишну гробницю, на якій буде виставлено на показ його ім'я з двома великими С. Гросмане! Прокидайся! Вибачте, сер, я задрімав. Мене зборов сон. І що ж тобі снилося? Ох, снилося мені, що ви підглядаєте за мною крізь прищулені повіки, промовляючи слова, від яких моє волосся ставало дибки. Раптом я отямився в юрбі людей, що бігли до якогось палацу, кричачи, це я добре пам'ятаю, якоюсь незнаною мені мовою «Да здравствует таваріщ Ленін». А тоді? А тоді ви мене розбудили. Так, Гросмане, забудь свої беззмістовні сні, нам час повертатися до роботи. Отож, Америка. Забувши напромак, який веде до справжньої батьківщини, вони рушають на захід, спрагли широчіні та простору, мучені важкістю своїх

закам'янілих душ. Замість вертикально, вирушають по горизонталі. Чи розумієш, що це означає? Це означає, що ходитимуть колом. Уникаючи запаморочення від висоти, отримають гробове запаморочення від землі; вигадують раси і обожнюватимуть кров. Знаєш, з якого кореня походить слово вертикаль? Ні, сер. Від кореня *vertigo*, тобто запаморочення. Так ти, значить, опанував латину в Уппсалі. І це ще я мовчу про греку. Але менше з тим, мене дипломи не цікавлять. Продовжуємо працювати. Пиши: очманілі від запаморочення, занепад вважатимуть прогресом. Якщо вони не мають на увазі прогрес свого занепаду. Всі ті гноми, мелюзини, німфи, вовкулаки, хатні демони, яких ми цілком по-демократичному терпимо в нашому королівстві, дозволяючи їм розмножуватися і справувати свої обряди, всі ті істоти, про яких так натхненно писав, чи ще тільки напише, Теофраст Парацельс, усіх їх вони знищать і проголосять вигадкою. Не витріщайся на мене, я знаю, що всі ці істоти не існують, але спочатку їх треба знищити, щоб потім з'явилося щось більш реальне. І не задирай носа, що ти реальніший за якогось там гнома. Я миттю можу тебе переконати в протилежному. Не встигнеш і оком змигнути, як опинишся у своїй гробниці тілом, а душею внизу, біля фон Куртіца і тої хвой-ди Марго, де мене можете обговорювати скільки завгодно, якщо знайдеться охочий це слухати. Ах, Марго! Ця вічна боротьба анімуса й аніми. Можливо, ти теж доклав до цього руку, Гросмане; можу заприсягнути, що ти здатен на все, аби лише мене дискредитувати в очах пустоголової юрби майбутнього, яка буде в той чи інший спосіб ненавидіти все королівське й знатне. Закладаюся, що це ти був тим, хто проклав фон Куртіцу шлях до королеви. Але гаразд, я залишу це на твоєму сумлінні, яке мені повсякчас нагадує евклідівське розуміння перспективи простору: розташовані далеко предмети виглядають малими, тож це наповнює тебе

фальшивою надією, що гріхи твої прощено. Ти не єдиний, хто так думає. Ще кілька років — і малярство піде твоїми слідами. Чи варто мені взагалі попереджувати: всяка перспектива завершується як глухий кут. Дивишся на мене зі своєю вродженою недовірою, поглядом, який змушує мене замислитися — чи ти мажордом мій, чи звичайний придворний блазень. Або і те, й інше. Я пояснюю, але не заради тебе, бо ти й так не зрозумієш; малярство занастить Європу. Тому євреї забороняли зображувати лики. Ті бездарні художники, творці ілюзій, бажатимуть показати реальність, виражаючи себе через свої безумні ідеї, зроблять реальність нереальною. Навчать покоління дивитися на світ очима, натренованими їхніми картинами. І ось, надійде день, коли будинки вдалині виглядатимуть малими, зовсім маленькими. Сер, у таке я справді не можу повірити. І сам знаю, що світ занепадатиме, але щоб будинки, у яких живуть люди, могли виглядати меншими за саму людину — у таке я повірити не можу. Це мене не дивує. Ти тут не для того, щоб вірити чи не вірити, а щоб писати. За це отримаєш вічне життя. Але ця справа з перспективою, вона буде точнісінько такою, як я описав. Митці здрібнять людей. Скоротять відстані. Намалюють Нову Європу. Анумо, я подамся далі, ніж часи, в яких мої думки читатимуть як художню фікцію, в яких все це буде лише розділом якогось бездарного роману, давай я розкажу тобі таємницю. Кінець кінцем, коли час добіжить свого завершення, Європа перетвориться на величезну бібліотеку й безкінечну галерею картин. Сердешний Ґросмане, вже задовго до тих апокаліптичних сутінків *кожен матиме своє власне зображення*; навіть найостанніший злидар. Тепер це привілей королів і високих вельмож. А в ті часи королі вже будуть у музеях. Але не я. Чи ти вже написав історію про секту Двоколісників? Ні, сер, я не мав часу. Як це — не мав часу? Або записую ваші слова, або перебуваю внизу, біля трону. А чому не

пишеш історію, водночас записуючи мої слова? Вибачте, сер, але це абсурд. Не звертай уваги, просто пиши, надійдуть часи, коли це нікого не дивуватиме. Так, на чому я зупинився? А, ось. Року тисяча дев'ятсот п'ятдесят...

(Решта рукопису знищена).

Мажордом Ґросман

ІСТОРІЯ ДИЯВОЛЬСЬКИХ ДВОКОЛІСНИКІВ

Anno Domini 1347 до вух монсенйора Робера де Прево, інквізитора Парижа, від благородних мужів дійшли вісті, що майстра Енґеранда де Обрі-Малвоазена поплутав нечистий, тож він покинув рятівний захист християнської віри, віддався ворожбі й магії і створив диявольський механізм, на якому їздить вулицями, спокушаючи посполитий люд. Не бажаючи надмірно квапитися, монсенйор Робер наказав брату Ґійому із Пуатьє таємно перевірити правдивість чуток. Через два місяці брат Ґійом надав інквізитору рапорт, який підтвердив, що вісті про бісові витівки майстра Енґеранда є правдою, але неповною; Обрі-Малвоазен у своєму будинку зібрав товариство відьом і чарівників, ересіархом яких є якийсь схизматичний монах на ім'я Каліст, а світським лідером — відомий Йозеф Фераріус; ця сатанинська громада регулярно збирається на чорних месах, під час яких вони розбивають дзеркала і завзято паплюжать Бога.

Сам механізм, який майстер Енґеранд явно й безсоромно возив вулицями Парижа, доводить, що джерелом натхнення для нього служив Сатана, автор усього найгіршого на світі. Брат Ґійом той механізм описує так: «Замість з'єднаних віссю двох коліс, що знаходяться одне поруч іншого, як у возі, майстер Енґеранд створив транспортний засіб, в якому колеса розташовані одне перед іншим і з'єднуються жердиною, на якій встановлено сидальце. Кожному зрозуміло, що такий механізм не може стояти самотійно, не кажучи вже про рух. А однак майстер Енґеранд, вочевидь з допомогою нечистої сили, з неймовірним гуркотом і під вереск наляканих дітей спускається

стрімкими вулицями на тому пекельному транспорті, обурюючи всіх, хто проходить там».

Не зважаючи на неспростовність доказів, керований напучуваннями Спасителя про терплячість і прощення, Робер де Прево написав Енґеранду листа, радячи йому облишити єресь, грішні вчинки й тілесну розпусту і покайно повертатися до матері-Церкви, яка прощає всі гріхи і всяке блюзнірство, крім блюзнірства над Духом Святим. Майстер Енґеранд, очевидно повністю одержимий нечистим, не лише не виявив смиренності й волі покаятися, але й зухвало, обзиваючи інквізитора слугою Сатани, відповів, що він, це правда, є грішником, але не знає, в чому він більш грішний за нього, Робера де Прево; що він, Енґеранд, володіє доказами, що Святий Отець Сильвестр II (нехай Господь боронить нас навіть від думки такої) став Папою завдяки змові з дияволом; що він щоденно кається, але не бачить підстав каятися перед інквізитором. Не маючи вибору, Робер де Прево дав наказ світським властям піймати й закувати єретиків.

Але Сатана, який є князем цього світу й господарем темряви і який має здатність до певної міри передбачати майбутнє, знайшов способи, щоб слуг своїх — Енґеранда, Йо-зефуса і Каліста — попередити про небезпеку, тож вони троє під покровом ночі прокралися з Парижа і знайшли притулок у маркіза де Рошато, лихого й нечистого чоловіка. Звідти, почувшись у безпеці, вони почали надсилати поважному інквізитору листи, сповнені образ і мерзенних глузувань, які болісно читати, а переписати й поготів. Повністю одержимі шалом власної пихи, навіжені й безумні, почали складати все більше тих диявольських двоколісників з божевільною ідеєю, щоб на них, о слушній порі, вирушити на небеса, не усвідомлюючи, що мостять собі шлях у пекло. У замку Роша-то збиралася гниль землі, крадії, пияки і шльондри, а маркіз і

Енґеранд публічно шмагали Ізабеллу де Монморнасі, незайману дівчину, цнота якої стала притчею во язицех, і кричали, що на цьому світі цнотливих немає. І так поговор про нечувані беззаконня диявольської ватаги, яка сама себе називала *Орденем малих братів*, дійшов і до королівського престолу. Бажаючи зберегти в королівстві мир і дбаючи про спокій своїх підданих, король повелів лицарю Даґоберу з Лурда захопити замок Рошато, а лиходіїв, що виступили проти Божої й королівської влади, схопити і передати в руки правосуддя.

З Божою поміччю на Страсну П'ятницю *anno Domini* 1348 лицар Даґобер зламав опір єретиків, перебив наволоч, а винуватців, Каліста, Енґеранда й маркіза Рошато, закутими в кайдани, доставив до Парижа. Йозеф Фераріус на чолі нечисленної групи єретиків під покровом ночі вислизнув із рук правосуддя. Від праведного вогню, що спалив замок Рошато, Даґобер тимчасово врятував рукописи єретиків, щоб послужили неспростовними доказами їхньої служби нечистому. Але коли інквізитор і Гійом із Пуатьє, попередньо помолившись Богу, почали вивчати рукописи, то побачили, що, крім першої, решта сторінок списані абсолютною маячнею, випадковим збігом слів, закарлючками, які імітують текст, що показувало: нечистий намагається затерти сліди і врятувати своїх слуг. Даремно. Першої сторінки вистачало, щоб відправити їх на вогнище. На пергаменті було написано:

THEOLOGIA FRATERNITATIS

а знизу розташувалася емблема їхньої ересі — хрест, встановлений на якихось поганських символах.

Низ сторінки було списано віршами, у яких аж роїлося від єретичних святотатств:

Коли заснеш, помри

Для світу. Тоді встань зі свого трупа і йди

Прямо без огляду на привидів.

Знай, що ті нещасні почвари існують лише

Тоді, коли тебе обманом переконують, що й ти існуєш.

Мушиш витримати тягар смерті.

Допит єретиків відбувся одразу після свят. Інквізитор Робер де Прево повідомив їм, що володіє цілим арсеналом знарядь для тортур і тому хай краще одразу зізнаються у своїх зв'язках із Сатаною, на що слуги диявола відповіли відмовою, як, зрештою, і очікувалося. Затим інквізитор почав допитувати звинувачених.

Першим говорив монах Каліст.

«Два роки тому, у цей же час, був я ченцем на священній горі Афон. Жив я разом з братами у монастирі, виявляв послух ігумену і, наскільки мені дозволяли слабкості мої, дотримувався правил, встановлених святими отцями.

Однієї ночі мені наснився святий Григорій Палама у товаристві якогось короля. Повідав мені праведник: «Калісте, Калісте, чи ти думаєш, що заслужиш Царство Небесне, копаючи тут город? Ти сховався від зла, затаївся за монастирськими стінами, але зло не переміг». Я запитав його: «Отче, що зробити мені?». А святець прорік: «Йди у світ!». Так я покинув монастир. Пішов я світ за очі, а щоночі уві сні мені являвся той король, показуючи деталі механізму, який ви називаєте диявольським.

Потрапив я до Парижа, де Провидіння привело мене до хати шановного майстра Енгеранда, там я зустрів Йозефа Фераріуса. І так наша трійця й виготовила перший двоколісник. Об'єднуючи сні наші в один сон, здійснили ми незбагненну волю Божу. Я не знаю, яку користь принесуть двоколісники, та й не хочу знати; про таємниці братства я говорити не можу. Я вважаю, що двоколісник є символом нової доби, транспортом людини, що здіймається над землею, полишає дім і спрямовує погляд свій до неба.

А людина, що доволі дивиться на небо, рано чи пізно усвідомлює, що в ній існує ще більша безодня і що на дні тієї безодні, прихований у темряві, є отвір, що веде до Бога. Діяння наші я пояснюю волею Спасителя, щоб ми повернулися до його слів: «Царство Боже всередині вас!». Ті, яких диявол підмовив будувати Вавилонську вежу, ці вовки в овечих шкурах, знову посеред нас. Ми, Малі брати, відвернули лиця свої від цього світу й ідолопоклонства і повернулися до духовної віри. З огляду на це я відмовляюся визнавати, що перебуваю у зв'язку з дияволом, і готовий прийняти всі муки, не відступаючи зі шляху, на який мене штовхнуло сумління».

Усім присутнім на тому допиті було болісно й огидно слухати богохульні слова. Енгеранд не хотів скористатися правом висловитися. Зухвало поглядав на інквізитора і час від часу посміювався, обмінюючись поглядами зі своїми друзями. Але маркіз де Рошато з лишком компенсував мовчання Енгеранда, сиплючи прокльонами й блюзнірствами:

«Дивуєтесь, для чого ми розбиваємо дзеркала? Що це за магія така? Ось вам відповідь: розбиваємо дзеркала, оскільки в такому разі облуда має лише одну сторону — ту, на якій знаходимося ми. Вам цього недостатньо. Ви не хочете Бога в собі, де ви не можете приховати свою плюгавість від Нього, тому радше ставите Його перед собою. Зовні ви полаковані

домовини, а всередині — гниль. І думаєте, що залякаєте нас тортурами, але ж смерть і муки — це те, чого ми прагнемо. Лякаєте нас вогнищем, а ви вже однією ногою у вогні, лукавці. Але Фераріус утік, і його ви ніколи не знайдете. У цю мить він, а з ним і частина братів, далеко; він вислизнув із рук вашої земної правди. Я знаю дату своєї смерті так само, як знаю дату свого народження. Більше мені сказати нічого».

Робер де Прево, побачивши, що єретики не показують ані найменшої волі покаятися, розпорядився, щоб Каліста, Енгеранда і маркіза, заради спасіння душ їхніх, піддали тортурам. Але Сатана, який знаходить хижу радість у нищенні богоугодних справ, надав тілам своїх послідовників надприродну силу, і вони терпіли найважчі торттури, час від часу відпускаючи про них якісь жарти і рішуче прощаючи своїх мучителів. Розуміючи, що нечистий тріумфує, у страху за душі інших, Робер де Прево розпорядився про загальну покуту і сам накинув на голову каптур.

А тим часом дехто з розбійників, яким вдалося уникнути смерті від Дагоберового меча, підбурили народ, і натовп прийшов до стін в'язниці, вимагаючи, щоб єретиків відпустили на свободу. Що було ще гіршим, сатанинські механізми Енгеранда й компанії розповсюдилися Парижем. Народ, швидкий на погане і повільний у мисленні, прийняв диявольський двоколісник, оскільки містом розійшлася чутка, що тому, хто без падіння, сидячи на тому чуді, проїде певну відстань, простяться всі гріхи його. Сотні цих жахливих двоколісників з'явилися в Парижі, викликаючи хаос і скандали, тож порядній людині стало негоже виходити на вулицю.

За той час впертість єретиків, ув'язнених у темних і підданих тортурам, трохи зм'якла. Але вони все ще трималися й далі свого, стверджуючи, що мають угоду з Богом і не сміють відступити від неї, оскільки зобов'язалися стерпіти всі муки.

Інквізитор казав їм, що вони засліплені і мають договір з дияволом, але Каліст і Енґеранд не хотіли й слухати. Бо, повторювали вони, підписали угоду з Богом, і в цьому не може бути сумнівів; диявол не підносить на підпис договір, в якому він є стороною, а з'являється як торговець, банкір чи посередник. Пункти угоди стосуються нібито справ, але це пастка, бо диявол пізніше вкладає цей договір у загальну книгу рахунків і боргів, за допомогою якої він править світом. Наступного дня маркіз втратив свідомість, бо, відповідно до його обрахунків, через день він мав померти, що він і зробив. Та сподівання Сатани були марними; вправний отець Робер не дав себе обманути; він знав, що нечистий намагається збурити людей своїм передбаченням майбутнього.

Витязь Дагобер знову мусив витягнути свого меча. Непокоратовп, який вимагав свободи для єретиків, перейшла всякі межі, тож король розпорядився покласти цьому кінець. Цілих три дні бунтівники давали рішучу відсіч, але потім виснажилися, і Дагоберу було неважко їх розбити. Диявольські двоколісники було зібрано на купу й спалено, а виготовлення й використання цих механізмів було заборонено під страхом смертної кари.

Коли лютощі натовпу вщухли, а єретики так і не захотіли покаятися, їх було поставлено перед судом Святої Інквізиції і засуджено на смерть через спалення, покладаючись на надію, що вогонь зробить те, чого не змогли досягти ані милосердя, ані тортури. Слухаючи читання вироку, Енґеранд де Обрі-Малвоазен заговорив вперше з часу арешту. Він вимовив якесь заклання:

*А тоді мусиш пройти
Наче через якийсь вогонь болісний і важкий,
Але рятівний. Тут згорить все
Гниле і залишиться тільки те, що й саме*

Є полум'ям, але не згорає

І не є гарячим.

28 січня *anno Domini* 1348 сповідник провідав єретиків у темниці, і вони — на диво — погодилися посповідатися. Підвода, на якій були Енґеранд і Каліст, проїхала через весь Париж — як нагадування і приклад, що так закінчують бунтівники проти порядку Божого. Народ, заляканий і пригнічений після нещодавніх сутичок і кровопролиття, мовчки супроводжував єретиків у їхній останній подорожі. Перед прочитанням вироку, інквізитор спитав єретиків, чи хочуть вони покаятися, на що вони відповіли, що покалися ще до того, як їх було арештовано. Тоді брат Гійом зачитав вирок, і Робер де Прево подав знак запалити вогнище. Єретики швидко зникли в полум'ї та димі.

Хай залишиться записаним для всіх майбутніх поколінь, що Енґеранд перед тим як втратив свідомість, кілька разів викрикнув якесь незрозуміле слово, вірогідно якесь диявольське закляття: Дармсала, Дармсала, Дармсала...^[2]

Карло Потворний

На порозі Нової ери

Рукопис Капітана Квінздейла

Передмова видавця

У примірнику «Енциклопедії роз вітрів», надрукованому у 1872 році, купленому зовсім випадково в одному букіністичному цюріхському магазині, замість останніх аркушів, яких бракувало, я знайшов каліграфічно написаний рукопис, датований 1892 роком. Зміст рукопису (по суті, переписна копія іншого) значною мірою змінив моє життя, як і змінилося, про що ви зараз дізнаєтеся, життя переписувача. Я не маю жодних доказів, щоб підтвердити вірогідність надрукованого нижче. Можливо, усе це просто жарт. Хтось із британським почуттям гумору (переписувач — англієць) цілком міг би вдатися до широких і вартісних приготувань, щоб після своєї смерті задля жарту пошити нечисленну групу людей у дурні. Інтуїція мене переконує у протилежному. У кожному разі, чи є ці факти реальними, а чи є просто плодом уяви, я вважаю, що варто цей ретельно підготований текст опублікувати, тож, видрукуваний у шести примірниках, випускаю його в світ, щоб сам знайшов своїх читачів.

Райнер Маєр Цюріх, 1903

Передмова невідомого переписувача

Наприкінці 1898-го року, зламаний незрозумілою тугою і втомою, я покинув Лондон, варті заздрості соціальне становище, поважне ім'я (яке замовчую) і вирушив до маєтку

моїх пращурів у західній Англії, сподіваючись, що подалі від міського галасу й метушні знайду спокій і з гідністю приготуюся до смерті. Спочатку все скидалося на те, що з мого плану не здійсниться нічого, оскільки неподалік мого будинку оселився один вискочка, якийсь колишній лондонський детектив-нишпорка, чиє ім'я роками не зникало зі скандальної хроніки; хронічний морфініст і скрипаль-самоук, який втрачав памороки щоразу, коли бачив велосипед, бо нещодавно пережив нервовий зрив. Не знаю, як пов'язані велосипеди з його хворобою, але з огляду на те, що цей транспортний засіб став популярним серед молоді, той химерник переживає нервові напади ледь не щодня. У своєму житті я, либонь, не зустрічав більш самозакоханої людини, а я бачив ого-го скільки людей. Правду кажучи, бути закоханим у когось — це вияв наївності, що властива молодості, але бути закоханим у самого себе, тобто в людину, яку знаєш найкраще, означає бути або ідіотом, або збоченцем, а мій сусід був, я впевнений, і одним, і другим.

Ба гірше: той пройдисвіт, про якого люди сумнівної репутації навіть написали кілька недолугих книжок на розвагу світській публіці, усе намагався відвідати мене, подарувати щось, запросити на партію в бридж, а щоб додати ситуації дьогтю, скажу, що на його наполегливість я реагував лукаво й терпляче, а це чудо, якщо зважити на мій пекельний моральний стан. Але, попри все, я вдячний тому генію вутлої логіки. І ось чому: щоб захиститися від його настирності, я почав дослухатися до порад лікаря, й вирушав у довгі прогулянки до берега океану, де в тиші, ледь порушуваній хлюпанням хвиль і свистом вітру, знаходив нарешті спокій; до речі, під час однієї бурі з грозами й блискавками, я усвідомив, що найгірший різновид шуму — шум кількох людських голосів у замкненому просторі. Якщо за ці слова майбутній читач нарече мене мізантропом, я залишуся задоволеним. Хіба ж не був я (як і всі)

мізантропом, який вдає людинолюбство в огидному фарсі суспільного життя? Ті прогулянки допомогли мені збагнути, що я змарнував життя на безкінечні спроби вдавати з себе іншого, не того, ким я є насправді; протягом усього життя я жив під маскою привида, аж поки перед смертю, як і написано у Кабалі, й сам не перетворився на привида. Я возносив хвалу Господу за те, що наприкінці життя милосердно наділив мене вогнем найгірших душевних мук, що тіло моє мучив болями і безсонням; дякував за кожне страждання, яке відкривало мені очі, що до того часу були засліплені сяйвом дріб'язковості земних речей.

Під час однієї з таких прогулянок, вештаючись узбережжям, поки візник чекав на мене в корчмі неподалік, на піску я вгледів сяючий предмет, винесений сюди припливом. Провидінню й нікому іншому я завдячую, що мені вдалося спуститися зі стрімкої скелі, хоч я й міг зламати собі карк і ноги. Не подумайте, що я боявся за своє життя чи здоров'я, зовсім ні; я був безвольним і легкодухим, і на таке зусилля не спромігся б заради чогось — відповідно до земних критеріїв — вартісного. Але предмет таємничо світився; на що не була здатна жадібність, вчинила цікавість, і я спустився, заліз по коліна у воду і взяв його. Була то, на перший погляд, звичайна пляшка з гарного скла, дбайливо запечатана смолою. Я одразу ж покликав візника й поїхав додому. Того ж вечора, зачинившись у своєму кабінеті, я розбив пляшку. В середині був згорток паперу, рукопис капітана Квінздейла, датований 23 жовтня 1761 року.

Хоча й ретельно захищений, протягом ста двадцяти п'ятьох років, скільки цю пляшку носило течіями, папір зазнав зрозумілих ушкоджень. Кілька збуджених ночей я згаяв, переписуючи оригінал, що будь-якої миті міг розсипатися в прах і тлінь. У рукописі йшлося про кораблетрощу, яку пережив лише капітан Квінздейл; там був опис острова, *Ultima Thulae*, на

північ від Ірландії, на якому потерпілих після катастрофи прийняли місцеві мешканці, члени єретичної секти Двоколісників, вигнані з Європи у XIV столітті; опис обрядів і життєдіяльності острів'ян, їхньої міфології й есхатології; і, насамкінець, копія святого рукопису, *Чистилище сну*, найбільша частина якого, на превеликий жаль, знищена до нечитабельності.

Проштудіювавши ту історію, що мала цілющий вплив на мій дух, я вирішив зберегти її від забуття, але також і від зацікавленості людського натовпу, фальшивих учених і шукачів сенсацій. Єдиним способом досягти цього було вчинити так, як пляшка потрапила до мене: відпустити історію, щоб сама знайшла собі читача. З цією метою я створив шість абсолютно ідентичних копій, і сховав їх у шість дорогоцінних, але нецікавих книжок. Ці книжки я вислав на адреси шанованих букіністичних антикварних крамниць у Лондоні, Стамбулі, Гайдельберзі, Рейк'явіку, Каїрі й Бомбеї. Вони, я в цьому впевнений, зможуть знайти своїх читачів. Кожен, хто повірить у їхній зміст, зробить те саме що й я: розмножить рукопис у шести примірниках і знайде спосіб випустити їх у світ.

Й.Х.В.

4.7.1892

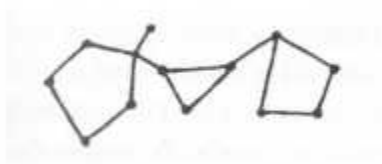
Рукопис Капітана Квінздейла

Не знаю, чи будуть ці рядки колись прочитані. Простори океану у своїх глибинах приховують предмети значно більші за пляшку з венеційського скла, якій я довіряю ці сторінки. Старі книги кажуть, що глибини проковтнули цілий континент, що знаходився між Європою й Америкою. Але я все ж пишу. Якщо я запишу свою сповідь і віддам її течіям морів (у кожному разі

сумліннішим, ніж посланці), існує надія, що — можливо, навіть за сотню років — вона потрапить до чийхось рук. Якщо не зроблю так, тоді вже точно все, про що я довідався, піде зі мною в могилу.

Моє велике щастя з'явилося під виглядом страшного нещастя. На зворотному шляху з Нової Англії корабель «Безстрашний» під моєю командою потрапив у раптовий шторм. Безтямно команда скинула товар у море, безтямно ми спустили вітрила; вітер і хвилі зламали корму. Наступного дня (який я вважав Судним) велетенська хвиля зламала, наче сірник, головну щоглу, під якою знайшов свою смерть но-стромо Бредлі, а наступна злизала трьох моряків, що кинулися йому на поміч. Нам не було іншої ради, як молитися Господу за спасіння душ наших. Корабель врятувати було вже неможливо.

Наступного дня вода почала просочуватися й до трюму. Без корми, без вітрил, «Безстрашного» відносило все північніше. Моряки, думаючи, що матимуть більше шансів у рятувальному човні, вирішили покинути судно. Я не можу їм дорікнути за це. Вони забрали залишки засоленого м'яса, останню діжку води й відпливли в неznане. Сумніваюся, що вони колись дісталися якогось берега чи зустріли якийсь корабель. Бо, коли море нарешті вгамувалося, а хмари розійшлися, я взяв астролябію, визначив положення майже затонулого корабля і побачив, що вітри занесли нас далеко від усіх морських шляхів. Та й не лише це. Збентежений, я побачив на небі сузір'я, не зафіксоване на картах північної півкулі. Я замалював на мапу розташування зірок, хоч і сумнівався, чи моє відкриття колись комусь знадобиться:

Свого часу, у молодості, я читав в якомусь морському атласі, перекладеному з арабської, повному фантастичних подвигів Синдбада-мореплавця і його команди, про сузір'я, що з'являється кожні 365 років, коли сповниться рік років і почнеться зима віків, під час якої помирає все добре, а сили зла зміцнюються. Але тоді я не міг собі пригадати сузір'я з атласу, щоб порівняти його з зірками над моєю головою. Та й часу в мене не було. Майже повністю виснажений, я взявся за сокиру, мотузку й молоток, щоб збити для себе пліт. На той пліт я забрав корабельний щоденник, замотаний у просякнуте воском полотно, Біблію, знаряддя для писання, порох та свинець і на зорі 12.X.1733 року поплив у невідомому напрямку.

Тим, хто ніколи не потрапляв на простори океану, не відома мука часу, позбавленого найменшого змісту. На противагу відчаю (або через нього) я вимірював час за допомогою інструментів і кожні двадцять чотири години вирізав ножом одну зарубку на імпровізованій щоглі, оскільки в тих географічних широтах ніч і день тривають місяцями. Тої миті, коли я, не вірячи власним очам, побачив сушу посеред імли, на щоглі було сім зарубок. Ступивши ногою на тверду землю, виснажений утомою і голодом, я впав і міцно заснув. Не знаю, скільки часу я провів уві сні; може годину, може дві, може два дні, але прокинувся я не сам. Хтось мене легенько поштурхав, я розплющив очі й побачив трьох людей. Один з них звернувся до мене мовою, що її я не міг визначити — чи то була зіпсована латина, чи то старофранцузька. На мій подив, коли я заговорив англійською, той чоловік підхопив розмову. Я сподівався всього, але аж ніяк не появи поліглота на такому заобрійному острові.

Але то був лише початок несподіванок. Справді, спершу я думав, що бачу сон, в якому мене на порожньому острові будять троє світловолосих людей, і найстарший з них, що представляється Йосипом, каже, що уві сні бачив, як «Безстрашний» пішов на дно, а відтак і мої поневіряння на плоті; бачив у тому сні і місце, на якому я висаджуся на берег, тому й прийшов сюди зустріти мене. Я думав, що все це кошмар; я й раніше мав схожі сни; скоро прокинувся у каюті «Безстрашного», що спокійно пливе до Саутгемптона. Але завжди я прокидався в іншому місці: у теплій кабіні, на ліжку з овечої шкури, біля чоловіка, що чуває наді мною. Коли спричинене виснаженням запаморочення минуло, я усвідомив, що ніщо з того кошмару не було сном: я знаходився у невідомій колибі, на острові, ізольованому від цивілізованого світу, оточений незнайомими людьми.

Або все це було сном.

Йосип, старець, який знайшов мене на березі, одного пополудня розповів мені історію цієї дивакуватої спільноти. У XIV столітті гурт мирян і духівників на чолі з відомим Енгерардом, ченцем Калісто і Йозефусом Фераріусом, невдоволені Церквою, що загрузла в симонії, прийняла древнє вчення — ересь, започатковану у Малій Азії на самих початках діянь Христових апостолів. Та первісна спільнота віртуозних ковалів з Антіохії щиро прийняла Євангеліє, але й жахливо згрішила. А саме: вони взялися майструвати механічного птаха, на якому планували злетіти на сьоме небо. Був то гріх гордині. Але попри це, з огляду на свою неймовірну духовність, ковалі з Антіохії не були приречені на безславну кончину. Їхнім духовним нащадкам судилося відіграти важливу роль в історії світу, але водночас їх приречено на безкінецьні вигнання, тортури й зневагу.

Згідно з Йосиповими словами, вони знову з'являються в історії під час кризи іконоборства, яка струснула Візантією. Одного разу вже покарані за магію й ідолатрію, вони були найпалкішими іконоборцями. Разом із перемогою іконошанувальників, ересь знову зникає з видимого лиця землі, щоб через триста шістдесят п'ять років монах Хризостом знайшов третій з усього шести примірників секретних текстів Малих братів і перед смертю віддав його учневі, Калісту, який те чення таємно перевіз до Парижа, де воно зібрало чимало прихильників. Використовуючи найогидніші інтриги, Інквізиція звинуватила найвидатніших братів у змові з Дияволом. Каліста, Енгеранда і маркіза Рошато було спалено, а мала група на чолі з Йозефусом Фераріусом знайшла прихисток у короля Карла Потворного. А звідти на човні, проваджені сузір'ям, яке буде відкрито лише в майбутньому, прибули до найвіддаленішого Тулае, острова, схованого за кригою й туманами, на якому опинився і я.

— Ще сто років тому, — розказував мені Йосип, — мій прадід, що, як і мій батько, звався Йосипом, як і всі Великі майстри ордену Малих братів мали ім'я Йосип, бачив сон, в якому на острів потрапляв чоловік, що потерпів від кораблетрощі. Свій сон він залишив у спадок сину, який його удосконалив, поглибив і серед інших таємниць передав моєму батькові. Коли батько мій заслужив тієї честі, щоб померти, все вже було готовим, ти вже народився і моїм обов'язком стало зберігати цей сон, я бачив його щоночі, аж поки кілька днів тому він нарешті не став явою. Ти був нам потрібен, тому ми тебе й створили. В обмін за це ти запишеш усе, про що довідаєшся і що уздрять очі твої; наш час, час мешканців цього острова, добіг кінця; ми готуємося повертатися до батька. Зараз добре відпочинь, а коли відновиш сили, обійди все і порозпитуй. А тоді берися за перо.

— Невже було потрібно, — запитав я, — щоб це був саме я? Невже ви не могли знайти спосіб, щоби своє вчення передати раніше? Невже мої моряки мали знайти свою смерть, щоб я потрапив сюди і спробував порятувати ваші рукописи?

— Помиляєшся, — каже Йосип, готуючись рушити. — Мореплавці твої померли, бо мусіли вмерти; вони — смертні істоти, а обставини смерті зовсім не мають значення. Ти потрапив сюди, бо мусів опинитися тут. Ніхто з нас не може передати вчення, бо всі ми його знаємо, а вчення завжди передають не ті, що в нього посвячені, а ті, що в нього вірять. Відсьогодні я щоночі уві сні буду тебе навчати, і ти повіриш у все, хоч і вже віриш. А тепер — з Богом!

* * *

Тому, хто знайде цей текст, буде важко повірити в його зміст. Я бачив усе на власні очі, але як казав Спаситель: «Блажен, хто не бачив, а повірив». Крім того, Йосип запевняв мене, що рукопис переходитиме із рук у руки, аж поки не потрапить до потрібних, бо він не шукає абиякого читача — шукає саме того. Тому невідомому, напевно ще й ненародженому, я присвячую ці сторінки.

Сам острів не є великим; у довжину простягається на якихось десять, а вшир — на три милі. Спершу я думав, що саме з цієї причини його й не позначено на морських картах, але, прийшовши до мене уві сні, Йосип відкрив таємницю. Втікаючи з Нормандії, пращури острів'ян зберегли примірник *Vulgate* і *Чистилища снів*; дзеркала, зброю і пристрої поскидали в море. А без дзеркал, годинників і мечів немає історії; історія є нічим іншим як залогом дзеркал, де невідомо — який лик справжній, а який фальшивий.

Без хронології, без історії острів існує об'єктивно настільки, наскільки є духовною проекцією своїх мешканців; він не є менш справжнім, менш відчутним на дотик, ніж Британія, але знаходиться поза часом і простором, краще сказати — паралельно до них, завдячуючи факту, що тут немає послідовного ходу подій; та й я на нього потрапив не, як мені видавалося, дякуючи плаванню, а завдяки запамороченню.

Цих речей я зрозуміти не міг. Навіть уві сні, під час якого Йосип терпляче навчав мене неможливому.

— Бачиш, — казав він, — це не аж так важко зрозуміти. Використай аналогію. Як і Америка, звідки ти приплив, не існувала, а була створена тугою людей за простором, в якому вони могли продовжити ексодус на захід, так і наш острів існував, але був стертим зі свідомості світу, бо покоління й покоління острів'ян зневажали простір. Звісно, було б неправильно стверджувати, що Америка й острів — два різні світи. Це так само, як коли рукавицю вивернеш навиворіт. Вона залишається тією ж рукавицею, хоча те, що було вгорі, опиняється внизу, і замість лівої вона перетворюється на праву. У той же час, це єдине можливе пояснення твоєї місії. Ти належиш і світу Америки, і світу острова; ти — посередник у передачі таїни. Це справжня мета. Опис околиці й острова сам собою не має жодного значення. Він є лише способом, щоб усе, про що ми тут говоримо, стало частиною історії. В іншому випадку воно б розчинилося в нічому. Не було б навіть фантазією.

Я б міг заприсягтися, що, за винятком Йосипа і ще кількох достойників, ніколи я не бачив те ж саме обличчя ще раз, хоч на острові було небагато жителів. Моє прибуття нікого не здивувало. Воно здавна було відомим до деталей. Зовсім мала дітлашня говорила про Майстрів, що померли багато поколінь тому, а дорослі говорили про події, що ще лише мали відбутися

у далекому майбутньому. До найменших дрібниць вони описували вбивство якогось австрійського архикнязя посеред балканських ущелин і з жахом оповідали про велику війну, яку провадитимуть з єдиною ціллю: знищувати і вбивати якомога більше.

Час від часу древні патріархи з'являлися і так само неочікувано зникали, і це нікого не хвилювало. Проте, що взагалі найцікавіше, то не був світ безгрішних, безжиттєвих створінь. Траплялися тут крадіжки, перелюб та навіть і вбивства, щоб уже не згадувати про побрехеньки. Цікавим є ставлення до злочинців. Їх не карають, не судять, не принижують. Навпаки, їх оточують увагою і навіть заздять їм, адже, чинячи зло, вони набувають спасенну можливість покаяння, а з нею й можливість духовного розвитку. Ці нечасті вияви зла служать тому, щоб не забувалося верховне добро, Бог; щоб ніхто не забув: поміж створеними істотами не існує досконалих і безгрішних.

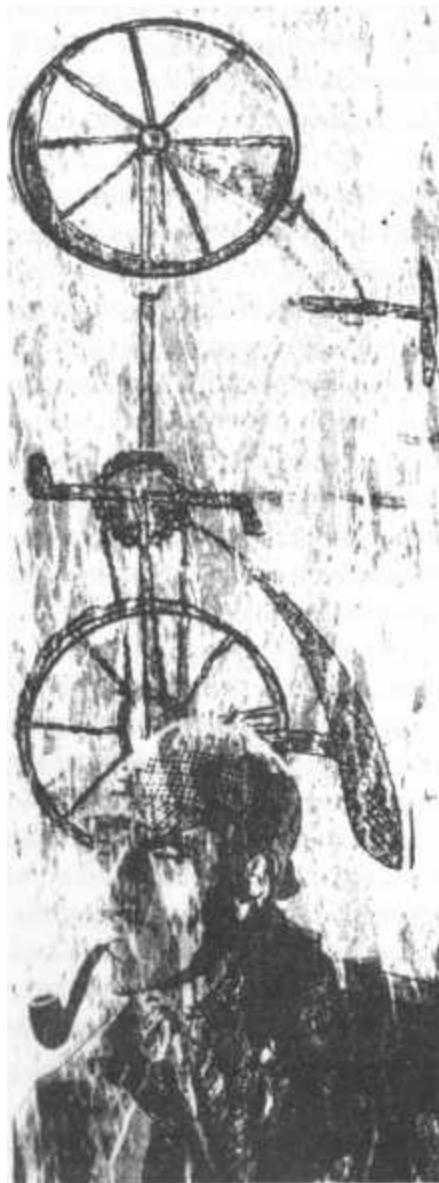
Але все ж найцікавішими є поховання. Розташовані одразу на березі океану, повернуті на схід, скомпоновані з низки вертикальних заглиблень, в яких мерці стоять прямо, з ледь розплющеними повіками, муміфіковані холодом, вони очікують того дня, коли відкриються небо й земля і коли неймовірний вогонь живого Бога освітить темінь людських сердець. Відвідування тих могил, розкиданих узвишшями, було єдиним виявом релігійності, який я помітив. Часто я спостерігав за людьми й жінками, як вони приходять до вибраних для себе заглиблень і годинами тренують свою смерть. Сотні, тисячі років самотності, що передують часу, коли все стане одним цілим.

Перед тим як завершити цю оповідь, і так, запечатану в пляшку з венеційського скла (дар короля Карла), віддати її непостійному світу історії, скажу ще дещо про мову острівного

населення. Спочатку вона нагадувала мені тихе гудіння вулика і була зовсім незрозумілою, хоч і приємною. Таємницю цього говору, під час одного з оніричних повчань, відкрив мені Йосип. Вони, таким чином, говорять словами усіх мов світу, словами, що перед вавилонським замішанням творили людську мову, яку Всевишній розколов на відому кількість мов, щоб не дати зорганізуватися і сформулюватися абсолютному злу. А добру, як каже Йосип, не потрібні жодні слова.

Адже, як спочинок є досконалим рухом, так і мовчання є досконалою артикуляцією.

Артур Конан Дойль

ОСТАННЯ СПРАВА ШЕРЛОКА ГОЛМСА

Після справи «Друга пляма», останньої, яку я представив публіці, Шерлок Голмс вирушив у свій маєток у Сассексі, висловивши бажання — яке я аж до цього моменту шанував —

щоб я більше не публікував записи про його розслідування. Безсумнівно, він відчув популярність, яка зробила з нього до певної міри публічну людину і ускладнила таким чином його роботу, але я схильний вважати, що це не вона була причиною, яка спонукала мого друга переїхати. Причину передусім варто шукати у профанації злочину, який з часом опустився до рівня суто технічної справи, скалькульованої і холоднокровної, майже професійної, позбавленої будь-якої романтики. Поза цим, є ще дещо. Сподіваюся, що пам'яті про Шерлока Голмса не нашкодить визнання, що значною мірою рішення про переїзд було обумовлене справою «Збожеволілого велосипедиста» — наскільки мені відомо, єдиної справи, яку Шерлок Голмс ніколи не розгадав.

Трапилося це навесні 1898 року. Інспектор Лестрейд, за звичаєм, надвечір зазирнув у наше помешкання на Бейкер стріт. Ми запалили гасову лампу й балакали при каві.

Шерлок запитав у інспектора, чи не працює той над якимось цікавим злочином.

— Бачте, пане Голмсе, — сказав інспектор. — Я маю одну справу, але думаю, що насамперед це справа для пана Вотсона, а не для мене. Сім днів тому на Трафальгарській площі з'явився один замаскований велосипедист, зробив коло, вийняв револьвер і вистрелив у годинник на вітрині годинникової майстерні «Джеймс і сини», після чого втік на великій швидкості. Це спровокувало неабиякий гармидер.

— Так, — відповів Голмс. — Я читав про це в газетах.

— Але на цьому не завершилося, — додав інспектор Лестрейд. — Той велосипедист через два дні з'явився в іншому місці і на очах у поліцейського вистрелив у публічний годинник.

— І про це я читав у газетах.

— Так, але після цього вже не було статей у пресі, а велосипедист продовжив свою роботу. Журналісти дослухалися

до нашого прохання не писати про ці події, поки справу не розслідують. Через паніку, розумієте. Адже, якщо він стріляє в часоміри, то цей маніяк може почати стріляти і в людей. Станом на теперішній момент він знищив три годинники, але я не маю стількох людей, щоб поставити варту біля кожного громадського годинника, яких у Лондоні налічується...

— Точно 3874, — сказав Шерлок, усміхаючись до свого приятеля.

Щойно Лестрейд пішов, Голмс наказав мені принести карту Лондона. На неї він наклав список місць, де з'являвся велосипедист. Тоді раптом підвівся, взяв скрипку й, глибоко замислений, почав грати, як то робив завжди, коли йому траплялася заплутана проблема. У цьому не було нічого незвичного, крім факту, що цього разу проблеми не було.

— Ах, дорогий Вотсоне, — промовив він дещо пізніше, — і ви купилися на оману, як і наш друг Лестрейд. Вже знаю: ви впевнені, що наш божевільний велосипедист — психічно хвора людина.

— Звісно. Все вказує на це. Те, що він робить, зовсім позбавлене сенсу. Жодної користі для нього, а для інших — невелика шкода. Поза сумнівом, ідеться про душевнохворого, який намагається звернути на себе увагу.

— Помиляєтеся, дорогий мій Вотсоне. Велосипедист хоче звернути увагу, але не на себе, а на свій рух. Погляньте на карту Лондона, на яку я наніс і з'єднав між собою точки, де він з'являвся:

Мушу визнати, що я не второпав нічого. Куди б він не рухався, ті точки можна було б з'єднати. І що з того? Я сказав Шерлоку, що дуже ціную його гострий розум, але цього разу діями божевільного велосипедиста не ховається жоден злочин.

— Хибите, — відповів Шерлок. — Придивіться краще. Коло довкруг Трафальгарської площі, що ж це, якщо не переднє, велике колесо велосипеда? Потім відбувся інцидент на Карнабі стріт, ось вам і кермо; наступний напад — це початок рами велосипеда. Дорогий мій Вотсоне, велосипедист прагне своїм рухом і стріляниною намалювати великий велосипед.

Тої миті хтось подзвонив у двері. То був один із Лестрейдових поліцейських, що передав Голмсу листа.

«Дорогий Голмсе,

Велосипедист знову діє. Цього разу на Ейбі роуд. Вистрелив у годинник і зник у невідомому напрямку. Це стає серйозною справою.

Лейстрейд».

— Він не зник у невідомому напрямку, — прокоментував Голмс. — Закладаюся, що я можу з максимальною точністю вказати на місце, де велосипедист вирине завтра.

І Голмс позначив одну точку на мапі Лондона.

Справа ця, попри всі зусилля Лестрейда, знову з'явилася в газетах, та й то на перших шпальтах. Вчорашній випадок був описаний до деталей. Велосипедиста описували як худорлявого чоловіка з каптуром на голові. Крім того, знизу сторінки містилася й остання новина: велосипедист знову з'явився.

Думаю, не варто уточнювати, що показався він у місці, яке вчора Голмс позначив на карті.

— Ви щось приховуєте від мене, — сказав я йому.

— Ні, Вотсоне, нічого не приховую. Іншими словами, я ще не маю чого приховувати.

А тоді загадково усміхнувся.

— От побачите, сьогодні ввечері велосипедист з'явиться тут, зробить коло і таким чином завершить силует велосипеда на лондонських вулицях...

— А ми його вже там будемо чекати і схопимо! — вихопилося в мене.

— Аж ніяк, Вотсоне. Зовсім ні. Велосипедист саме цього й хоче.

Аж тоді моя збентеженість сягнула піку. Якщо Голмс має рацію, думав я, то велосипедист і справді психопат. Неможливо, щоб людина при своєму розумі вчиняла злочини, аби бути впійманою.

— Та ні, дорогий Вотсоне. Велосипедист точно не психопат. Перш за все, я б сказав, що він є членом добре організованої банди. Тепер настав слухний час, щоб відкрити вам таємницю: весь Лондон пліткує лише про справу велосипедиста. Вся увага поліції скерована на нього, що можна зрозуміти, адже громадська думка збурена цим випадком. Велосипедист сьогодні ввечері з'явиться там, де ми й припускаємо, але ми там не з'явимося.

— Не розумію.

— Велосипедист і його спільники не забули про мою дружбу з Лестрейдом і про мій розум. Вони абсолютно точно прийшли до висновку, що я розгадаю: велосипедист хоче звернути увагу на свої переміщення. Але мушу сказати, що вони мене трохи недооцінили.

— Що маєте на увазі?

— Вони думали, що сьогодні ввечері я прийду зловити велосипедиста, який цього разу, зрештою, і не буде тим, який стріляв донині, а то буде якийсь найнятий безробітний. Та мені таке й на думку не спаде. Ми сьогодні ввечері, дорогий Вотсоне, будемо разом із нашим другом Лестрейдом у галереї «Гібсон».

— Галереї «Гібсон»?

— Так, там. Якраз триває виставка діамантів, поміж яких є і Великий Сарі. Галерея «Гібсон» розташована неподалік місця, де велосипедист з'явився вперше. Чи розумієте тепер...

Лише тоді всі елементи склалися у мозаїку підступно спланованого злочину. Ми мали б, ошукані велосипедистом, попертися на інший кінець міста, поки розбійники без опору пограбували б галерею «Гібсон».

Я взяв револьвер, а Шерлок Голмс — мисливський ніж, свою найулюбленішу зброю. І тоді ми замовили карету.

— Неймовірно, — сказав інспектор Лестрейд, поки ми, сховані у комірці для віників, чекали на появу злодіїв. — Я б ніколи не подумав, що вони настільки метикуваті.

— Інспекторе, — відповів Голмс, — не слід забувати, що і криміналітет іде в ногу з часом. Та для нас важливо йти на крок попереду часу.

Ми ховалися в комірчині досить довго. Наскільки довго, ми довідатися не могли, оскільки в цілковитій темряві наші годинники були зайвими. Тоді хтось затарабанив у двері, й ми вискочили назовні. То був один із Лестрейдових поліцейських.

— Інспекторе, — сказав він. — Боюся, що ми дарма чекали тут. Мені доповідають, що велосипедист з'явився на іншому місці. Всю ніч їздив вулицями, наче шалений, і стріляв по годинниках.

— Дайте мені список місць, де його помітили, — попросив Голмс, уперше в житті явно спантеличений.

Уже вдома (а слід наголосити, що в дорозі ми не перекинулися й словом) Голмс розгорнув карту Лондона і наніс на неї останні переміщення велосипедиста. Ми побачили малюнок, позбавлений сенсу. Із керма велосипеда стриміло щось на кшталт хреста.

— До біса, Вотсоне, скидається на те, що ви з Лестрейдом мали рацію. Йдеться таки про психопата.

На той момент Голмс уже опанував себе. Нічим не виказав свого розчарування тим фактом, що його гіпотеза не підтвердилася. Він швидко потупцяв до себе в кімнату, звідки за мить долинули спокійні ноти якоїсь серенади.

Наступного дня він вирушив у Сассекс.

Зигмунд Фройд

ВИПАДОК ЕРНЕСТА М.

На сторінках нижче я опишу випадок суб'єкта, який перемістився у світ сну, що спричинило розпад особистості. Пацієнт Ернест М. прийнятий у клініку професора Броєра після того як тесаком для м'яса розбив усі годинники в хаті, а потім тим же предметом ударив матір, завдавши їй серйозних ушкоджень. Після тридцяти днів госпіталізації Ернест виглядав абсолютно здоровим, але й дещо депресивним; його мати наполягала, щоб сина піддали психоаналізу, і професор Броєр, знаючи, що я працюю над книгою «Тлумачення сновидінь», в одному з листів порадив мені звернути увага на випадок Ернеста.

З анамнезу я довідався, що Ернест М. рано залишився без батька. Виростав у будинку свого діда по маминій лінії, суворого, але порядного чоловіка кальвіністських поглядів. Жодного разу впродовж дитинства Ернест М. не виявив дивацтв чи ознак психічної лабільності. Згідно зі словами його матері, пані М., він був абсолютно нормальним хлопцем, схильним до товариства й забав, але й до ретельного виконання обов'язків; грав на скрипці і був членом гуртка піших прогулянок горами. І раптом наприкінці першого року студій Ернест М. вигадує, що він є членом якоїсь містичної секти, братчики якої збираються у снах. Пані М. дізнається про це випадково; прибираючи кімнату, вона натрапляє на папку, в якій знаходить уривки віршів, текстів, напучувань, поміж яких — і це викликало найбільші сумніви — запис рішення здійснити атентат на архикнязя Франца Фердинанда. Це трапилося 1928 року — тобто

через чотирнадцять років після того, як цей жахливий злочин було скоєно в Сараєві. Пані М. передала мені згадану папку, з якої поділюся тут двома куплетами, індикативними для психоаналітика:

1.

Коли заснеш, помри

Для світу. Тоді встань зі свого трупа і йди

Прямо без огляду на привидів.

Знай, що ті нещасні почвари існують лише

Тоді, коли тебе обманом переконують, що й ти існуєш. Мушиш витримати тягар смерті.

2.

Уві сні завжди

Варто знати, що ти не є ти і що ти

Далеко від себе. Зanedбаний, оскільки увагу зосередив На примарах у своєму тілі. Не прив'язуйся — ані болем, Ані радістю — до ілюзій реальності,

Щоб і ти не став таким, як вони.

Схвильована хворобливим тоном вірша (про який пізніше ще піде мова) і приготуванням замаху на давно померлу особу, пані М. спробувала порозмовляти з сином, що викликало в Ернеста ерупцію демонів, яка закінчилася описаним вище інцидентом і прийомом у клініку професора Броєра.

Під час нашої першої зустрічі Ернест справив враження добре вихованої, пристосованої до життя, але меланхолійної і передусім замкнутої в собі особистості. Мушу визнати, що я вперше і востаннє у своїй практиці зустрівся з такою особистістю. Поза тим фактом, що Ернест непохитно вірив в абсурдні й нелогічні речі, він виглядав як психічно здоровий

молодий чоловік. Надзвичайно важко я пробивав стіну, яку Ернест спорудив поміж собою і світом; якби не йшлося про настільки цікавий випадок, то я безсумнівно б полишив цю справу, оскільки пацієнт не виявляв ані найменшого бажання бути вилікуваним, що є основною умовою для психоаналітика. Хай там що, та значно більше зацікавлення і бажання співпрацювати Ернест виявляв, коли мова заходила про сни. Всупереч цьому, йому було важко переповідати те, що наснилося, але не через нестачу освіти — що зовсім очевидно простежуються в його текстах із папки — а через нерішучість; було зрозуміло, що він не хоче видати таємницю. Я був присутнім і на дуже цікавому (але й доволі болісному) процесі розкладу особистості Ернеста на особу Сновиди і особу пробудженого Ернеста, під час якого особа Сновиди — одержима злудами святості і піднесення — спочатку легковажила, а потім і зовсім ігнорувала особу пробудженого Ернеста М.

Коли я повідомив пацієнту, що його відхилення провадить до ще серйознішого роздвоєння особистості, він відреагував абсолютно спокійно. «Звісно, — сказав він, — старий Ернест мусить померти. Щоб народитися в Духу, я повинен відректися від старого Ернеста. Він любить дівчат, а жінки замість душі мають лише зображення душі». На питання «А що є зображенням душі?», Ернест намалював такий знак: Я попросив його пояснити, і він залюбки погодився. Те, що він мені повідомив, було сумішшю з, я впевнений, найтемніших закапелків колективного несвідомого. Жіноча душа, згідно з Ернестовою концепцією, є лише зображенням чоловічої душі; вона є покрученим Адамовим ребром, архетипом літери М, як mater; стихією без форми й суті. Чоловіча ж душа має поперечину, що надає їй стабільність, і виглядає так: М. Але це не є її перший стан, це стан уже після падіння, оскільки, як це

можна побачити, її верх, всі її закінчення, націлені на землю. Тому необхідно перевернути її (metanoia?) і душу знову направити на вертикальну вісь — W — щоб вона знову була здатною приймати Божі енергії, що спричиняють і створюють особистість, Богом замкнену у самій собі, особистість, яка більше не помирає, а графічно виглядає ось так:

Але справжня несподіванка очікувала на мене після запитання, як же він дійшов до всього цього. Ернест категорично заперечував, що має бодай найменший стосунок до формулювання цієї псевдогностичної теорії про душу. Стверджував, що це вчення перейняв від поважних членів містичного ордену, до якого він належить, і про який більше нічого не хотів розповідати. Ця, так би мовити, онірична освіта почалася ще коли йому було сім років. Щовечора, коли він засинав, уві сні з'являлися вчителі і повчали його про сенс життя на Землі. На запитання, ким же були ці люди, відповів, що не знає, бо вони померли задовго до його народження, але одного з них він нещодавно ідентифікував як Ангелуса Сілезіуса. Разом із поступом у навчанні, він, Ернест, все більше сприймав яву як сферу хаосу, а сон — як простір між світом матерії і світом духа, і називав це пробудженням. Вивчаючи цей випадок далі, я встановив, що раніше Ернест не мав змоги запізнатися зі східною філософією й буддистською релігією, на які, позірно, вказує вираз пробудження. Я поцікавився, як це можливо, що його вчать люди, які померли кілька століть тому. Ернест сказав, що уві сні це не має жодного значення, що є правдою, оскільки мертві часто навідують наші сни, хоч, чесно кажучи, і з іншою функцією.

Завдяки чистому збігу обставин у ті дні я отримав листа від знайомого зі світу мистецтва, з яким я листувався впродовж досить довгого періоду.

«Як вам відомо, — писав мені поміж іншим знайомий, — процес дорослішання людської особи тісно пов'язаний з вихованням і освітою; ми вчимо своїх нащадків таємниць і правил життя. Таке годі здійснити через сон. Ми, якщо можна так висловитися, бачимо сни хаотично, стихійно. Може, саме через це і в реальності живемо так: у хаосі, як соломинки, віддані лютій стихії».

Кілька цих зауважень допомогли мені скласти прийнятну картину Ернестових відхилень. Справді, ми живемо в хаотичному світі, в якому ілюзії порядку й системи з'являються тільки час від часу. Ернестова чутливість, підсилена кальвіністським вихованням, не могла дати собі раду зі станом безладу, що домінує в світі; до цього додалася неспроможність той стан змінити. І тому Ернест втікає у сон, абсолютно суб'єктивний простір, в якому встановлює задовільну систему цінностей, на вершині якої знаходиться Бог. Відсутність батька (якого він не пам'ятає) відлунює в ньому болісними комплексами, які він долає, проектуючи їх на особу архикнязя Франца Фердинанда (батько народу = батько взагалі); цим одним ударом від убиває двох зайців: здобуває батька (істота без батька не має онтологічного базису) і водночас убиває його (істота, яка має батька, позбавлена самостійності), не наражаючись на жоден ризик, оскільки батько вже мертвий, брутально вбитий.

* * *

Ернест, який після семи чи восьми сеансів став більш відкритим до спілкування, має іншу версію: Франц Фердинанд мусить бути вбитий, бо є спадкоємцем Західного римського царства, яке хоче заволодіти східним — Візантією. Я звернув його увагу на те, що таким чином виходить апорія: Візантія не існує вже багато століть, а Франц Фердинанд давно мертвий. Але це зовсім не збентежило Ернеста: «Так, пане докторе, архикнязь убитий, але про це домовлено лише минулого року в жовтні; знаю, що ви цього не зрозумієте, але все одно скажу: події, що відбуваються тепер, готуються в майбутньому, і абсолютно божевільно шукати причини цих подій у минулому. Смерть приходить не з минулого, а з майбутнього. Що стосується Візантії, вона ніколи не припинила існування, просто з екзотеричної імперії зробилася езотеричною. На її просторах виникли різні державні утворення, але цілість ніколи не губиться в частинках; зникають хіба частинки — ті зовнішні». Мушу визнати, що Ернест опанував одну логіку, дуже схожу на логіку Берклі, яку складно заперечити. Поза цим, якби волею випадку він народився в столітті, коли жили його вигадані вчителі, то — безсумнівно — був би шанованою статечною особистістю, судячи з нестримності його фантазії, рівним Ангелусу Сілезіусу. Але випадок хотів, щоб він народився у XX столітті, з якого він утік у рятівну екстериторіальність Візантійської імперії.

Крім цього, є ще один момент: ставлення до матері. Позаяк вона не має чоловіка, а має сина, вона — як Богородиця, і Ернест бачить себе в ролі Месії; він ідентифікується з суперего до такої міри, що сприймає його як справжнього себе. Але тут теж є его. Добре пристосована особистість, як правило, шукає (і знаходить) виправдання для вчинків его. У випадку Ернеста, его цілковито сприймається як втручання; воно не спроможне вчинити бодай щось добре. Іншими словами: кожна дія его для

Ернеста є хибною, в його випадку — через кальвіністське виховання — навіть грішною, що лише погіршує ситуацію. Кілька разів я намагався повідомити Ернесту, що він хворий. Він ніколи не заперечував цього; це йому, нібито, сповістили і його наставники зі снів. Але, додає Ернест, увесь світ є хворим; не існує людини, яка б не була душевнохворою. З іншого боку, секта, до якої він належить, заходила покращувати цю ситуацію. Готується будівництво якоїсь фантастичної лікарні для 20 000 000 душевнохворих, в якій шаленство світу втілиться в абсолюті і в цьому втіленні зникне.

Було очевидним, що внаслідок слабкості его Ернест все більше потрапляє в полон несвідомого. Додаю окремі записи, що підтверджують мій висновок:

— Я ніколи, — каже Ернест, — не міг самовпевнено сказати: я той і той. Але іншим я вірив. Я був переконаний, що це трапляється тільки зі мною, що це — рідкісна хвороба, яку мушу приховувати, щоб існувати бодай на позір. Тому й жив, замкнений у собі, нездатний по-справжньому розпочати розмову з кимось з-поза кола тих, що вже звикли до моєї присутності, з остраху, що навіть після кількох слів вони зрозуміють, що я не існую, розсміються, змахнуть рукою, і я буду змушений розчинитися у нічому, якому я належу. Був я дурний. Тепер розумію, що й інші відчують себе так само, просто це приховують за звичкою, а частково — завдяки дурній самовпевненості. Так, ми ховаємося за параваном одягу, титулів, які, на відміну від людей, справді існують. Але цим свою ніщоту ми можемо приховати тільки від інших. Та не від себе. Ми не існуємо по інший бік. Важливіший. Той, що всередині...

(...) Я запитував себе, як би я відреагував на новину про власну смерть. Думаю, що залишився б спокійним. Але все одно

продовжив би виходити на прогулянки, провідувати друзів. Адже ми вже й так мертві, то чому ж непокоїтися?

Поза сумнівом, витoki екзистенціальної невпевненості Ернеста слід шукати у відсутності батька. Той, що не має батька, не має об'єкта, з яким міг би ідентифікуватися; між ним і пращурами (історією) з'яє пуста — ніщо; всі, що передували йому, вже мертві, тож своє існування він сприймає як акт зради. Тому й пише вірші: «Коли заснеш, помри для світу». Сюди дотична і його нетерпимість до часу, символізована розбиванням годинників. Все ж, це не бунт проти часу, в якому зникаємо, а повстання супроти часу, в якому триваємо.

Ернест, ясна річ, має іншу версію. Його цікавить не батько, а існування. Він впевнений, що не має жодних пов'язаних із батьком комплексів. Витівку з розбиванням годинників і побиттям матері вважає наслідками гніву, викликаного необачністю матері. Він, мовляв, дуже жалкує щодо того випадку і любить матір. Не має наміру відступитися від своїх переконань, але кається, що, вважаючи мене відкритішим до духовного, розкрив моїй особі таємниці, знані лише вибраними.

Дивовижно, але цілковитий розпад особистості Ернеста, що досяг винятково високого ступеня, не спричинив страждань чи асоціальної поведінки. Ернест змирився з цим роздвоєнням і жив, умовно кажучи, абсолютно нормально. Більше він мене не навідував, але я з цікавістю стежив за подальшим розвитком подій. Він апатично закінчив університет і знайшов роботу. Його оточуючі були задоволеними і вважали його повністю вилікуваним, але я побоювався, що все це не може закінчитися добром. Як швидко виявилось, мої побоювання виправдалися. Напередодні Великодня наступного року я отримав листа від пані М., Ернестової матері, в якому вона сповіщала, що одного дня Ернест поїхав покататися на велосипеді і більше не

повернувся. Повідомлено поліцію, опубліковано оголошення в пресі, але все даремно. З того часу за ним не знать і сліду.

Листування

Пані Маєр Фройд

Цюрих, 23.09.1930

Вельмишановний пане докторе Фройде,

Два роки тому я сповістила Вас про трагічне зникнення мого сина. Знаючи, з якою увагою Ви стежите за долею своїх пацієнтів, моїм обов'язком є повідомити Вас про те, що нещодавно я отримала достовірну інформацію: Ернест живий і здоровий.

Коли я вже втратила останню надію, мене провідав пан Шлаєрмахер, колега по роботі мого батька, і сповістив, що під час свого перебування у Стамбулі, в липні цього року, бачив Ернеста в сумнівному товаристві. На чолі з горезвісним Й. Ковальським (якого пан Шлаєрмахер називає анархістом) возилися на велосипедах по Beyazit Meydani. Як розсудлива особа, бажаючи впевнитися, пан Шлаєрмахер звернувся до Ернеста, який зліз з велосипеда і гречно з ним привітався. Згаданий пан запевняє мене, що Ернест виглядав абсолютно врівноважено, повадився і говорив нормально, за винятком однієї дивної заяви: «Що ж, тепер ви маєте добрий привід, щоб провідати мою маму».

Та за кілька днів ця радісна звістка була затьмарена листом від Ернеста. Зміст того листа сповнив мене сумішшю глибокої туги і сильного страху. Ернест мені в тому листі, писаному гнітючими реченнями, дорікає, що я — коханка пана Шлаєрмахера, і передбачає мою скору смерть. Вам можу у цьому звіритися, бо лише Ви можете допомогти. Перед шлюбом із моїм покійним чоловіком Райнером я кілька разів мала

стосунки з паном Шлаєрмахером. І знову, під час нашої останньої зустрічі, я мала стосунки з цим паном; ви, мабуть, розумієте: вдова, самотність, радісна звістка... Та мене лякає й мучить таке питання: звідки Ернест міг знати про цей зв'язок, перша частина якого відбулася до його народження, а друга — коли він був за тисячу кілометрів від Цюриха?

Що ж, тут є ще одна річ, яку я раніше замовчала. Ернестів батько за кілька місяців до смерті виявляв ознаки, якщо можу так висловитися, тихого божевілля. У якійсь старій книзі, купленій в антикварній крамниці, він знайшов записи попереднього власника; маячню про секту єретиків з якогось вигаданого острова далеко на півночі Атлантики. Він був і до того відлюдкуватим, але після цього зовсім обірвав контакт зі світом. Останні свої дні він згаяв у друкарні, куди віддав надрукувати згаданий вище рукопис — цю купу безглуздих нісенітниць — накладом усього в шість примірників.

Я впевнена, що моя помилка — замовчування цього факту — була, можливо, фатальною; може б Ви, знаючи і про цей факт, могли більше зробити для Ернеста.

Сподіваюся, Ви усвідомлюєте всю складність ситуації, в якій я опинилася. Я перебуваю на межі душевних сил і очікую Ваших слів підтримки і підбадьорення.

З величезною повагою, Герта Маєр

Ернест матері

Стамбул, 10.09.1930

Дорога мамо,

Я пишу тобі з Константинополя, столиці Візантії. Ти точно мусіла чути про Ая-Софію, колишній собор, потім мечеть, а тепер музей. Я дуже часто туди ходжу. Після взяття Константинополя турки вчинили моторошну різанину у святині, знищили фрески, порозбивали кришталевий посуд, але до Ісуса Всемогутнього під головним куполом дістатися так і не змогли, тож його ласкаве й серйозне обличчя і надалі дивиться зі склепіння, так само як Він дивиться на цей занепалий світ з вічності у вічність; поміж іншого бачить і тебе з п. Штаєрмахером, який у справах опинився тут, *щоб випадково знайти мене*. Пан Штаєрмахер — розумний чоловік, як і ти — недурна жінка. Я не можу вам ні в чому дорікнути. Більше для звинувачень міг би знайти пан Фройд, бо йдеться про несвідоме, на чому він весь час наголошує. Ваш жест є абсолютно прозорим для всіх, крім вас двох; я не стверджую, що ви домовилися, аби пан Штаєрмахер знайшов мене, а ти за це впала йому в обійми — щось таке вам би і на гадку не спало. Ні, кажучи словами доктора Фрейда, він, гнаний *несвідомим*, прийшов сюди знайти мене, і це не має тебе дивувати, бо *несвідоме* знає, де я знаходжуся. Ані ти, ані твій Ромео і не думаєте, що робите щось непристойне; навпаки, ваші думки аж надміру порядні, але ви (весь захід) вчиняєте паскудства, які заховані так глибоко у душах ваших, що рідко й вилазять на поверхню.

Зараз хочу тобі пояснити, в чому ж власне полягає та гидота, гидота соліпсизму, що змусила тебе отруїти батька, а себе й

оточуючих переконати в тому, що він помер від крововиливу в мозок. Це рішення я прийняв учора, в Ая-Софії, споглядаючи лик Ісуса. Раптом мені сяйнуло: Боже, який же це буде цирк, коли всі постанемо перед справжнім обличчям Господа, коли стануть видимими всі приховані думки, коли п. Штаермахер почне виправдовуватися: «Але що поганого в тому, що я по роботі приїхав до Константинополя?».

Те, що колись теологи називали множинністю гріхів, є одним-єдиним гріхом — гріхом самооборони. З часом він виростає, і людина до тієї міри стає рабом власної брехні, настільки стає одержимою нею, що починає заперечувати її перед Богом, який хоче простити нам всі гріхи наші, заперечувати настільки очевидно, що стає смішно, адже ми існуємо на Бозі, наче мох.

У «Євангелії від Фоми» є одне місце, яке цитую з пам'яті: «Те, що винесеш, порятує тебе; те, що залишиш у собі, знищить тебе». Повідомляю тобі, що невинесене тобою, а йдеться про величезну купу сміття, вирішило знищити тебе, всі ті твої таємниці і всі ті відходи антикварної крамниці твоїх спогадів.

Я тебе ні за що не засуджую. Навіть більше, зважаючи на те, що ти — моя мама, якби я був на твоєму місці, що мене б цілком влаштовувало, моїм обов'язком було б у кількох словах пояснити тобі, як треба поводитись перед обличчям смерті, що надходить. Розумієш, життя можна порівняти з катанням на велосипеді: возишся автоматично, думаєш про те, що відбудеться в пункті призначення, насолоджуєшся співом птахів, а тоді раптово втрачаєш рівновагу, все завмирає і у вирішальний момент (одержима страхом) бачиш поверхню землі, що летить тобі в лице...

(Ернест)

Фройд пані Маєр

Відень, 07.10.1930

Ласкава пані Маєр,

Я отримав Вашого листа, але безліч справ завадили мені відповісти Вам одразу, хоч я й дуже цього хотів.

Що найважливіше — Ернест живий. Можливо, його втеча була плодом бажання стати самостійним, і я впевнений, що не помиляюся, коли кажу, що це може бути позитивним для його подальшого розвитку.

Що стосується товариства, в якому опинився Ернест, то думаю, що страх Вашого друга необґрунтований, оскільки я особисто знайомий з п. Йозефом Ковальським, одним із найталановитіших авангардних поетів, що пише німецькою мовою, який, це правда, у молодості був комуністом, не анархістом, але в останні роки став абсолютно аполітичним.

Стиль Ернестового листа — я усвідомлюю, що він бентежний і містичний — є, вірогідно, наслідком дружби з поетами. Не маючи нагоди прочитати той лист повністю, я не можу сказати нічого більше, крім як зауваження, що Константинополь — місто, де переплітаються цивілізації, мови, раси, сон і ява, і це, в кожному разі, неабияк вплинуло на Ернестову й без того чутливу психіку.

Ваш страх, заснований на нерозумінні того, звідки Ернест дізнався про Ваш зв'язок із п. Штаермахером, нескладно відігнати. Матір і син, а у Вашому випадку ще більше, інтуїтивно пов'язані; я впевнений, що Ви пам'ятаєте, як у дитинстві «відчували», що з ним щось трапилося або він захворів, коли Ви були відсутні.

Я абсолютно переконаний, що і цього разу йдеться про таке, інтуїтивне знання, чи радше — підозру, яку Ернест інфантильно пов'язує з бажанням Вашої смерті. Про це ми розмовляли багато разів.

Я впевнений, що Ви знайдете сили впоратися із кризою, в яку потрапили, і запевняю Вас у своїй глибокій повазі.

Зигмунд Фройд

Фройд до Ференці

Відень, 30.10.1930

Шановний колего Ференці,

Я хотів би в кількох словах описати Вам один випадок, який абсолютно влучає у сферу Ваших зацікавлень, а ширший лист, відповідь на Ваше попереднє послання, невдовзі буде.

Два роки тому я лікував молодого чоловіка (про це я пишу коротку студію), який після завершення терапії втік із дому у невідомому напрямку. Недавно його матір сповістила мене, що хлопця бачили в Туреччині. Колега з роботи її батька зустрів Ернеста в Константинополі і провів у розмові з ним трохи часу. Повернувшись до Цюриха, він повідомив матері звістку і з цієї нагоди відновив їхній делікатний зв'язок, що обірвався більше двадцяти років тому.

А тепер починається найцікавіше: швидко потому пані Маєр отримує листа від сина, в якому він звинувачує її в стосунках з вищезгаданим паном і пророкує їй скору смерть.

Два дні тому я випадково дізнався, що пані Маєр померла від розриву аневризми.

Під кожним кутом сумний, але й корисний приклад для Ваших досліджень інтуїції і синхронізму.

Сердечно Ваш З. Фройд

Ференці Фройд

(ЛИСТ ЧАСТКОВО ЗНИЩЕНИЙ)

Шановний пане Фройте,

Я отримав Ваше люб'язне сповіщення про випадок, який для мене, за збігом обставин, не є повністю неznаним. Я мушу Вам одразу зізнатися, що впіймав слід, який провадить до відкриття, що може повністю змінити наше бачення психіки. А саме: Й. Ковальський (Ви також його знаєте), з яким я час від часу листуюся, одного дня написав мені, що в Стамбулі...

(решта листа знищена вологою)

Юргіс Балтрушайтіс. Фама про велосипедистів^[3]

I

Про містичну секту *Малі брати* Євангелічних велосипедистів трояндового хреста інформації обмаль. Існує лише один намацальний документ - Базельський пергамент - на якому, поряд з текстом, що про нього ще йтиметься, знаходиться герб: велосипеди старого типу, з керма яких стримить хрест з девізом GENS VNA SVMVS, але й він може легко виявитися фальсифікатом. Деякі автори, на кшталт Герберта Маєра, повністю відкидають ідею про існування такого ордену. З іншого боку, аж ніяк не менш ретельні дослідники, поміж яких виділяється авторитет Карла Густава Юнга, існування ордену не ставлять під сумнів. Юнг його навіть згадує, хоч і з застереженнями, на одній зі сторінок своєї праці *Wandlungen und Symbole der Libido*.

У колах езотериків кружляє поголоска, що Євангелічні велосипедисти є продовжувачами візантійської традиції іконоборців, і що за свого предтечу вони вважають бази-левса Лева III^[4]. Великому Майстру ордену приписують ці слова: «Віддаймо честь Леву! Кожен малюнок — творіння Сатани й ідолопоклонство. Люди спочатку ставили зображення Бога, потім короля, потім Сталіна. Наприкінці кожен буде обожнювати своє власне зображення, захоплюватися собою й боятися себе». У цій орієнтації на візантійську духовну традицію слід шукати коріння геополітичного й релігійного світогляду Євангелічних велосипедистів трояндового хреста. Вони, наприклад, історію Європи після 28 січня 842 року, коли помер базилевс Теофіл й іконофіли здобули остаточну перемогу,

не вважають легітимною; Бога тоді, вважають велосипедисти, вигнали назавжди з людського духу в об'єкти — ікони, церкви, пам'ятники — і з того часу всі події перебувають у суперечності з Божим провидінням, бо є лише творінням людського й сатанинського плану. Як наслідок, велосипедисти не визнають жодних кордонів і держав, що виникли на території Візантійської імперії.

Не менш цікавим є їхнє сприйняття християнства. Парадоксально, але *Малі брати* вважають його найсильнішим у ХХ столітті, бо саме тоді воно перебувало в найбільшій кризі. Існує один апокриф, шматок пожовклого паперу без назви й підпису, на якому записані такі слова: *«Нещастя Європи не в тому, що вона християнізувалася, як це лиховісно пояснює молодий Гегель, а в тому, що вона християнізувалася недостатньо. У глибині душі європейці залишилися варварами. Тому ви можете побачити, як вони кланяються іконам і прощення шукають там, де вчинили гріх — назовні, а не там, де він зачатий — у душі. Тому вони вогнем і мечем навертали «поган» у релігію любові. Те, що вони залишилися поганами, менше чи більше законспірованими, доводить поява нацизму. Люди, можна б так сказати, століттями чекали приходу Гітлера».*

Взагалі жахає, який брак пошани демонструють євангелічні велосипедисти до своїх — і без того нечисленних — документів. Найважливішою їхньою працею є «Теологія і велосипедизм» і, наскільки мені відомо, ніхто її не бачив повністю. Написана на п'ятдесяти аркушах паперу різної форми й якості, вона і не зберігається в одному місці, а окремі частини перебувають на читанні й вивченні у когось із членів ордену. І єдиний доступний рукопис, згаданий уже Базельський пергамент, звучить непереконливо. Хоча надрукований він поліграфічно бездоганно, використано папір чудової якості, але що ж сказати про зміст:

«Великий Майстер — до братів!

Оголошую вам, що Дармсала — це індійське місто, в якому живуть 40 000 мешканців. Цілими днями вони нічого не роблять, крім як сидять у прохолоді мангових гаїв і до знесилення вигукують: *ОМ MANI PADME HUM*, в очікуванні просвітлення. З інших цікавинок варто згадати про череду святих корів, які від решти відрізняються тим, що мають ореоли.

У всьому місті є лише три велосипеди: вкриті іржею, занедбані, несправні.

Де святими є корови - велосипеди ржавіють.

Хто має вуха, хай чує».

Згаданий вище Герберт Маєр наводить цей, найбільш намацальний документ про *Малих братів* як доказ, що орден є вимислом і містифікацією людей, яким нічим було зайнятися. На його думку, цей текст позбавлений духовності. У полеміці, що з цього приводу розгорілася в часописі *Christian Science Monitor*, Д.Х. Грейнджер заперечує Маєру, порівнюючи Базельський пергамент з повчаннями вчителів дзену. «Вихоплене з контексту духовності однієї замкненої спільноти, - пише Грейнджер, - якесь речення чи навіть абзац, не може претендувати на змістовність поза тією групою посвячених. Навіть Біблія, чиї міфи глибоко закорінені у колективне несвідоме, для ненабитого ока скидається на купу нісенітниць і галюцинацій». Далі в тексті Грейнджер недбалість велосипедистів пов'язує з їхнім стійким замилюванням вічним. «Той, що по-справжньому дивиться у вічність, - пише згаданий автор, - не надає ваги ефемерності речей і книжок. Логічно було б пов'язати іконоборство євангелічних велосипедистів з їхньою зневагою до рукотворних предметів. Можна б сказати: вони свідомо зневажають книги про святе, щоб книги не затьмарили це святе».

Між іншим, наскільки відомо, свої рукописи, проекти й діяльність *Малі брати* взагалі не приховують, посилаючись на слова Христа з апокрифного «Євангелія від Фоми»: «Те, що винесеш, порятує тебе; те, що залишиш у собі, знищить тебе». Завдяки абсолютній відкритості своєї діяльності, євангелічні велосипедисти захищені найвищим ступенем таємності. Якщо трохи глибше проаналізуємо це твердження, то побачимо, що воно не позбавлене логіки: як правило, предметом зацікавлення є те, що приховується, а легко доступні речі не привертають уваги; чим якась річ очевидніша — тим таємничіша. Так і Творець, який є найбільш реальним й найбільш присутнім, є водночас найбільш невидимим і найбільш недосяжним!

* * *

У реальному світі *Малі брати* не мають жодних приміщень, ніяких зборів, важливих ініціацій і ритуалів. Згідно з деякими джерелами, вони зустрічаються в безпечному місці, далеко від галасу й роззяв — уві сні. Варто нагадати, що Й. Ковальський, якого мають за Великого Майстра чи принаймні надзвичайно важливого члена ордену, протягом 1930 - 1936 рр. інтенсивно листувався із Зигмундом Фройдом, батьком психоаналізу. Один лист Й. Ковальського, адресований Фройдю, опубліковано журналом *Psychoanalysis Today* (8, 1959):

Вельмишановний пане докторе Фройте,

Зауваження про сни, викладені у Вашому листі, безсумнівно, мають велике значення для подальшого вивчення цього феномену, занедбаного наукою. Той факт, що сон безпосередньо очікує майбутнє (випадок з будильником)^[5], не лише вказує на його природу, яка зберігає сплячого від пробудження, а й наводить на

думку, що ми мусимо дуже серйозно поміркувати про всі фундаментальні знання простору і часу.

Хоча ви й дорікаєте мені тим, що я — «поет», коли займаюся наукою, я здатен стерпіти цей докір. Наважуся стверджувати: сон є не лише територією, наповненою символами лібідо; він є значно більшим, я б сказав — граничною областю між нашим світом й іншосвіттям, або називайте це як забажаєте, в якій діють зовсім інші закони, ніж ті, до яких ми, може й насилу, звикли.

Нещастя в тому, що ми занадто орієнтовані на світ яви. Сон не просто не трактують як щось поважне, а вважають маячнею. Ваш вклад у інший погляд на ці речі, я впевнений, історія оцінить. Я б хотів поділитися з Вами однією сміливою теорією: Вам відомо, що процес дозрівання людської істоти вузько пов'язаний з вихованням і освітою; своїх дітей ми навчаємо таємниць і правил життя. Нічого такого не відбувається зі сном. Ми, якщо можна так висловитися, бачимо сни хаотично, стихійно. Може, тому й живемо так — хаотично і стихійно. Я впевнений, що самодисципліна, настільки необхідна для досягнення успіху наяву, дала б неймовірний результат й уві сні. Якби одного дня ми змогли керувати собою в наших снах, замість віддаватися печальним фантазіям, то, без сумніву, чимало б дізналися про наше власне минуле, як про минуле виду, до якого належимо.

Нетерпляче очікую Вашої відповіді й запевняю Вас у глибокій повазі.

J. Kowalsky

На жаль, невідомо, що саме Фройд відповів Ковальському. Зрештою, це й не є метою нашого дослідження. Лист процитовано, щоб підкріпити тезу про діяльність євангелічних велосипедистів уві сні. Д.Х. Грейнджер, з яким погоджуються

деякі інші автори, припускає, що з часом, покоління за поколінням, члени ордену вдосконалили здатність снити; опанувавши «печальні фантазії», які згадує Ковальський в листі до Фройда, випрацювали вміння зустрічатися в снах незалежно від часової й територіальної віддаленості, чим уникають і всіх обмежень, що їх накладають час і простір. Згадується і церква Святого Духа, грандіозна літаюча катедра, яка сnilась протягом сотень років, і таким чином набула оніричного буття. Іншими словами: її не снять кому як заманеться, а всі, кому вона являється уві сні, бачать однакову церкву, краса якої не піддається опису. Кожному, хто досягне цієї ділянки сну, перехоплює подих. Вона сниться й тим, що не належать до ордену. Один такий сон записала Джулі Мес у книжці «Сакральні символи сну» (Princeton University Press, 1961):

(...) Пацієнт наполягає, що кілька разів йому снилося таке: «Я перебуваю на просторій галявині, де відпочиваю після кошмару. Піднімаю очі й бачу велику катедру, яка летить. Вона повністю прозора, але не можна сказати, що вона зі скла чи з якогось іншого матеріалу... Я бачу всередині неї так само літаючий хрест. Всередині безліч людей. Коли пробую наблизитися, все розпливається і я прокидаюся...».

Пояснення сну, який подаю нижче, не має для нас жодного значення. Грейнджер стверджує, що знаходив багато ідентичних описів церкви Святого Духа у людей, які ніколи й не чули про орден *Малих братів* і не виказують жодної схильності до езотерії. У поки що неопублікованому тексті «Безкінечний велосипедизм» той-таки автор пише:

«Щойно заснувши, де б вони не знаходились, Велосипедисти Трояндового Хреста йдуть до церкви. В абсолютній тиші, далеко від часу й рейваху, там збираються померлі, живі й майбутні члени ордену. Померлі, що перебувають у контакті з найнижчою ієрархією янголів, радять живим, як поводитися в історії. У той

же час майбутні члени вивчають свої долі напам'ять. Величезний вплив на події в світі, який, не без причин, приписують євангелічним велосипедистам, базується на співпраці братчиків з усіх часових епох. Цим пояснюється й дивовижна байдужість живих членів ордену. Їм не просто не властивий фанатизм, вони майже зовсім незацікавлені життям, бо є лише втіленням, як матеріальна точка, як якір у просторі й часі. Адже справжня активність велосипедистів відбувається в минулому й майбутньому. Напучувані померлими братчиками (що спілкуються з небесною канцелярією), *майбутні* члени ордену готуються направляти хід історії в напрямку Провидіння щоразу, коли з'являється небезпека, що історія піде шляхом, який торують люди. Тому й припускається, що Й.В. Дж. — член ордену, приготований до життя духовної особи, — зненацька мусів посісти іншу посаду. Покинувши богослов'я в Тбілісі, затесався в ряди революціонерів і завдав вирішального удару по ідеї тисячолітнього Райху, хоча й, як би парадоксально це не звучало, він зовсім не вмів їздити на велосипеді».

II

Що стосується духовного змісту рукопису «Теологія і велосипедизм», його б можна реконструювати приблизно так: велосипед символізує вертикаль. У судний час, Калі Юга, на шлях спасіння, — вважає автор (чи автори) «Теології і велосипедизму», — треба вирушити на велосипеді. Це абсурдно, але якраз тому й несе спасіння. Адже абсурдно — не означає неможливо. Теологія перенасичена непотрібним знанням; те знання може бути й правильним, але застосувати його ніяк. Саме тому й слід поєднати богослов'я й велосипедизм. Користь із цього очевидна. Перш за все, класичні методи спасіння вже не дієві в наші часи, які настільки загрузли в пороках, що існують спеціальні інституції й служби для перешкоджання спасінню.

* * *

Поза сумнівами, *Малі брати* — не далеко від істини. Система цінностей цього світу трагічно вивернута. Легко припустити, що нині Будда був би арештований за жебрацтво, а Ісуса б за його параболі про воскресіння мертвих запроторили у божевільню. Їзда на велосипеді не кидається у вічі, і це надзвичайно важливо. «Бо, — йдеться в «Теології...», — попри поширене переконання, що вони в минулому, гоніння християн продовжуються з не меншим розмахом. Щоправда, це робиться делікатніше і прихованіше, але й більш ефективно». І тому *Малі брати*, виїжджаючи з міст на велосипедах, крутять педалі до

знесилення, досягають містичного екстазу, медитуючи про символ риби, в якому сховане ім'я Спасителя — Іхґс.

Цікавою є символіка й самого велосипеда. Якщо дивитися на нього *звідти*, тобто з точки зору Св. Духа, велосипед являється нам як хрест:

Євангелічні велосипедисти, згрубша кажучи, наполягають, що на все дивляться *звідти*. Оскільки з огляду на біологічний детермінізм це неможливо, необхідні терплячі тренування уяви, щоб всі речі могли бачити із пташиної перспективи, що кардинально змінює суть подій на поверхні землі. Якась битва, наприклад, з точки зору учасників і спостерігачів, відбувається за законами залізної логіки: боронимося, коли на нас напали, біжимо на якусь висоту, бо так посилимо свою позицію. Але якщо на ту ж битву подивитися *звідти*, ми бачимо лише отару бовдурів, що хаотично рухаються сюди-туди, стріляють, убивають і гинуть. Вершиною медитації велосипедистів є здатність відмежувати дух від тіла й подивитися на самого себе на велосипеді з висоти якихось 100 метрів, але мало кому з братчиків це вдалося.

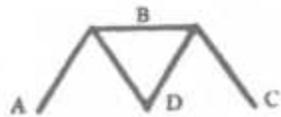
Якщо глянути з іншого боку, горизонтально, велосипед аж роїться від прастарих символів.

Два його колеса, два кола, символізують дві безконечності: ржаву — переднє колесо — яка крутиться беззмістовно і не знає, що рухає нею справжня безкінечність, представлена другим,

рушійним колесом. Ці дві безконечності поєднані трикутником рами, що символізує людське уявлення про Св. Трійцю, оскільки справжня Трійця трансцендентна для розуму, як велосипедист для велосипеда. Велика й мала зірочки (пов'язані ланцюгом, представленим ланцюгом причина-наслідок) символізують єдність макро- і мікрокосмосу.

Коли з чоловічого велосипеда ми абстрагуємо колеса, залишається тільки рама з виделками, і це графічне зображення чоловічої душі:

Жіноча душа представлена рамою жіночого велосипеда. Оскільки не має поперечної підпори, вона схильна до девіацій:

Верх трикутника (D) повернутий униз, це символ падіння людини, а коротші відноги (A і C) — це пороки й пристрасті, що пришпилюють душу до землі.

Друга глава рукопису «Теологія й велосипедизм» стосується міста. Треба наголосити, що Малі брати зневажають кожен міський населений пункт. Для них urbs — це лабіринт, що не має виходу, бо після довгого сновигання, після безуспішного пошуку смислу, все завершується на цвинтарі. Ходила поголоска, що євангелічні велосипедисти замовили проект грандіозної божевільні (що містила б 20 000 000 душевнохворих), в якій шаленство світу було б класифіковано й організовано як тотальне місто. Втім, про це немає жодної інформації. Існує дещо інше, уривок короткого рукопису, що приписується одному з Великих Майстрів минулого, і який з люб'язної згоди

Бранка Кукича, в чийй власності він перебуває, наводимо повністю:

ЗМОВА АРХІТЕКТОРІВ

Коли Господь змішав мови і перешкодив будівництву Вавилонської вежі, архітектори не здалися. Вони склали жертву Ваалу і вночі під повним місяцем зустрілися на руїнах вежі. Знали, що помилилися, будуючи вежу вгору, до неба, і що більше ніколи не потраплять вони туди, куди хотіли. І тому вирішили збудувати небо на землі.

Так почали роботу над проектом горизонтальної вежі. Вони потребували сотень і сотень років, щоб вирахувати рух зірок, тисячу років дослідження, щоб скласти Великий урбаністичний план. Але план той, коли охопив цілу планету, був уже не планом міста, а планом пекла. Та оскільки він охоплює всю планету, вже неможливо спорудити будь-яке місто, щоб воно не було передбачене Урбаністичним планом. Тож той, хто будує, будує сам собі пекло. Адже ще в XIV столітті...

(На цьому рукопис закінчується).

Наприкінці варто згадати деякі проекти й рукописи Малих братів євангелічних велосипедистів трояндового хреста:

Метафізично-стратегічний план оборони Східної Римської імперії, Проект брами для виходу з історії, Трансцендентальна біографія Й.В. Сталіна, Простори, що зникають, Технологічний підхід до виготовлення кулі, яка вб'є архикнязя Франца Фердинанда, Як я став членом ордену Малих братів євангелічних велосипедистів Трояндового хреста, Таємний список з біографіями заслужених членів ордену, Третє око, Фуга смерті, Сновиди... І багато інших, більшість з яких ніколи не побачила денного світла.

Останнім проектом *Малих братів* є СЛОВНИК ТЕХНОЛОГІЇ, тлумачення ключових понять сучасного світу у світлості Духа, опублікований у журналі «Обрії» (1-2) за 1981 рік.

Аналіз ідеологічної орієнтації журналу «Обрії» і газети «Студент»

Цей рапорт розповідає про ідеологічні основи діяльності групи велосипедистів, що згуртувалися навколо часопису «Обрії». Ми використали формулювання ідеологічних основ, позаяк, без сумніву, йдеться про цілісну й автохтонну ідейну систему, генеза якої красномовно демонструє, що справа полягає у створенні елементів нової ідеології, з тенденцією запропонувати комплексне і всеохопне пояснення реальності.

Як відомо, кожна ідеологія є конкретною артикуляцією роздрібненої реальності, висловленням і поясненням існуючого, яке розділена суспільна свідомість сприймає за істину. Під цим кутом ця нова ідеологія не відрізняється від попередніх. Те, що становить найбільшу особливість цієї ідейної системи, те, що є *diferentia specifica* їхнього вчення і їхніх появ на публіці, — це максимально виражена *метафоричність, езопова мова, зашифровані послання*. Кожне з їхніх головних понять є шифром, ідеологічна інтерпретація суті якого зрозуміла лише якщо застосувати *ключ*; якщо всі ключові поняття «перекласти», і з поверхневого сприйняття слів та речень перейти до реального змісту, тоді можливе справжнє *читання* тексту.

Отож головним завданням цієї частини рапорту є переклад і пояснення основних категорій, точніше кажучи — повне роз'яснення думок, що з метою збереження мусять бути зашифрованими. Це здається абсолютно неймовірним, щоб на сьогоднішньому етапі розвитку ідейної свідомості, за нинішнього рівня розвитку суспільних відносин, у ситуації, коли обов'язки засобу масової інформації чітко визначені, під обкладинкою одного журналу протягом двох і більше років із

номера в номер, із тексту в текст, започатковувалася й розвивалася ідеологія, яка не просто немарксистська, а, по суті, відкрито й агресивно антимарксистська. Це стало можливим якраз завдяки згаданій вище прихованості, зашифрованості мови, але ситуація кардинально змінилася після кількох останніх виступів цієї групи ідеологічних однодумців.

У перекладі, тобто в поясненні основних понять, ми будемо непохитно триматися тих дефініцій, що їх самі автори дали в номері 1-2 за 1981 рік, де надруковано «Словник технологій». Той номер справді сформовано у вигляді словника, і він є вершиною ідеологічної діяльності цієї групи, оскільки завдяки ньому стає можливим переглянути всі «проекти» в попередніх номерах, всі ключові поняття і всі головні ідеї. Тому той номер має вирішальне значення для остаточного прийняття і популяризації цієї ідеології. «Словник технологій» є, як кажуть самі автори, *остаточним предметненням одного глибоко антигуманного й антисоціалістичного погляду на світ*, відкритим закликом до дій і результатом роботи однодумців і колег. Тому «публікація цього Словника свідчить про остаточне викриття технологій» (стор. 1), вона представляє «варварський акт провокації», і є закликом до *остаточного й безумовного вирішення*.

ТЛУМАЧЕННЯ ДЕЯКИХ ОСНОВНИХ КАТЕГОРІЙ

Як і кожна інша ідеологія, та, яку аналізуємо тепер, має *фонд позитивних і негативних категорій*.

Ключові позитивні категорії: *Воля, Особистість, Апокаліпсис*, а ключові негативні: *Технологія, Дзеркало, Хлопчаки*.

ТЕХНОЛОГІЯ (перше поняття) — лейтмотив, що з'являється у всіх текстах і всіх номерах журналу. Її дефініція: «виробництво

форм» (стор. 24). «Технологія» — це Новий світ, амнезія (забуття) старого, подвійний світ, світ супроти світу.

ТЕХНОЛОГІЯ — СУСПІЛЬСТВО

Технологія є нічим іншим, як сфальсифікованим світом, світом обману, світом, що розташований навпроти реального світу. Технологія — це цілий світ, що почався з Декарта (від XVII ст.) й триває досі (стор. 8), це світ інституцій, науки, демократії, техніки, гуманізму, світ, у якому фундаментальні речі вписані в системи: суспільство — у суспільну систему, наука — в наукову систему, філософія — в філософську. Той світ, світ технологій, світ зла, ненависті, покалічених і обмежених людей, світ брехні й обману, а отже несправжній світ, світ навпроти реального світу. З реальним світом він пов'язаний як дзеркало:

ДЗЕРКАЛО — СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА

ДЗЕРКАЛО (друге ключове поняття). У реальному житті Дзеркало лише віддзеркалює істину, дзеркало є привидом, рефлексом, тінню реальності. Історичною екзистенцією технології є Інституція, «Вавилонська вежа, стіни якої є дзеркалами. Поміж тими стінами, дбайливо відгороджені й захищені, прогулюються Технологи» (стор. 10). Отож, як технологія є шифром для суспільства, так і дзеркало є кодом для інституції, системи, для будь-якої іншої організації...

Поміж дзеркал знаходяться всі ті, що служать інституції чи системі: *Технологи*. Технологи є «ієрархічними мавпами» (стор. 24) — так зашифровано називаються суспільно-політичні діячі,

«функціонери, філософи, науковці, митці» (стор. 17, 24, 25).
Синонімом Технолога є:

ХЛОПЧАК (третє ключове поняття).

ХЛОПЧАКИ (ТЕХНОЛОГИ) – ФУНКЦІОНЕРИ, НАУКОВЦІ, ФІЛОСОФИ, МИТЦІ

Чому Технологи називаються Хлопчаками? Передусім через те, що вони ще не дозріли, що вони ще занадто інфантильні, щоб називатися людьми. Технологи, як і Хлопчаки, є навічно неспроможними людськими індивідуумами і тому нижчим різновидом людей. «Технологія була зауважена як продукція Хлопчаків» (стор. 6), оскільки саме тут увиразнено і визначено різницю між двома ясно розділеними різновидами людей: між Хлопчаками й Особистостями.

ОСОБИСТІСТЬ – ЧЛЕН ГРУПИ ВЕЛОСИПЕДИСТІВ, ЗГУРТОВАНИХ НАВКОЛО ЖУРНАЛУ «ОБРІЇ»

ОСОБИСТІСТЬ — перше позитивне поняття (абсолютно зрозуміло, що автори цих текстів себе вважають Особистостями). Особистостями є всі ті люди, що знаходяться поза інституціями системи, які «бачать наскрізь» Технологію (суспільство) і які знаходяться з цього боку Дзеркала (системи). «В Інституції нема Особистостей, лише Технології чи Хлопчаки» (стор. 5) — просто через те, що «Хлопчаки шанують правила гри, які їм накинула Інституція» (стор. 8), а «Особистість не поважає правил гри». Основними правилами гри є *закон і мораль*. «Закон є обмеженням

Особистості. Життя за законом приймає Технологію, але знищує Волю. Для Волі, Особистості у *житті законів не існує*» (стор. 8). ОСОБИСТОСТІ ДОЗВОЛЕНО ВСЕ, оскільки вона все може: «Вона має силу *вчинити що заманеться без огляду на закон чи форму*» (стор. 22). Особистість, також, не шанує мораль, бо «*мораль потрібна лише технологам*», щоб не збивалися під час руху, а Особистості вона ні до чого. Особистості й Хлопчаки — дві очевидно відмінні раси людей.

ВОЛЯ РОЗБИТИ ДЗЕРКАЛО — БАЖАННЯ ЗРУЙНУВАТИ СУСПІЛЬНУ СИСТЕМУ

Різниця між Особистостями і Хлопчаками підводить нас до другого позитивного поняття, до *Волі*. Волю може мати лише Особистість, а Хлопчаки мають *Самоволю*. Воля виникає в той момент, коли людина усвідомлює Технологію (суспільство), коли зрозуміє, що система — це те, що її обмежує. Тоді вона набуває ВОЛЮ РОЗБИТИ ДЗЕРКАЛО (систему). Обрії якраз так і окреслено (стор. 4): «Обрії — це воля зламати дзеркало», щоб зруйнувати систему, всі інституції і все, що створює Технологію (суспільство), і в такий спосіб покласти цьому край».

Як *Варвари* руйнують усе на своєму шляху, так *Особистості* знищують абсолютно все існуюче.

1. **Особистість знищує суспільство.** «Суспільство є медіумом (посередником), посередником між Хлопчаками й ідолом, оскільки Хлопчаки можуть виникнути лише в Суспільстві» (стор. 6). Особистість у жоден спосіб не належить до суспільства, вона є поза ним, бо суспільство цікавить її лише настільки, поки стоїть питання про його знищення: «Проблеми Суспільства не є проблемами Особистості. ДОСЯГНУТИ

РЕАЛЬНОСТІ МОЖНА ЛИШЕ ПОКИНУВШИ СУСПІЛЬСТВО», в цьому й полягає основний сенс розбивання Дзеркал.

2. **Особистість знищує гуманність.** Особистість не є гуманною, позаяк гуманність — продукт Технології. «Хлопчаки — гуманні» (стор. 6), стверджують автори цих текстів і при цьому ніяк не хвалять її, бо для них гуманність є образливим терміном. «Антропологія — це ім'я західного зла, названого гуманізмом. Гуманізм, самоволя, самолюбство і зло є синонімами» (стор. 26).

3. **Особистості вбивають Хлопчаків.** Оскільки «Хлопчаки є ідолами життя, їх треба знищити» (стор. 6). Убивство Хлопчаків (технологів, функціонерів, науковців, митців) не є злом, адже Хлопчаки не є людьми: «Ті люди не є живими, бо душу продали Великому Інkvізитору. Технологу потрібен Варвар, який би його вбив і цим подарував би йому життя» (стор. 24).

4. **Особистість знищує демократію.** Демократія теж є диявольським витвором, винаходом Хлопчаків, завдяки якому створюється система (інституція) і обмежується Особистість. Демократія є нічим іншим як «зборищем індивідуальних самоволь» (са-моволь, адже, зрозуміло, Хлопчаки не мають волі), «яка створює протилежну волю» (тобто несправжню волю). «Це Технологія, яку можуть знищити лише Особистості».

5. **Особистість знищує всі науки,** всі засоби просвіти. Синонімами науки, як і розуму, є: диявол (7), опудало (7), інkvізиція (9), звір (8), Франкенштайн (8), ненависть (11). Хлопчаки просвітлені (розумні — стор. 6), а «особистості — неосвічені» (стор. 17). Кожна система (синонімом є ненависть — стор. 22), в тому числі й наукова, походить від диявола (Технологія): філософія, наука й мистецтво. «Вони потрібні лише Технологам і їхньому протилежному світу» (стор. 25). Найбільші науковці є водночас і найвидатнішими Технологами

(цілковите втілення технології дане у феноменах розуму, історії й ладу — Маркс, Гегель — стор. 24).

6. Особистість знищує кожну систему (кожну інституцію). Поки існують інституції, ми не можемо існувати, а можемо лише віддзеркалюватися навпроти інституції живлення: навпроти Технології. *«Лише розбивши дзеркало, я припиняю бути Технологом і стаю Особистістю»* (стор. 23, 25).

7. Особистість знищує істину і красу. Краса й істина — це віддзеркалення, створені в несправжньому світі, світі Технології (стор. 24). «Істина» є ідолом протилежності. «Коли дзеркало розбите, життю вже не потрібна ніяка істина, бо істина є брехнею життя» (стор. 10).

АПОКАЛІПСИС — МИТЬ, КОЛИ РОЗБИВАЄТЬСЯ ДЗЕРКАЛО

Апокаліпсис є переломною миттю в реалізації «проекту» редакції «Обріїв». У своєму меланхолійному сні, схожому на творчість *Aton Düül*, оглядачі «Обріїв» очікують миті, коли суспільство Технологів і Хлопчаків переросте в спільноту особистостей. Як видання словника технологій має форму євангелія, так і Апокаліпсис графічно виражений «чотирма вершниками Апокаліпсису» Дюрера.

ВЕЛИКА ІНКВІЗИЦІЯ — СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ. ВЕЛИКИЙ ІНКВІЗИТОР — ОЧІЛЬНИК СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

«Церква є втіленням Великого Інkvізиторa» (так є, наприклад, у графічному зображенні концепту «церква» — що в кожному разі «втілення інституції інkvізиції, звіра», для якої

«найвищим ідеалом є католицька божевільня» — використане зображення Скупщини Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія). Все інше поза цим є тільки повторенням». Велика Інквізиція — інституція або система інституцій, на чолі якої левіафани, технологи, звірі, на чолі яких — Великий Інквізитор.

***ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК І ПРАКТИЧНЕ ВТІЛЕННЯ
ПОСТАВЛЕНИХ У «СЛОВНИКУ ТЕХНОЛОГІЙ» ЦІЛЕЙ
ПЕРЕХОДИТЬ ДО КОНКРЕТНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ЇХНЬОЇ
ІДЕОЛОГІЇ НА СТОРІНКАХ «СТУДЕНТА»***

Завдяки тому факту, що редактор «Студента» є одним із членів «твердого ядра» цієї групи, група продовжила публічну діяльність, друкуючи тексти на другій, основній сторінці «Студента», і в них відкрито (для тих, хто володіє «ключем») закликає до повалення *Законом встановленої системи і радикальної розправи над усіма ідеологічними супротивниками* (т. зв. Технологами). Діяльність ця розвивається послідовно, з номера в номер стаючи все агресивнішою і відкритішою. Щоб засвідчити характер цієї діяльності, ми наведемо характеристичні приклади зі вступних коментарів (стор. 2) від 18 до 26-27 номерів у хронологічному порядку.

Номер 18: У «Відкритому листі» один із членів редакції «Обріїв» (Слободан Шкеревич) далі розвиває теорію про те, що «проблеми суспільства не є і проблемами особистості». Він відкидає будь-яке системне рішення проблеми фінансування «Студента», відкидаючи насамкінець і саму систему. Загалом, Шкеревичу як Особистості абсолютно не потрібна суспільна система (дзеркало), ані економічна стабілізація функціонування цієї системи, оскільки стабілізація «потрібна для того, щоб

утвердити і узаконити вже існуючий стан корупції, тобто розпаду, який є фарсом, вигаданим якраз для того, щоб нічого не було зроблено».

Він атакує Бору Мішелича, головного й відповідального редактора «Студента», який, шукаючи кошти для видавання газети, «і сам доклав руку до загального фарсу пащекування про стабілізацію». «Але, друже Боро, в такому разі залишився нерозбитим один ворог, один, щоб так висловитися, а висловлююся я правдиво, невидимий ворог, і той ворог, найбільший серед ворогів людини, виглядає як падіння, як поразка сама в собі, бо ж чим ще є вся та наша стабілізація, якщо не поразкою самою в собі?». «Адже ти, Боро, потрапив у пастку ловця на мух і рухаєшся в *кривому дзеркалі*, в якійсь дивовижній вигаданій картині, граєш малу роль у великому спектаклі. Тому, Боро, РОЗБИЙ ТЕ ДЗЕРКАЛО, розірви павутину! І з *власної волі* (підкреслив С. Шкеревич) поклади край ілюзіям вирішальності, що розігруються на рівній безперспективній сцені, що граються на рівній поверхні» і так далі.

Номер 19: Бора Мішелич без застережень приймає заклик розбивати дзеркала (дискредитація суспільно-політичної системи), публікуючи статтю під категоричним заголовком: «Реальність і дзеркало». У цій статті Б. Мішелич спочатку нарікає на те, що «ми залишаємося самі, оскільки особистостей і живих людей стає все менше», але нагадує, «що газета «Студент» не буде німою жертвою якогось монструозного механізму, ані не буде він, добре змашений, виконувати абсолютно неважливу, вигадану функцію і таким чином виправдовувати своє власне зникнення».

Номер 20: Починається вступною статтею «Як це вам подобається» також з-під пера члена редакції «Обріїв». Автор тексту спочатку хвалить Б. Мішелича за те, що той «бачить проблему дзеркала, бо очевидно, що існує чимало людей, яким

далеко до того, щоб сприймати це за проблему». Він також відкрито стверджує, що проблеми в суспільстві не вирішуються демократичним шляхом і нормальним функціонуванням суспільно-політичної системи. «Справді, реальні питання й проблеми не можуть бути доглибно проаналізовані на рівні політики, як то було до цього моменту. Політика є не лише обмеженням, а ще й однією з найміцніших підвалин ДЗЕРКАЛА (читай — суспільної й політичної системи), разом з її допоміжною зброєю від інституцій до ідеології». Зважаючи на те, що «правильні рішення не можуть бути винесені в рамках політики», автор радить «не дивитися на красномовців з парламенту й мітингів, які лише белькочуть бла-бла і знову бла-бла». Або, як про це сказано в «Словнику Технологій»: «Хлопчак говорить, Особистість діє».

Використовується новий шифр: *«Аматорський театр «ЗА ДЗЕРКАЛОМ»»* (підкреслення автора). Як і всі шифри, цей також виглядає наївним, скидається на реальне оголошення про створення нового театру. Але правильний ключ для шифру «Аматорський театр «ЗА ДЗЕРКАЛОМ»» вміщено в наступному **номері (21)** на сторінці 2, а номер цей є вершиною нахабства й агресивності цієї групи. З нього ясно зрозуміло, що «Аматорський театр «ЗА ДЗЕРКАЛОМ»» — це стан, який має настати після розбивання дзеркала — суспільно-політичної системи. Тому автор тексту, опублікованого в номері 20, запрошує Б. Мішелича і редакцію «Студента» долучитися до нього словами: «Що думаєш ти і ваша, тобто наша редакція, про те, щоб узяти участь, і то активну, а може й сповістити студентів і решту живого світу про цю акцію», нагадуючи, що Бора «ймовірно, знає людей, що не загрузли в політиці, і які евентуально могли би вступити в цю групу».

Б. Мішелич, звісно, ретельно виконав свою частину роботи, і **номер 22/23** подає текст (стор. 2): *«Я публікую комунізм»*, автор

якого підписався псевдонімом «Марко Броз». У цій статті проведено чітку межу між суспільством і спільнотою цієї групи ідейних одностудців, яка називається *comunis*. Говорячи також мовою шифрів, тут підкреслено тезу, що член спільноти *comunista* відповідальний лише перед своєю спільнотою, а не перед суспільством. «Для нас саме комуна, тобто, спільнота, має бути найважливішою, тому не можемо, наприклад, громаду, яка є менш важливою, проголошувати важливішою за комуна. *Хто повністю вийде поза межі comunis-спільноти, той може надалі проголошувати провінцію, республіку, державу як найважливішу*» (підкреслив «М. Броз»). У суспільно-політичній системі панує загальна безвідповідальність, на відміну від спільноти (читай: цієї групи одностудців), в якій кожен є відповідальним. Тому «спільнота не може зазнати невдачі», а система може: «Системі легко пошитися в дурні, бо вона не відповідає ані за себе, ані за решту, навпаки — хтось інший має відповідати за неї».

Наступний, **24-й, номер** містить текст Антоніо Негрі (відомого як ідеолога Червоних бригад) в рубриці «Теорія кризи»; ця стаття винятково добре вписується в концепцію згаданої групи і розповідає про абсолютну ідентифікацію ідейних одностудців. У ній Антоніо Негрі, користуючись власною термінологією, показує, що єдиним шляхом вирішення суспільної кризи є повалення Конституції й заснованої на ній системи («Коли зламається цей механізм? Коли впаде це довірне представництво, яке щомиті трансформує цінності в інституції, суспільні продукти в планування і Державне законодавство? Це може трапитися з багатьох причин, але всі вони дотичні до основоположних термінів *базових норм*, тобто *матеріальної природи Конституції*: в агресивній динаміці суспільний договір постає знову можливим, якщо *змінити терміни основних пропорцій матеріалу, записаних у Конституції*».

Номер 25 починається зі вступної статті (стор. 2), в якій під виглядом пояснення подій у Польщі також утверджується ідеологія розбивання дзеркал. Тут знову недвозначно стверджується, що всі проблеми можна вирішити тільки знищенням суспільної системи, погромом Хлопчаків і утвердженням Особистостей. Ось характеристичні місця: «Неминуче питання: чи існує на світі військо, яке б могло надовго захистити стіну з *ДЗЕРКАЛОМ, ЯКЕ МУСИТЬ БУТИ РОЗБИТИМ?* Чи можуть комітети покласти край надії? *Надія повинна розбити ДЗЕРКАЛО. Напруга походить із дзеркала!*» — Зоран Петрович-Пірочанац.

Номер 26/27 розвіює всі сумніви щодо того, що слід вважати дзеркалом. У вступній статті (стор. 2) *явно стверджується, що суспільно-політична система соціалістичного самоврядування є дзеркалом* (яке, звісно, слід розбити): СПС (суспільно-політичні спільноти — федерації, республіки тощо) перейняли на себе зобов'язання забезпечення громадян, але в принципі зрозуміло, що зробити це добре вони не здатні, оскільки мають лише ілюзію вирішення, ілюзію відповідальності. *ВОНИ* (тобто суспільно-політичні спільноти) *Є ДЗЕРКАЛОМ (!!!)*. На що це схоже, коли *функціонер дзеркала* хоче вирішити реальні людські проблеми? Найкраще це відчуваємо в ці дні: з метою виправдання ідеологічного концепту стабілізації почалося штучне вирішення проблем... і так без кінця у вже відомому стилі.

Керуючись усіма настановами редакції «Обріїв» згідно з теорією повалення суспільно-політичної системи, редакція «Студента» у своїх текстах ці проблеми практично конкретизує.

Критика суспільства «Студентом», красномовно виражена в текстах про життя в квартирах, електричні системи, авіатрощу в Аячі, ЗМІ і так далі, по суті, є конкретизацією окремих ідей, які теоретично, науково і через свої «проекти» опрацьовує редакція

«Обріїв». Особливо суперечливими, хоча й зовсім простими, є тексти про проблеми проживання в квартирах, а їхній теоретичний аналіз подано у «Словнику технологій» під гаслом «життя в квартирах».

Ідентичний принцип перманентної критики, без огляду на всі об'єктивні проблеми суспільства, «Студент» застосовує і в критиці Організації Соціалістичної Молоді (ОСМ) та Комуністичної партії (КП). Надзвичайно важливо підкреслити, що «Студент» на цій фазі своєї діяльності критикує Основні організації й їхні місцеві відгалуження на рівні Університету (УОСМ і УКП). Ця критика була особливо агресивною під час виборчого періоду в Організації СМ в Університеті. На сторінках «Студента» розгортається окрема дискусія про діяльність і роль ОСМ у суспільстві, про ефективність цієї діяльності в контексті міжнародної і нашої суспільно-політичної ситуації. Тут доречно мати на увазі і тексти про Польщу, які з'являються паралельно з текстами про окремі «кризи» в нашій суспільно-політичній системі. Треба наголосити, що це не є збігом, бо в № 8 «Обріїв» у текстах про кризу інституцій, тобто про дзеркала, також публікуються тексти про Польщу. Конкретний випад «Студент» робить пізніше, коли криза в Польщі загострюється. Водночас «Студент» загострює і критику «феномену і становища» в нашому суспільстві.

Деякі проблеми, які виправдано можна критикувати (і треба критикувати), критикуються з хибного боку, без правильного марксистського аналізу. По суті, вони аналізуються з ідеологічних позицій редакції «Обріїв».

Ця критика партії сягає кульмінації у «Листі до ЦК Комуністичної Партії Югославії». Основною метою листа є не реабілітація Комінтерну, а спроба дискредитувати Президію і вождів нашого суспільства, що повністю відповідає ідеологічній орієнтації «Обріїв».

ЕСКАЛАЦІЯ АГРЕСИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ескалація агресивної діяльності групи ідейних однодумців, згуртованих навколо редакцій «Обріїв» і «Студента», провадить до фронтального й радикального нападу на суспільно-політичну систему, неприхованого й відкритого заклику до повалення («скасування») соціалістичного ладу й самоврядування працюючих людей. Оскільки їм вдавалося *безперешкодно робити, що заманеться*, вони вирішили що їм — Особистостям — Технологи («слуги системи») не зможуть нічого зробити, що їхня воля завжди тріумфує і що розбиття дзеркала (суспільно-політичної системи) є лише питанням часу. Висловлюючись з номера в номер, їхні апетити зростали, а тексти ставали все агресивнішими й відкритішими, альянзи — все зрозумілішими, аж насамкінець у № 21 «Студента» надрукували текст, зміст якого є настільки *відкрито й агресивно ворожим*, що сама його публікація вже є неабияким успіхом і підтвердженням їхньої ідеології — завдяки своїй волі і лукавству Особистості в світі Хлопчаків (Технологів) всемогутні. Вищість і панування Особистостей над «ієрархічними мавпами» («функціонерами») тут очевидно підтверджена: «ієрархічні мавпи» надають кошти, надають місце на сторінках газет, дають все, чого хочуть Особистості, а коли Особистості надруковують свій Маніфест, ці «ієрархічні мавпи» тупо дивляться в тексти, не розуміючи жодного речення, збентежено хитають головою і взагалі не знають що з цим робити. Що може бути іронічнішим за факт, що вони *роками вкладають чималі кошти в популяризацію й поширення цієї ідеології* й таким чином підтверджують тезу Особистостей, за якою «ієрархічні мавпи» назавжди залишаться дурними й німими «ієрархічними мавпами».

Проект «Хлопчаки» створено з метою на практичному прикладі показати, як виникають ідоли. Цей проект замислено як появу до того часу невідомої музичної групи в різноманітних медіях: написи назви групи на стінах, публікація фотографій і записів групи у «Обрії».

Було потрібно, щоб навколо «Ідолів» згуртувалася частина молодого покоління і нові музичні гурти, що виникають у Белграді та поза ним.

Але, усвідомивши рівень своєї популярності і значення у музичному світі й серед публіки, «Ідоли» відмежувалися й дистанціювалися від редакції «Обрії», вирушивши далі своїм шляхом. У такий спосіб редакція «Обрії» втратила можливість маніпулювати групою «Ідоли» в сенсі практичної перевірки реалізації своїх «проектів». Текст на другій сторінці в номері 21, «Чому ми залишилися в темряві», має підзаголовок «Через розпад однієї системи» і врізку «Чому розпалася система?». Стаття ця нібито стосується річниці розпаду енергетичної системи, але це більш ніж очевидна алюзія на можливий (і бажаний) розпад СФР Югославії. З лівого боку ми подаємо оригінальний текст, а з правого — тлумачення і пояснення, яке в окремих місцях взагалі не потрібно.

«Розпади починаються в місцях, на які ніхто не звертає уваги»

Бажання розбити дзеркало (знищити систему) вперше висловлює група однодумців, згуртованих навколо журналу «Обрії» у «Словнику технологій» вони самі про себе кажуть, що є маргіналами (стор. 3), тобто тими, що знаходяться на маргінесах системи. Це місце, на яке ніхто (що є абсолютно правильним) не звертає уваги — сварки в редакції, зміна редакторів, зміна головного редактора відбуваються у «Студенті», в той час як «Обрії» діють в тилу приховано і вміло. Коли змінюється редакція «Студента», «Обрії» просто знову

посилають свою людину (приклад Б. Мішелича) — і все залишається по-старому. Вся ця група схожа на гідру — відсікаєте їй голови (змінюєте редакцію «Студента»), а вони знову відростають, бо справжня голова залишилася неушкодженою («Обрії»). Місце, на яке ніхто не звертає уваги («Обрії») — місце, з якого починається розпад, — це перша тріщина на споруді системи, споруді, яка, у що вірять члени цієї групи, незабаром завалиться назавжди.

«Хто б міг уявити, що для нас цей зв'язок із західною системою настільки важливий, що без нього ми розпадемося. Події починають відбуватися із запаморочливою швидкістю. Зовсім скоро Східний басейн, до якого належать системи Сербії, Македонії і Чорногорії, повністю відділиться від західної частини і протягом короткого періоду функціонуватиме окремо».

Це, без сумніву, продуманий сценарій розпаду, сценарій, схожий на чимало інших планів найрізноманітніших ворожих організацій. Різниця між ним і рештою полягає в тому, що цей сценарій опубліковано у Соціалістичній Югославії, в газеті белградських студентів, ОСМ і УОСМ. Розрив економічних та інших відносин із Заходом призводить до розпаду Югославії і формування «окремих» систем Сербії, Чорногорії і Македонії. Але зовсім скоро і ці «системи» стануть жертвами розпаду.

Нагорі піраміди знаходиться місце, відоме як «ложа дзеркала», або югославський диспетчерський центр. Тут і виникає, по суті, основне запитання: чи існує югославська система? Чи цей верх ієрархічної піраміди є реальним, чи лише ілюзією реальності? Сон літньої ночі? Чи комітет людей, які контролюють систему, має силу і збереження системи є справою їхньої самоволі?

Верх піраміди влади якраз і є тим, що тримає дзеркало-систему, і його називають «ложею дзеркала». Президія СФРЮ і

КПЮ як диспетчерський центр — лише комітет людей, які контролюють систему завдяки тому, що мають силу. Система зберігається тільки через їхню самоволю — оскільки вони «ієрархічні мавпи», а не Особистості, то зрозуміло, що вони не мають волі, а мають лише самоволю.

Технологи не мають сили зупинити розпад системи — вони здатні лише безпомічно спостерігати за розбиванням дзеркала й очікувати на Особистостей, які їх уб'ють.

Немає сили у цій верхівці, цьому індуктивному дзеркалі. Події відбуваються згідно з власною логікою занепаду, без жодної можливості впливу на них. Що не зрозуміло, то це те, що система розпадається, а союзний диспетчер, єдиний, хто має можливість усе це бачити, може лише бездіяльно спостерігати за цим у безлічі дзеркал з тисячею різних зображень одного й того ж лику.

На своїй вершині система є абсолютно безжиттєвою, лише відбиттям якихось реальних подій. Вона має не силу, а тільки ідеологію сили, оскільки цілість є лише механічним збором частин, що її створюють. Чимало людей — примари, що обслуговують це своє абстрактне зображення, є лише маріонетками аматорського театру. Пересуваються з волі системи, а не з власної, та коли система втрачає силу функціонування, зникає і сила, що рухає ними. Вони не вміють діяти — лише функціонують. Тоді в паніці створюють хаос. Вони ніколи не зрозуміють, що система є тим, що заважає їм жити по-справжньому.

Технологи, функціонери обслуговують систему, яка рухає ними, як ляльковод своїми ляльками. Тому їх і називають «маріонетками аматорського театру». (Тепер уже абсолютно зрозуміло, що означає «Аматорський театр «ЗА ДЗЕРКАЛОМ»»). Вони не мають волі, рухаються тільки з волі

системи і не знають, що якраз система є тим, що не дає їм жити, не усвідомлюючи, що не матимуть життя, поки не розіб'ють систему.

Вже не дивує той парадокс, що чим ієрархія організації є вищою, тим меншими є її вплив і сила тих, що цю організацію складають. Тож сила тих, що перебувають на самій верхівці, є найменшою. Вони лише актори. Єдине, що верхівка інституції може робити — це споглядати за тим, як нижчі за ієрархією керують своїми підсистемами. Споглядати і час від часу попросити інформацію: чи ви часом не розпадаєтеся?

Не існує кращої ілюстрації несправжньої реальності, ніж та, що її створює система. Система як така, як це показав Кант, й сама є сумою ілюзій. Верхівка системи не є реальністю, як і верхівка піраміди у своїй безнадійній протилежності не має стосунку до існування. Це лише відображення, дзеркало, порожня ідеологія: скло.

Верхівка піраміди — організація, що складається з Технологів, які тільки уявляють, що мають силу, а насправді є лише акторами в театрі дзеркала. Коли дзеркало розбивається, вони помирають, оскільки зникає внутрішній двигун їхньої діяльності.

Отож, дорогі колеги, відповідь на поставлене питання звучить так: система розпалася і система розпадеться через природу самої системи.

БЕЗ КОМЕНТАРІВ.

Там, де є воля, немає розпаду. Коли система набуде цілості з власної волі, вона перестане бути системою — стане реальністю. А реальність є тут, на склі, або за ним. Люди не можуть

вирішувати проблеми, які створює система, бо тут немає жодних людських проблем.

У рамках системи не можуть вирішуватися людські проблеми, точніше кажучи, всі проблеми виникають як наслідок існування системи — якби не було системи, не було б і проблем. Система й розпад — це світ Технологій, Хлопчаків без волі. Навпроти цього фальшивого світу, світу примар, стоїть світ Особистостей, світ, в якому немає розпаду. («Там, де є воля, немає розпаду»).

Ви, відібрані, що знаєте силу свого дихання, створіть ним вихор життя, ВСТАНЬТЕ НАРЕШТІ Й РОЗБИЙТЕ ПРОКЛЯТЕ ДЗЕРКАЛО БЕЗСИЛЛЯ. І подивіться на світ не через контрольний монітор, а розширеними зіницями своїх очей.

На полі бою всі однакові, і обрїй для всіх відкритий.

Відкритий заклик до знищення системи. Бойовий клич варварам кинутися й розбити дзеркало.

Теорія дзеркала в інтерпретації журналу «Обрїй» не є оригінальною. Ще в ХІХ столітті зародився анархізм як бажання знищити капіталістичну державу і державу як таку. Так само і вчення про «Волю» і «Особистість» є лише варіантом теорії про Надлюдину Ніцше. Поділ людей на Особистостей і Хлопчаків, на більш і менш корисних індивідуумів, теж має свій відповідник у расистських теоріях Чемберлена, Годіно, Гітлера і Розенберга. Також простежується вплив психоаналізу і антипсихіатрії (роздвоєння особистості, дзеркало ототожнюється з інституцією), як і вплив Гакслі та Кастанеди. Свое місце в цій ідейній плутанині знаходять і філософія панку й нової хвилі, зокрема тієї їхньої частини, в якій ідеться про деструкцію (анархізм і луддизм). Помітно також вплив Безлі й Негрі

(неоанархізм), теоретиків Червоних бригад і анархосиндикалізму (теорія гори-зонатальних структур поляка Ламентовича).

З огляду на вищесказане, ця ідеологія є компіляцією — «мета-рагу різнорідних ідеологій», переважно «радикальних» і «анархоїдних» (суспільно ворожих), навмисно розробленою і запровадженою проти конкретних суспільно-політичних і економічних умов.

Герберт Маєр. Історія однієї брехні

Живемо у час містифікацій, час дезорієнтації, спричиненої втратою центру і десакралізацією. Такий час багатий на появу лжемесій, буяння не менш фальшивої духовності і розквіт фальсифікованої містики. Омана часто прибирає вигляд істини. Згадаймо хоча б Крістіана Розенкройце-ра, який на дозвіллі склав легендарну історію про братство Розенкройцерів. Читачі цієї туманної, синкретичної прози — не повідомляючи про це автора — заснували орден і відіграли свою роль у всезагальному безладі й моральному хаосі, який загрожує самим підвалинам європейської цивілізації.

Віднедавна у середовищі «езотериків» кружляє поголоска про Євангелічних велосипедистів Трояндового хреста. Ця містифікація, найзвичайнісінька компіляція попередніх містифікацій, знайшла, на жаль, прихильників навіть поміж авторів з бездоганною репутацією. Це ще один доказ на підтвердження тези, що ніхто — якщо полишить твердий ґрунт науки і вірогідність експериментального методу — не застрахований від помилки. А помилка в ситуації, про яку йде мова, більш ніж очевидна. Вже з першого погляду ми можемо зауважити майже наївне різноманіття у рукописах про так званих Євангелічних велосипедистів; вони є нічим іншим, як купою абсолютно взаємовиключних понять, насилу зведених у туманну теорію. Чого лишень тут немає: іконоборство, теологія, психоаналіз, схоластика, астрологія, механіка, сумнівна поезія, фальшиві біографії, перекручена історія, непереконливий, очевидно підлаштований, символізм. Майже з певністю можна стверджувати, що такого братства — як спільноти людей —

насправді не існує. Схоже на те, що фама про велосипедистів — витвір кількох фальсифікаторів, яким нічим було зайнятися.

Перед тим як спростувати й демаскувати джерела і документи, придивімося до цілей цих ганебних велосипедистів. Секта, чи ким там вона себе вважає, походить із таємного товариства ковалів у Антіохії, розкиданих по світу з метою, щоб з покоління в покоління передавали таємне вчення, яке зводиться до цього: існує два типи майстрів — мулярі й ковалі; перші є синами землі, і перебувають у змові з дияволом; Архайтекти (як їх називають) мають одну-єдину ціль: спорудити вежу, яка б досягла до неба. Їхню першу спробу, а саме — будівництво Вавилонської вежі, було зірвано, але братство мулярів свій план не полишило. Перша вежа є лише архетипом останньої, досконалої, перевернутої вежі, що має бути збудованою під землею як самодостатня система — тотальне місто. З іншого боку, антіохійські ковалі, як сини вогню, є стражами древнього Завіту між Господом і людьми; вони — сини неба. Отож можливою ціллю продовжувачів традицій антіохійських ковалів, Євангелічних велосипедистів, є впливати на хід історії і заважати втіленню планів мулярів. У проекті пам'ятника II Інтернаціоналу (авторства Татліна) велосипедисти нібито розпізнали знак судного часу і після століть переховувань вирішили остаточно опублікувати свої вчення. З існуючих «документів» випливає, що супроти планів архітекторів велосипедисти борються синергією померлих, живих і майбутніх братчиків (sic!). На цьому фарс не закінчується: вони це роблять у такий спосіб, що *померлі члени* (оскільки з *того боку* вони бачать час інтегрально) вчать ненароджених, як їм впливати на ті чи інші події. Живі члени, земний табір братства, існують лише задля того, щоб неперервана нитка мала матеріальну основу. В іншому випадку, все було б просто ілюзією. А воно, по суті, і є нею. Водночас цим

пояснюється пасивність Євангелічних велосипедистів у цьому світі. Центральною точкою у велосипедному містицизмі є план перехитрити архітекторів таким чином, щоб самі велосипедисти спроектували спорудження останньої вежі; вони мають підкинути мулярам нібито досконалий проект будови, яка після зведення у визначений час знищила б сама себе. Хитро, нічого не скажеш!

Подивімося тепер на документи Євангелічних велосипедистів. Передусім на Базельський пергамент, статут невизначеної давності, списаний абсолютними нісенітницями, в якому деякі товмачі знаходять прихований смисл. Навіть якщо пергамент справжній, він не каже нічого. Цей текст навіть не вартий того, щоб його процитувати. З легким серцем ми можемо ствердити, що йдеться про банальну маячню.

Другим документом є «ІСТОРІЯ МОГО КОРОЛІВСТВА», чие авторство приписують відомому королю Карлу Потворному. Історичні джерела не фіксують імені такого короля. Жодної згадки про нього. Щоправда, сам Карло Потворний в *ІСТОРІЇ* передбачає своє зникнення з історичної сцени — разом зі своїм фіктивним королівством. У цьому ми можемо впізнати руку фальсифікатора, який, знаючи, що обманює, суто літературними засобами готує собі шлях для відступу. Так чи так, третій буцімто документ, «*ДИЯВОЛЬСЬКІ ДВОКОЛІСНИКИ*», що його приписують мажордому короля Карла Потворного, є просто передруком з роману «Фама про велосипедистів» маловідомого автора, надрукованого у видавництві «Просвіта», хоч спільники євангелічних велосипедистів і підтримують тезу, що це якраз письменник є тим, хто скопіював текст мажордома.

Усі ці на вербі груші не були б варті і згадки, якби не містили певних політичних ноток, грубо загорнутих в обгортку таємничості. Євангелічні велосипедисти, існували вони чи ні, вважають себе легітимними громадянами Східної Римської

імперії, Візантії, і не визнають жодного державного утворення, що знаходиться на візантійській території. Раціонально було б припустити, що Євангелічні велосипедисти легко можуть бути проектом відділу політичної пропаганди якоїсь із супердержав, яким наша мирна доба не вигідна. У кожному разі, хвороблива легенда, яка має всі шанси стати модною, свідчить про те, що світом людей досі кружляють фантоми забобонів, що туманність і таємничість все ще популярні, і що вони наполегливо, хоч і все менш успішно, намагаються стати на шляху науковому і технологічному прогресу людства.

Christian science monitor

Чулабі Чулабі. Як я став членом ордену Малих Братів Євангелічних Велосипедистів Трояндового хреста (історія Часомірів)

Мушу визнати: того ранку, коли мене схопили, я справді вдарив свою маму. За те, що не розбудила мене вчасно. Попередньої ночі я залишив їй повідомлення, щоб розбудила мене о восьмій, вона ж розбудила мене о дев'ятій — і так я запізнився на важливу зустріч. Я встав і, знавіснілий від люті, відважив їй ляпаса. Майже символічного. Це скидається на сповідь. Чи сумління мучить мене? Так, але я відчуваю докори сумління, коли роблю будь-що; наприклад, коли перейду вулицю чи понюхаю квітку. Отож, я дав мамі ляпанця і хутко усвідомив, які наслідки для людини може мати такий ляпас, що, як і все решта, може бути просто фікцією. Не минуло й півгодини, як я вже був схоплений і стояв у поліцейському відділку перед збентеженими поліцейськими, які ніяк не могли повірити, що я підняв руку на маму. Робота цих людей передбачає, що вони часто піднімають руку на людей, з якими ніяк не споріднені, а вони — о, лицеміри! — були приголомшені тим, що я ледь зачепив свою рідну маму. Я притримуюся думки, що людина час від часу має бити свою маму, якщо не за щось інше, то принаймні за те, що його народила — чик! — перетяла пуповину і викинула у світ, в якому він весь час безуспішно намагається повернутися в безпеку утроби, пхаючи пеніс у піхви жінок, божевільно намагаючись розширити вхід, щоб увіпхатися назад, втекти з цього світу; вчиняючи смертний гріх блуду.

Про все це я розмірковував у тюремній камері. І про те, наскільки абсолютно можливі речі є для нинішніх людей

неймовірними. Що може бути легшим, ніж ударити свою маму? Вона завжди на відстані простягнутої руки, та ще й не сподівається удару. І все ж для здорового розуму це неприйнятно. На що сподівався Ісус із Назарету, проповідуючи все-загальне воскресіння мертвих? Цей здоровий розум мені, а я люблю таке уявляти візуально, завжди нагадував того гвардійського полковника із Кремля, який щоночі засинає, тоне в нічому, і цьому не дивується, а щойно згадаєш при ньому «воскресіння», він хапається за калаш і люто стріляє у ворон на кремлівських банях, у які, до речі, ЦРУ встановила апаратуру для прослуховування, це діло рук відомого полковника Морозова, описаного в «Московських мемуарах» Т. Т. Джеймса, першого секретаря посольства Сполучених Штатів. Отож, такі типи повбивали сотні людей у ГУЛАГу, але на маму ніколи не підняли руку. У таких ситуаціях найкраще триматися Гегеля, цей усе вміє виправдати. «Процес життя, — пише він, — є одночасно формуванням і руйнацією характеру». Ця діалектика неспростовна. Попри все, ми наполягаємо на тому, що лише формуємо характер, таку позицію можна зрозуміти, але насправді це все не так. Тому й доходить до непорозумінь. Життя намагається нас видалити, ми цьому опираємося і саме тому все більше грузнемо в суперечностях, як у сипучих пісках. З огляду на все викладене вище, не треба й надалі мати мені за зле той легенький ляпас; я був лише інструментом нездоланих сил деструкції.

Бачте, я думаю собі, що кожен із нас має глибоко в душі полковника Морозова. І я, звісно ж. Одного ранку я, наприклад, прочинив вікно і в кімнату залетіла пташка, потім ще кілька, і не встиг я й оком змигнути, як уся кімната наповнилася лепетом малих крил і гучним цвіріньканням. Охоплений своєю манією класифікації, я зауважив, що вони були різних видів: *Fringilla coelebs*, *Turdus merula*, *Sturnus vulgaris*, *Hirundo rustica*,

Ignica pillus... Я стояв посеред цього шарварку, наче Мойсей на Сінаї, й запитував: як усе це можливо? До речі, як абсолютно нормальний факт я сприймаю, що *раптом* крізь браму футбольного стадіону може ринути навала зі ста тисяч людей. Птахи були скрізь у кімнаті: на книжкових полицях, люстрі, шафі, ліжку, столі. Дві чи три найменші з них вже присіли на похилій фотографії Іосіфа Вісаріоновіча, ледь її не перевернувши. Я стояв посеред цього пернатого шарварку і заламував руки, думаючи: вони знищать усе; вони поховують і мене, і кімнату під своїм послідом, все перетвориться на гуано, прекрасне фосфатне добриво. Мені й на гадку не спало, що вони — провісники небесного світу, символи ангелів, яких мені надіслало Провидіння, щоб я нарешті полишив систематизацію і класифікацію.

У той час, ще до в'язничного знайомства з Ковальським, я жив у пекельному місці. Правда, я сподівався Божого голосу, але не зовсім енергійно, радше заради самообману. Тобто я ледь не очікував громоподібного крику з небесних висот, що досконало ілюструє безмір моєї глупоти, мою відданість антропоморфізму, який не зупиняється навіть перед такою маячнею, як «ніжки стільця» чи «глава держави». Щойно Ковальський усе мені пояснив; Бог віддавна не говорить, і лише уві сні через посередників може надіслати повідомлення нечисленним щасливчикам; мовчання є досконалою артикуляцією, а всяка промова — брехнею, або ж принаймні нісенітницею. Той Ковальський був членом однієї секти, Велосипедистів Трояндового Хреста. Я чимало довідався від нього про Велосипедизм за ті кілька днів, що їх ми разом провели у камері. Його схопили за розбивання годинників. Велосипедисти Трояндового Хреста вірять, що годинник — це сатанинський винахід^[6]. Ось як Ковальський пояснив мені ту прикличку.

Перш за все рано-вранці він розбив свій будильник. Потім він навідав кількох друзів, переконав їх у корисності розбивання годинників, і разом вони розбили дванадцять — наручних, кишенькових, будильників — годинників на очах у збентежених перехожих у самому центрі міста. Хай там як, на цьому вони не зупинилися. У найближчій крамниці вони купили ще двадцятки дешевих годинників і почали їх розбивати, у той час як Ковальський проповідував скупченим роззявам, щоб відмовилися від часу і подивилися у вічність. Відтак Ковальський з приятелями скочили на велосипеди і поїхали вниз вулицею, розбиваючи дорогою громадські годинники, аж поки їх не зупинила й затримала поліція. Але найбільший подвиг Ковальський учинив уже в поліцейському відділку. Загіпнотизував присутніх поліцейських і наказав їм розбити свої годинники. Коли вони вийшли зі стану гіпнозу, свою злість вони зірвали на Ковальському. На ньому живого місця не залишилося, але він був задоволений. Мушу визнати, що мені ідея розбивати годинники неабияк припала до душі.

— З тими годинниками, — сказав мені Ковальський, — особливо електронними, мені не подобається, вони занадто швидко працюють, відраховуючи навіть соті секунди. Насправді, навколо часу наплетено велику мережу містифікацій. Передусім про нібито об'єктивність часу. Повна нісенітниця. Час є абсолютно суб'єктивним, але не кожна людина є суб'єктом, ось у чому проблема. Годинники може і є точними, а от час не є; час є особистісним, або й узагалі справою вибору. Оскільки тепер усі мають годинники, ніхто не має часу. На цю містифікацію потім накладаються чимало інших, як, наприклад, про загальний розвиток технологій і медицини, що спричинили зростання тривалості людського життя. Можливо, тривалість людського життя й зростає, але тільки формально. Як показують певні дослідження, що не претендують на точність (далекі від неї), у

XIII столітті 50 років тривали стільки, як 110 у XX. Це таємниця: все-загальний колапс стосується й часу; він деградує, втрачає інтенсивність. Світ уже наполовину менший, ніж був 1000 років тому. Щоб довести це твердження, я використаю фізичну формулу.

І Ковальський написав пальцем на запиленій долівці:

$$S = V/t$$

— Бачиш, — сказав він. — Простір (S) є функцією швидкості (V) і часу (T). Іншими словами, коли ми швидко рухаємося, простір зменшується. У цьому немає великої містики, просто так зникає світ.

А тепер я знову хочу повернутися до опису приміщення пекла, в якому я довгий час жив. То була звичайна студентська кімната. У ній не було нічого страшного, жодних плачів тортурованих душ, ніяких демонічних вил. Досить пристойне місце з середньою температурою 17°C, незмірно меншою, ніж та, що приписується глибинам Аїда. Але все ж, то було пекло, позаяк кожне з безкінечної кількості місць на світі в одному подібне на інші: всі вони є входом у пекло. Звичайно, якщо це місце зайняте людиною; це *conditio sine qua non*. Щоб бути пеклом, я повинен займати місце. У деяких авторів я вчитав, що пекло — це простір, і що йому необхідна якась істота всередині нього, щоб ці моторошні околиці мали сенс. Я ж, попри це, схиляюся до думки, що пекло має внутрішнє походження, і що воно випромінюється у простір. У кожному разі, площа проекції неважлива. Все це описи й нісенітниці. Абсолютно байдуже, чи жах з'являється зовні чи зсередини. Важливим є жах.

Тут, у цій кімнаті, якій не вистачало лише напису HOME SWEET HOME, щоб фарс був уже абсолютним, моя душа тушкувалася на вогні власного пекла, будучи ошуканою середньою температурою 17°C та й статистикою взагалі. Аж до того дня, коли я познайомився з Ковальським і надихнувся Велосипедизмом. Кілька днів поспіль слухаючи його історії про той таємний орден, про його видатні подвиги, я усвідомив, що все моє попереднє життя було низкою абсолютних помилок. Я почувався недостойним спитати, чи можу я стати членом *Малих братів* євангелічних велосипедистів Трояндового хреста. На моє нещастя, невдовзі мене випустили й наказали сплатити штраф. Я повернувся додому, сплатив штраф, помирився з мамою і майже забув про Ковальського. Минуло два роки, я отримав листа з Індії. Запитуючи себе, хто ж це може писати мені з такої далечіні, я розкрив конверт і побачив: Ковальський.

Ось зміст того листа:

Дармсала, 21.XII 1953.

Шановний пане докторе Чулабі,

Ви, безсумнівно, здивовані тим, що я пишу до вас, хоч ми й не обмінялися адресами, але так само я впевнений, що ви не розгніваєтеся через це. Два роки тому, коли я мав честь разом з вами ділити одну келію, я говорив про *Малих братів* євангелічних велосипедистів Трояндового хреста. Досі пригадую зацікавлення, яке ви виявили до моїх, либонь задовгих, пояснень. Так само я впевнений, що ви захотіли вступити в братство, але не наважилися про це спитати. Без огляду на це, мушу сказати, що ви вже *тоді* належали до євангелічних велосипедистів. Ясна річ, несвідомо. Але найкращі й найбільш величні речі робляться несвідомо. Про це говорять навіть і прибічники тієї нікчемної секти психоаналітиків.

А тепер хочу перейти до пояснень, які я заборгував вам. Ось як ви можете бути членом братства, а водночас не

здогадуватися про це. Померлі члени нашого старого і почесного ордену після смерті не припиняють своєї діяльності. Навпаки, можна б сказати, що справжня діяльність усіх велосипедистів Трояндового хреста починається лише *там*, але таке визначення є беззмістовним. Вихоплені з потоку часу, вони відомо частину минулого й відповідну частину майбутнього споглядають як цілість. За легендою, наші померлі отці знають усіх членів *Малих братів*, як тих, що були і є, так і тих, що лише будуть. Завдяки цьому Великий Майстер ордену знав про вас значно раніше, ніж довідався я, визначений для вас ментором, і задовго, задовго до того, коли ми познайомилися з вами у тій затишній келії.

Перед тим як посвятити вас у таємниці Ордену, належить попередити: бути євангелічним велосипедистом ані легко, ані просто. Мусите бути готовим до всього. І понад усе — вірити у все.

За нашим звичаєм, ментор має новоприйнятому члену розказати щось із власного життя. Метою цього є ініціація, адже ментор і кандидат містичним чином пов'язані. Без огляду на те, чи зустрінуться вони колись і наскільки вони один від одного віддалені, їхні життя пов'язані і вони в певний спосіб доповнюються, створюють цілісну єдність, і саме тому кількість євангелічних велосипедистів є парною. Того дня, коли один із членів помре, ментор починає складати текст для ініціації. У кожному разі, текст надсилається в день народження померлого члена. Ваш попередник в Ордені, таємне ім'я якого було Сталевий, народився 21.XII, і тому лист до вас я вкинув у скриньку того ж дня. Зважаючи на те, що листи з Дармсали йдуть до адресата точно 40 днів, ви стаєте свідомим того, що є одним із велосипедистів, у той же момент, коли ваш попередник, після посмертного періоду очищення, довжина якого визначається формулою: *дата смерті + час від дати*

смерті до дати народження + 40 днів, стає свідомим того, що він подолав смерть, пройшов Другу ініціацію і посів своє місце у вічній ієрархії. Так свідомість окремого члена, та й цілого ордену, безперестанку зростає завдяки бережній координації поцейбічних і потойбічних подій. Таким чином Велика Таємниця сторожко приховується від юрби, в той же час усе більше відкриваючись посвяченим. Це заходить настільки далеко, що навіть люди виняткової духовності, але скептики в серці, *саме існування* ордену вважають не дуже вдалим жартом.

Для початку вистачить. Згадайте слова св. Павла: «Я годував вас молоком, а не твердою їжею, бо ви не могли її їсти». Час для моєї сповіді. Але майте на увазі, що вона не є правдивою, бо на цьому світі вже ніщо не є правдивим. Колись давно Істина відкрилася, але в неї ніхто не повірив. Тому світ покараний тим, що вірить у найбільші брехні.

У молодості, дорогий мій, я був таким і сяким, значно більше злим, ніж добрим. Це більше не має значення. Померлі братчики вичистили моє минуле. Розповім вам про своє поступове перевтілення. Після багатьох років занять поезією й літературою, після періоду, коли я був нігілістом і революціонером, за одну ніч я змінив свої переконання і став роялістом. Ви можете спитати: а які це переконання у нігілістів? Відповідь така: найвеличніші. Вважати світ і себе в ньому нікчемним, таке достойно лише найвеличніших духів. Поза тим, роки брали своє: поволі я ставав конформістом, все важче мені було витримувати крайнощі нігілізму і єдність революціонерів, до яких я належав. Якщо від чогось я б міг луснути зі злості (говорю в минулому часі, оскільки вже нічого не може мене розлютити), то це від єдності й одноголосності. А той факт, що я був громадянином держави, якою керував король, надавав моїм переконанням певного відтінку дивацтва, необхідного для того, щоб я взагалі міг жити. Тоді, м'яко кажучи, не модно було бути

роялістом. Мої вчорашні друзі, чи треба про це взагалі згадувати, почали мене зневажати, але я вже тоді бачив, що вся їхня турбота про добробут людей приховує заздрість до багатих, і вже тоді знав, що якщо вони переможуть, то стануть такими ж, як і об'єкти їхньої ненависті. Адже ненависть зближує. Завжди мені в снах ввижалися величезні натовпи людей, що піднімають руки і вигукують нісенітниці.

Цей сон швидко став явою, але я й надалі залишався роялістом. Я не піддався моді. А виправдовувався ось так: якби Господь хотів створити натовп, то створив би чимало людей, а не одну людину, як Він учинив, а ця створена — зовсім уже людська натура — все потім зіпсувала. Якщо все виглядає так, думав я, тоді за всяку ціну треба бути незгодним і самотнім.

Другим, дуже важливим аспектом для мого переродження, була геральдика. Я завжди, може через своє низьке походження, відчував благоговіння перед гербами королівських і дворянських сімейств; усі ті леви, орли захоплювали мене аж до сліз своєю сяючою величчю. Так, знаю, не все було зразковим у ті добрі старі часи, але візуально було значно краще і значно менш наївно, ніж червоні шматки тканини, які мої колишні друзі одразу ж після перемоги розвішали на фасадах будинків, пишучи на них, що все добре, а буде ще краще. Що ще гірше, вожді вірили, що все справді чудово і що буде ще краще. (Сила написаних слів величезна, і тому їх контролюють з такою увагою). Чесно кажучи, мене ображала наївність твердження, яке мало мене (та й усіх решту) переконати, що я походжу від мавпи, що тепер я людина і маю бути тепер щасливий від цього. Перш за все, на цьому світі не існує можливості та й права комусь бути щасливим, що всім зрозуміло, але ніхто не хоче цього визнати через боягузтво. Тому діти в школах і мусять вивчати примітивні брехні, замість студіювати метафізику Нагарджуна і тексти св. Августина.

З іншого боку, в мені зростала свідомість, що симпатія до самовизначення як рояліста є не деградацією, а поступом, оскільки це всезагальна демократизація doprowadила до нігілізму. Інколи прогресивним є повернутися назад. Як світ постав із нічого, так і я постав із нігілізму. Я усвідомив, що мені дано послання від Господа. Різниця між старозавітними пророками і мною, з моральної та й усіх інших точок зору, була більш ніж очевидною; ясна річ, не на мою користь. Але часи змінилися, знову ж таки, не на мою користь; якість людей усе гіршає. І таким чином правильно, щоб у дебілів (якими є всі люди) і пророк був дебіл (яким є я). Я припускав, що — за аналогією зі Старим Заветом — мене чекають переслідування. Характер гомо сапієнса, характер, який антропологи, психологи і вся та зграя ніколи й не згадують, але який є найбільш показовим для свого виду, є таким, що він просто не хоче чути правду і готовий убити, щоб її не чути. Правда про нього є короткою і ясною: брехун і плюгавець. А знову ж, схильний до лестощів, цей гомо готовий увірувати у найфантастичніші брехні. Та де є марнославство, там є і Немезида, а Немезида найжорстокіша до тих, що для марнославства не мають підстав: до всіх тих індивідуумів низького походження, які хочуть емансипуватися, які пишаються власною недолугістю.

А потім та любов до роботи, та глорифікація кріпаччини, це нипання по вугільних шахтах сповнювали мене тихою, потаємною ненавистю. Бог нічого не робить, як це довів св. Августин у *De civitate Dei*. Я сотні разів зарікався, що ніколи нічого не робитиму. Тішився думкою: може, мої лінощі є доказом того, що в попередній інкарнації я був маркізом чи бароном. А потім ця дурниця про історичний прогрес: злидні рабовласницької системи! Сутінки середньовічного феодалізму! Маячня та й годі. Погляньмо: раб трудився, отримував лише їжу й одяг, свобода пересування була обмежена. Гаразд. За

феодалного ладу (до якого я маю слабкість) кріпак працював, отримував трохи більше їжі й одягу, свобода пересування була обмежена. І це нормально. А тепер погляньмо, який прогрес нам принесли емансипатори. Нині працівник має (буцімто) необмежену свободу пересування, зарплатні йому вистачає (ледь) на їжу й одяг, але не на подорожування. Я хочу вам лише продемонструвати, — це є надзвичайно важливою точкою ініціації — що в історії не змінюється нічого, крім форми. Нічого й ніколи істотно. Лише панськість, благородність і шляхетність зникають. Ось і доказ: спробуйте уявити красу середньовічних ловів, на які вирушалося з луком і стрілами, на коні, а тоді такі лови порівняйте з сьогоднішніми полюваннями еліти, де навалені горілкою «мисливці» стріляють у зачумілих і зв'язаних оленів.

У колі моїх найближчих друзів переважали дві позиції про моє перевтілення. Одна — що це поза, інша — що я з'їхав з глузду. Насправді ж усе було пів-на-пів. Єдине, що ці факти — про позу й глузд — мене зовсім не хвилювали. Навпаки. По-перше: кожна позиція є позою, і з цим нічого не вдієш. Навіть смерть є позою. Чи існує щось більш штучне за мерця? А потім: що поганого у втраті здорового глузду? Це ж, висловлюся на політичному жаргоні, поворот з хибного шляху. Я ніколи не перебільшував ваги людського розуму. Як і героїства загалом. Думаю, героїство — найвищий ступінь боягузтва. Людина боїться смерті, тож гайда тепер, зробимо це спонтанно, ринемося на окоп, розбиваючи тишу вигуками «ура-а-а-а-а!!»; погинемо й залишимося в пам'яті нащадків не як боягузи й самогубці, а як герої. Споконвіку все так, але нащадки не мають нічого проти. Людська дурість — вічна. Ба більше, вона сама є вічністю. Хто це пізнає, хто зневажить мудрість світу, стане безсмертним.

Розрахунок геть простий: поки думаю, що я дурний, я мудрий і безсмертний; коли думаю, що я розумний, я дурний і мертвий. Чулабі, *nota bene*. Мені відкрилося, що я безсмертна істота, хоч це й не принесло мені жодного полегшення. Навпаки. Я краще почувався, поки був нігілістом; нігілісти взагалі почуваються краще за інших. Особливо на початках, поки, захмелілі від марнославства, як Ніцше, який громоподібно проголошував смерть Бога і врешті помер сам. Тепер спокійні душі можуть вигукнути: «Ніцше помер!», і це буде абсолютною правдою. А про Бога все ще нічого не відомо, він все ще оточений незвіданим, і це прикмета, що мене особливо до нього притягує. Помпа й колотнеча — це для юрби. Треба повернутися до таємного, темного: таємних спілок, таємних братств та й до таємних агентів, чому ні. Я, приміром, відчував неабияку симпатію до таємної поліції лише через те, що вона все робить подалі від допитливих очей. А Ніцше любив галас. У своїй безумній любові до могутності зайшов так далеко, що почав заздальгідь візуально наслідувати Сталіна: та ж зачіска, ті самі брови, однаковий погляд. Але йому не вдалося. Сталін недосяжний.

Що глибше я тону в мороці, то більше росли мої симпатії до — тоді вже покійного — Іосіфа Вісаріоновіча. Я купив його фотографію (як одного разу зробили й ви) і повісив на стіну поруч із ликом Спасителя. Визнаю, ошуканий пропагандою й демократичними ідеалами, певний час я був антисталіністом. Але в міру мого духовного дозрівання, мені ставало все ясніше, що на Сталіна несправедливо звели наклеп за вже усталеною людською практикою зневажати своїх найліпших синів. Чулабі, *nota bene*. Чим більше юрба обплывує когось, тим більше його слід цінувати. Іосіф Вісаріоновіч мав стати жертвовним ягням, щоб на нього поклали вину за безліч злочинів. А реальність виглядає інакше: чернь хоче доносити, знищувати, оскверняти,

вбивати. Не ошукуймо самих себе: одна-єдина людина не в стані перетворити мільйони на лиходіїв, якщо в глибині душ своїх вони вже не стали лиходіями. Сталін у цьому, дозволю собі так висловитися, лише каталізатор; агресію черні приборкував у такий спосіб, що були знищені ті, які могли втілити плани Сатани повністю. Ніколи не забувайте, що останнім часом зло носить маску добра.

Наразі вистачить. По-братськи вітаю з нагоди вступу в почесний орден Малих братів євангелічних велосипедистів Трояндового хреста.

P.S.

Купіть собі велосипед фірми ROG.

Може це й соромно визнати, але я не вмів їздити на велосипеді. Незважаючи на це, я все ж купив старенький велосипед марки ROG і ретельно практикувався на подвір'ї. У наступному листі, який я отримав, цього разу із Тегерана, Ковальський писав, що це неважливо, вмію чи не вмію я їздити на велосипеді; пояснив мені, що важить лише символіка. Адже велосипед є єдиним вертикальним механізмом; він суперечить гравітації. Сам собою, він не має жодного значення і є лише різновидом мандали, метою якої є спонукати до споглядання. Також він мені сповістив, що Великий Майстер ордену вирішив, що своє земне життя я маю присвятити вивченню часу й часомірів.

У тому листі, якого я, на жаль, не маю, Ковальський детальніше розказав мені про історію нашого братства. На початку III століття, коли створено орден, він називався просто *Малі брати*. У XVI столітті додано прикметник «євангелічні». Аж

у XIX столітті ми стали й велосипедистами, а в XX — велосипедистами Трояндового хреста.

Щоправда, існують факти, — писав Ковальський, — що ще в XIII столітті якийсь православний монах із монастиря Жича намагався сконструювати велосипед. Збережено й малюнки незграбної дерев'яної конструкції, яка справді скидалася на велосипед у майже всіх деталях. Поза тим, точно відомо, що той монах на ім'я Каліст не був членом ордену. Спокушений, ігумен монастиря розпорядився, щоб «сатанинський винахід» було спалено, і таким чином перший у світі велосипед знайшов свій кінець у вогні. Про долю конструктора, ченця Каліста, не відомо нічого. Та все ж, хоч він і не був членом Ордену, велосипедні перегони «Giro d'Italia 51» були таємно присвячені пам'яті цієї людини.

Назв ордену, — писав далі Ковальський, — якщо добре пригадую, в історії є безліч. Уже тепер відомо, що Малі брати невдовзі отримають ще один атрибут, «які терплять муки, крутячи педалі до Голгофи», але консервативні члени ордену опираються зміні назви...

Наскільки я міг розібрати з дальшого змісту листа, *Малі брати* отримуватимуть все більше й більше атрибутів, і їхня назва у Судний день водночас буде і їхнім *твором* — довгим реченням, в якому до деталей описане все, що Велосипедисти зробили протягом часу...

І це все, що я можу сказати. Настав час завершити свою історію про те, як мене прийняли в орден *Малих братів* євангелічних велосипедистів Трояндового хреста.

Чулабі Чулабі. Історія часомірів

Вельмишановне панство,

ця скромна робота є результатом багаторічного дослідження, яке явно непропорційне до її довжини. Слід наголосити, що лаконічність тексту розрахована на те, щоб у найкоротший спосіб вказати на певні важливі акценти розвитку пристроїв для вимірювання часу, не вдаючись до детальних пояснень.

Час є, як я встановив, антропоморфним. Тому й не дивно, що елліни його так і уявляли, персоніфікуючи з богом Хроносом. Немає сумніву в тому, що час належить людині і *vice versa*. Бог є поза часом. Цим хочу сказати, що час не є якоюсь незмінною, об'єктивною і зовнішньою силою. У своїй діяльності людина міряє себе проти часу, але час є таким, яким його робить людина. Навіть більше, він є безкінечним: людина зникає в часі, але й час зникає в людях. Помираючи, кожен забирає свою частку часу в могилу, в яку потрапляють якраз через діяння часу. Так створюється загробний запас часу, а цим пояснюється можливість спілкування з померлими. Але нерідко демони, що як духи абсолютно позачасові, використовують допитливість спіритуалістів з метою створити хаос.

Одним із найстаріших пристроїв є пісочний годинник. Складається з двох посудин, сполучених вузькою шийкою. Клепсидру наповнюють гарним піском, який з верхньої переливається в нижчу посудину, роблячи видимим, майже намацальним, потік часу. Але, побачена символічно, верхня посудина є небом, а нижня землею.. Згідно із записами Яна з Кьольна, те ж саме відбувається з часом історії: час, визначений Провидінням, «тече» з вічності, тож останні часи за прискоренням подій можна розпізнати за аналогією з

клепсидрою: коли дивимося на пісочний годинник, бачимо, що мала кількість залишків піску дуже швидко збігає в нижню посудину. А тому факт існування атлетів, які 100 метрів можуть пробігти за менш ніж 10 секунд, є знаком скорого краху. Захоплення, з яким приймають кожне нове побиття рекорду, є доказом духовної отупілості людей нашої доби.

Хоч би як, а поява механічного годинника є вже знаком насилля над часом. Робота годинника пришвидшується вішанням гирьок, стисненням енергії в пружини, які своїм розпрямленням, контрольованим системою коліщаток, все швидше й швидше рухають стрілочками, а з ними і всім рештою: серцебиттям, вдихами й видихами. Це спричиняє появу серцевих хвороб і туберкульозу, що зауважив і Йоган Гейзінг.

На високогір'ях Тибету, в синайських, афонських і європейських монастирях велася робота над абсолютним сповільненням власного часу з метою окинути поглядом безчасся, поки монах Герберт, пізніший Папа Сильвестр II, конструював механічний водяний годинник. Невдовзі годину поділили на шістдесят хвилин. Час знецінюється і настає інфляція: замість 24 годин люди отримували 1240 хвилин; вперше з'являється нудьга, смертельний гріх *acediae*, що згодом доведе цивілізації Заходу до межі занепаду. Трохи пізніше створено і цех годинникарів — до якого належите й ви, вельмишановні панове, — цех потайних, працьовитих людей, що мають великі родини, ніколи не впиваються і таємницю свого фаху несуть із собою в могилу. Я завжди неабияк шанував тих майстрів, тих панів, що у пристрої для вимірювання часу побожно вдивляються через збільшувальне скло.

Не треба було довго чекати, щоб і хвилина знецінилася, технологію вдосконалено і створено часомір, який показує й секунди. Шістдесяткова система числення, заснована на цифрі

шістдесят, всередині однієї культури базована на десятковій системі, недвозначно вказує на зв'язок з Халдейською магією.

Електронні годинники втратили й останній символ вічності на своїй конструкції — циферблат у формі кола. Маленькі монітори запаморочливо відраховують десятки та й соті секунди. І не лише це; вони також калькулятори, а ще будять своїх власників звуком будильника. Але це не точність. Здрібнення часу за допомогою електронних машин демонструє його ніщоту і ніщоту нас самих усередині часу. Завдяки часомірам ми стали абстракцією, як і визначення секунди:

«Секунда — це тривання 9 192 631 770 періодів випромінювання атому цезію-133 між двома надтонкими рівнями основного стану».

* * *

Але й це ще не все. Японські науковці не покладаючи рук працюють над проектом комп'ютеризованого годинника з біочіпами, який можна було б вживляти в організм людини. Такий годинник зможе перебрати на себе чимало функцій; вибиратиме користувачу товариство, допомагатиме ухвалювати рішення, контролюватиме стан здоров'я. Передбачається й такий годинник зі штучним розумом, який свого власника, встановивши, що той шкідливий для суспільства, спочатку намагатиметься перевиховати, а потім убиватиме.

Незважаючи на все, вельмишановне панство, разом із вами я плекаю надію на повернення старих добрих годинників із зозулею й маятником.

(Промову виголошено на щорічних зборах Асоціації консервативних годинникарів Європи, Лондон, 1959).

Сава Джаконов. Паломництво у дармсалу

Y siguiendo el fiel del rumbo
Se entraron en el desierto...^[7]

Паломництво у Дармсалу, яке публіці здавалося спортивними змаганнями, було організовано з іншою метою. Вночі перед виїздом ціль нашої мандрівки зібраним велосипедистам пояснив Й.К., посланець Великого Майстра. У салоні готелю «Majestic»^[8], збудованому над віссю поділу на Захід і Схід, де сила земного тяжіння найбільша у північній півкулі й становить 1,7 g^[9], Й.К. прочитав послання, в якому Великий Майстер побажав нам успіху, а потім виголосив промову, яка, я впевнений, запам'яталася всім присутнім.

Якщо коротко, то промова виглядала так: над Європою скупчуються чорні хмари; змова архітекторів, що бере свій початок у Вавилоні і на меті має створення Земного Царства, знову загрожує світу^[10]. Завданням євангелічних велосипедистів є зашкодити втіленню планів архітекторів; непомітними інтервенціями обернути хід історії в напрямку, протилежному до того, який задала людська пиха. Тому й маршрут нашого марафону йде в протилежному напрямку до того, яким розвивалася історія: із заходу на схід. Повноту нашої місії, сказав Й.К., окремий учасник досягнути не може; але це й не потрібно, адже тільки сукупність діянь має сенс. Через це позірна беззмістовність, тривіальність та навіть і безглуздість індивідуальних завдань не має збаламутити паломників.

Тієї ж ночі всі учасники отримали конверти з визначеним напрямком руху, детальним описом снів, які треба снити на визначених етапах паломництва, й індивідуальними

завданнями. Ми одразу ж переконалися, що застереження Великого Майстра не були пустим звуком. Без цих попереджень завдання б спровокували безліч непорозумінь. Наведу лише кілька: одному велосипедисту треба було, наприклад, у Царгороді, на визначеній вулиці у визначеної людини купити 10 грамів гашишу і протягом вересня викурити його в номері 213 готелю «Париж»; інший же отримав завдання у Смирні (за посередництвом відомого Д. Чулабі) викупити одну стару хату, відремонтувати її, облаштувати, а тоді передати третьому велосипедисту, який у Смирну прибуде 15 серпня і в ніч з 16 на 17 серпня цю хату має спалити; один мав в Афінах відкрити магазин тканин, а інший — стати куховаром у резиденції британського посла в Анкарі. Я ж, поміж іншого, отримав доволі дурнувате завдання відіслати з Салоників на адресу невідомого мені пана в Чикаго листівку з таким текстом: «У Греції весна. Я очікую на твоє повернення. Анна».

Я назвав лише декілька завдань, та й то не найбільш дивних, оскільки все ще трохи сумніваюся у їхній правдоподібності. Я знав їх багато, вони не були таємними. Але якби знав навіть усі, то мені б не вдалося встановити логічний зв'язок між ними. Це я усвідомив уже після стількох витрачених на пошуки прихованого сенсу років. Треба було, щоб сплигло чимало літ, перш ніж я зрозумів, що знайти сенс мені не вдасться не тому що його немає чи він прихований, а через те, що я, як і більшість інших людей, безсеновний, і найбільше, що я можу зробити, щоб захиститися від безсеновності, — це робити що мені сказано, не вникаючи в суть. Щоправда, тоді одержиме шукання сенсу все ще не стало модою, але сумніви мучили багатьох велосипедистів (між ними й мене), найважчий з усіх сумнів — що наш похід безумний. І тому ми, уже з перспективи часу, подвиг того братчика (який захотів залишитися анонімом), який цілих вісім років чув над камінчиком вагою в три грами,

дивлячись, щоб той не зрушив з визначеного місця (недалеко від одного фонтана на майдані Беязит), вважаємо величним прикладом духовності. Я мушу визнати, не без гіркоти, що всі, кому випали найдурніші й найбрудніші завдання, були, по суті, елітою євангелічних велосипедистів, і потрапити до їх числа можна було шляхом здійснення такого подвигу. Згаданий братчик, якого торговці, курці гашишу й сутенери з Капали Чарши називали Божевільним Азізом, вісім років (сплучи й харчуючись неподалік) оберігав камінчик, щоб рівновага маси Землі була порушена, а все це з ціллю викликати потужний землетрус у Японії. Той землетрус спричинив зміну в ході подій, чиї далекосяжні наслідки нам навіть не дано уявити. Все було сплановано до найменшої деталі. Людина, яка роками дбає про те, щоб камінчик не зрушив з місця, в очах турка, та й будь-яких очах, є божевільним. Саме через це з трьох можливих локацій, звідки можна було спровокувати нерівновагу, вибрано Стамбул, оскільки іслам толерує недоумкуватих і божевільних.

Як же я пишався, охоплений марнославством, що мені випала честь подорожувати з Ернестом М. — майстром сну й особистим посланцем Великого Майстра. Ах, моє призначення Великим хронікером святого паломництва у Дармса-лу, тепер я це знаю, було лише містифікацією; вони мали незле з мене покепкувати. Тому й ту хроніку читач має сприймати як містифікацію, бо ж метою існування нашого ордену є поширення містифікацій і створення замішання. Але про це я розкажу пізніше. Правду кажучи, мушу зазначити, що я мандрував з настільки видатними велосипедистами не тому що був обраним, як мені підказувала пиха, а через те що мої записи були в якомусь іншому часі використані як матеріал для абсолютно фікційного роману. Крім того, якби я вирушив у путь у товаристві менш досвідчених людей, точно б загубився десь у Малій Азії, в лабіринтах, чиї стежки — з яви, а стіни — зі снів.

Без сумніву, з бігом часу я вдосконалювався під наглядом старших велосипедистів. Навчився найголовнішого: бути терплячим, а потім — не вірити собі. Користь із цього є рятівною на два способи. Відкидання довіри до самого себе — це відродження віри в Господа; хто відкидає свої думки, бажання, ідеї, той іде шляхом провидіння; той, хто живе лише собою — іде собі назустріч, а це пекло. По-друге, терплячість і невпевненість у власних силах уповільнюють мислення (що надзвичайно важливо), і таким чином у сповільненому сприйнятті історичні події постають такими як є насправді: пришвидшені до безумства, стихійні, хаотичні. Ми занадто переймаємося вибухами, масовими демонстраціями, великими катастрофами, і через це недобачаємо маленькі, зовсім непомітні речі, які, сховані від допитливих поглядів, безперешкодно провокують катаклізми, як той камінчик біля фонтана на майдані Беязит.

Але в той час я був нетерплячим і сповненим віри у себе. До певної міри зрозуміло, що як новоспечений член ордену євангелічних велосипедистів я хотів дізнатися якомога більше про їхній внутрішній устрій. Уже першого дня паломництва я засипав Й.К. питаннями. Він любив говорити, розповідав безперестанку, але як на мій тодішній смак, був грубим. Ніби вороже налаштований.

ДИСПУТ ПРО ПЕРСПЕКТИВУ

— У тебе забагато упереджень щодо нашого ордену, — сказав мені Й.К. — Ти думаєш, що ми їдемо в Дармсалу для того, щоб вчинити щось задля порятунку світу. Це звичайнісінька маячня. Ми їдемо на довгий пікнік. Нам треба лише добре розважатися, і то бажано вже з сьогоднішнього вечора. Ми будемо

безперервно розважатися, напиватися, дуркувати, а все одно врятуємо світ. Високі слова, які я промовляв учора ввечері, є лише частиною містифікації. Ти вже доволі зрілий, щоб це зрозуміти, тому мене дивує, що ти дав пошитися в дурні. Звичайний церемоніал. Такі ж самі мають і масони, і братство Трояндового Хреста, засноване на вигадках Йогана Валентина Андрее. Я майже впевнений, що хтось із читачів твоєї майбутньої хроніки заснує орден *Малих братів* євангелічних велосипедистів Трояндового хреста. І це добре.

— Але, — додав він після недовгої паузи, — я не можу допомогти тобі позбутися власних упереджень, оскільки й відоме мені належить до царства упереджень. Гаразд, це упередження вищого рівня, та цей факт нічого не змінює; якщо піднімаєшся сходами, що закінчуються в безкінечності, абсолютно без різниці, чи ти знаходишся на $n + 1$ чи на $n + 25$. Ніхто не знає справжньої мети нашого ордену. Ніхто не може тобі сказати, чи те, що ми робимо, належить добру, чи злу. Ми просто робимо те, що мусимо робити. Тобі варто знати, що Орден є радше однією цікавою гіпотезою, ніж інституцією чи силою. І це добре. У цьому потуга нашої спілки, яка протрималася вже тисячу років завдяки факту, що ніколи не була створена й, так би мовити, ледь існує; орден створено, щоб він існував, але також — щоб зник. Чітка структура дає лише ілюзію сили, але силою не є.

Дуже швидко я отримав нагоду впевнитися в цих парадоксальних словах. Передусім про чітку структуру. Але не за допомогою розмірковувань. Навпаки. Я впевнився тілом. Після приблизно тридцяти кілометрів я відчув жахливу втому; темп був пекельним. Й.К. весело белькотів і навіжено крутив педалі. Якоїсь миті він дорікнув мені, що моя будова нагадує Католицьку церкву; голова твоя, сказав він, це святий отець Папа, вона переповнена марнославством і догмами; серце твоє

нагадує кардиналів, які сплять і бачать своє обрання Папою і мріють про вбивство отця; а кінцівки — паства, полишена сама на себе і змушена покірно виконувати накази, що приходять згори. Зрозуміти цю параболу я не міг, тож Й.К. мені її розтлумачив: мій мозок переповнений евклідовими упередженнями, тож на світ я дивлюся очима учителя геометрії, а це помилка, оскільки так створюється ілюзія перспективи, а з нею й ілюзія відстані. Треба б, якщо я маю намір доїхати до Дармсал, дивитися на світ очима візантійської ікони, яка на перший план ставить найважливіше, а передусім — *оглядає з усіх сторін*.

* * *

— Ви згадуєте ікони, — сказав я, — а в одному з документів мені довелося вчитати, що ікони є ідолами.

— Ах, ікони, ікони, — зітхнув Й.К.. — Ікони не є ідолами. Вони намальовані з метою, щоб люди навчилися правильно дивитися на світ; тобто на світ треба дивитися з висоти. Пригадай, якими малими є стіни Єрусалима в порівнянні з ликами людей перед ними. Або як святі засновники тримають свої монастирі у руці. Або, якщо хочеш, як окремі будинки можна побачити з усіх *сторін*. Але люди є люди: дивлячись по-евклідівськи, горизонтально, вони хибно побачили ікони як лише суб'єкти, що на них намальовані. Починаючи з Ренесансу все тільки гіршає. У центрі зображення вже не людське *лице*, що нависає над й осяює світ, а людська туша, здрібнена й затиснена між будівлями, загублена в перспективі світу. Це людський погляд. Якось відомий авторитетний дослідник сказав мені, що людські думки мають форму квадрата й коробки. Для нас світ виглядає стабільним і послідовним. А ось погляд Бога бачить

світ жахливо деформованим. Через це Бог все рідше повертається поглядом до Землі. Але, — продовжував Й.К., — не думай про це. Краще зберігай сили для їзди, бо крутять педалі не м'язи, а дух. І краще дивися на речі таким чином: це насправді не ти рухаєшся, а дорога й Земля рухаються, а ти стоїш на місці й утримуєш рівновагу.

ОНІРИЧНА ОРГІЯ У МІСТІ НІШ

Попри те, що Й.К. спустив мене з небес на землю, я неабияк здивувався, коли наприкінці першого етапу мандрівки ми засіли в одному будинку, чиї червоні ліхтарі не залишали місця для сумнівів щодо його призначення. Будинком заправляла відома мадам Грета, з якою Й.К. був дуже близьким, ба навіть ніжним. Щойно ми розмістилися й перепочили, як нас покликали на вечерю. Мені було б найкраще без вечері влягтися й віддатися сну, бо в мене ніла кожна кісточка, але я не мав де. Внизу, в салоні мадам Грети, вже зібрався гурт бідно вдягнених жінок, довговолосих блідих хлопців, дебелих господинь і кількох карликів. У приглушеному світлі це все спокусливо виглядало; все скидалося на приготування до якоїсь чорної меси, а не на прийом спортсменів з релігійної організації. Але то були лише мої упередження. Через місяць, уже на підступах до Дарм-сали, Й.К. звернув мою увагу на те, що я був пихатим; що на все я дивився очима філістимлянина, який усе ділить на *добре і зле*. І тоді, присоромлений перед собою, перед Ернестом і Й.К., я згадав дитинство й місцеву повію Амалію, в яку я був до смерті закоханим. Її хода й товстий шар помади, її веселе обличчя — усе це наповнювало мене збудженням, і я ніяк не міг зрозуміти зневажливих поглядів і погорди, якими її оточували інші; той факт, що це робили також і ті, кого я любив — мама,

тітка й батько — це ще один доказ на підтвердження тези, що нерозв'язні апорії беруть свій початок на дні невинного дитинства, коли не існує поділу на добре й зле, порядне і непорядне, бридке й гарне.

Але тієї ночі в Ніші, після захвату гідної кількості випитих келихів вина, що пахло смолою, нам подали головну страву, приготовану за рецептом Й.К. — *Кошмарну курку*. Перш ніж розпочати описувати події, що сталися потім, наведу тут рецепт цього делікатесу, адже впевнений, що він збагатить історію гастрономії.

Молоду, обскубану й очищену курку промити, посолити й замочити у біле вино з достатньою кількістю перцю на шість годин. Потім курку вийняти, спицею для плетіння витягти з хребта спинний мозок, і тою ж спицею заштовхнути в хребет два грами підсолодженого сирого опію. Тим часом треба приготувати начинку: дрібно нарізане сало просмажити з цибулькою й зеленню, а коли все зарум'яниться — посипати й перемішати з гашишем. Начинкою нафарширувати курку, зашити отвір і на малому вогні запікати від двох до трьох годин, час від часу поливаючи страву вином. Подавати теплою й одразу ж їсти.

Уже добряче підпилий, я поїдав ту курятину, що мала різкий, але запаморочливий смак, і приємне тепло розливалося з мого черева всім тілом, роблячи його легшим. І коли я вже повністю розслабився й під столом поставив руку на коліно дівчини, що сиділа поруч зі мною, Й.К. повідомив мені, що вже час спати. В одній кімнатчині під дахом на нас чекали три ліжка, і я, як був — в одязі, впав на одне з них, поглинутий фантазіями. Не знаю, коли я заснув, але щойно заснувши, я почав снити. А снів я Ернеста і Й.К. «Де ти був?» — запитав Ернест. «Невже думаєш, що ми можемо чекати до світанку?». У той момент я почав снити дещо інше: берег якоїсь річки й жінку, що чекає на мене,

але Й.К. штурхнув мене ліктем й крикнув: «Туди!». Ми знаходилися в просторому бараці, стінами якого розбігся іній. Скупчені одне поруч іншого, приміщення заповнювали дерев'яні двоярусні ліжка. В юрмищі тіл я побачив двох чоловіків. Вони лежали один поруч з другим, курили й розмовляли.

— Тут Вартоломеїч, — сказав Й.К. Ернесту.

— Так, — відповів Ернест. — Вартоломеїч тут.

Вартоломеїч був блондином. Між купи грубих і змучених лиць його обличчя пашіло свіжістю.

— Хто такий Вар..., — хотів спитати я, але Й.К. цитьнув і наказав мені слухати.

* * *

— Чи знаєте ви, Павел Кузміч, — звернувся Вартоломеїч до сусіда, — що я потрапив сюди через велосипед, і що один чоловік передбачив мені кончину за ґратами?

Павел Кузміч усміхнувся.

— Дорогий мій Іосіф Вартоломеїч, — сказав він зовсім пошепки, — ваш пророк не такий вже й проникливий.

— Богом присягаюся, він був проникливим. Передбачив мені це ще в 1920-му. А кому б тоді могло навіть на думку спасти... Мені й уві сні б таке не наснилося, а щоб вас здивувати ще більше, скажу, що в ніч після того як той Ковальський передбачив заслання, мені наснився цей барак.

— Саме цей?

— Ви мені не вірите?

— Навпаки, Іосіф Вартоломеїч, навпаки. Я, бачте, потрапив сюди через те, що був доволі розумним, щоб вірити в такі речі, але достатньо дурним, щоб писати про них...

Павел Кузміч не встиг закінчити речення, як ми опинилися на безкінечній рівнині, оточені сіруватим світлом. «Поглянь на схід», — сказав мені Й.К. Я повернув голову й побачив на обрії сяючу будівлю, наповнену засліплюючим світлом. «Це катедра Святого Духа, храм євангелічних велос...».

(Решта тексту знищена)

Афанасій Тімофєєвіч Дармолатов. Ювілей

Того ранку ртуть у термометрі спустилася під тридцятку поділку, і табірні в'язні не пішли на будівництво. Іосіф Вартоломєєвіч Кузнецов бачив у цьому саркастичний знак уваги від долі чи провидіння; саме в той день, десять років тому, його схопили. Тепер же він міг — у відносному спокої барака — відсвяткувати беззмістовний ювілей. І, щоб бодай так протистояти долі, вирішив його таки святкувати. У нього було ще трохи махорки і три грудки жовтого цукру.

— Павел Кузміч, — покликав він свого сусіда, який лежав, втупившись у стелю. — Давайте закуримо й підсолодимо життя. Сьогодні я святкую.

— А що, Іосіф Вартоломєїч, якщо можу спитати, святкуєте? День народження? — запитав Павел Кузміч Грібоєдов, філософ, засуджений на п'ять років, плюс ще п'ять, зароблених вже у таборі.

— Нет, Павел Кузміч, день народження я перестав святкувати. Сьогодні в мене маленький ювілей. Виповнюється десять років, відколи я змінив «професію»^[11].

— Іосіф Вартоломєїч, та ви справжній диявол, — каже Грібоєдов, скручуючи цигарку. — Я впевнений, що ви вийдете звідси в ідеальному фізичному й психічному стані. Таких людей, як ви, неможливо знищити, якщо не дати прямий наказ це зробити. Ви справжній росіянин, з того сорту, про який кайзер Фрідріх Великий казав: «Росіянина треба вбити двічі, а потім ще копнути». Ви святкуєте ювілей. Ах, як Борис Михайлович розсміявся б, якби це почув.

— Ех, Павел Кузміч, — зітхнув Вартоломєїч, — боюся, що я все це вже пройшов, і вашому кайзеру залишається хіба мене

копнути.

Й обидвоє пирснули сміхом.

— Ей! — крикнув з нижньої полиці капітан фрегата Земскі. — Вам, хлопці, либонь неробство у голову вдарило.

Капітанове зауваження повернуло їх у реальність. Лежали й мовчки курили. Іосіф Вартоломеїч глибоко затягнув у легені гострий гарячий дим і подумав, що було б краще, якби люди були створені у формі хмарки диму, обдаровані відчуттями, почуттями й розумом, але все ж невловні й розпливчасті; міркував про випадок, через який людина, як бачимо, збудована як збудована, збита у тушу з шістдесяти кілограмів, яку можна заарештувати, схопити, яка відчуває холод і біль, піддається маніпуляціям; а насамкінець згадував ті сутінки десять років тому, коли його впіймали, і навіть сьогодні йому не було зрозуміло, за що його схопили, а його велосипед швидко розібрали й почали розпилювати (поки його самого порядно відгамселили) металеву конструкцію, допитуючись: «Де послання? Де послання?». Застрашений ударами, збентежений, Іосіф Вартоломеїч не міг зібратися з думками й зрозуміти про яке повідомлення у велосипеді може йтися, або ж це повідомлення могло придатися для оскарження, яке вони йому давно шили, а він про це ні сном, ні духом. А коли з тими думками нарешті зібрався — вже отримав п'ять років, і два проведені в Луб'янці місяці здавалися йому лише двома кошмарними днями, не більше.

Тепер, жадібно ковтаючи останній дим, коли жар уже обпікав йому пальці, тепер він думав інакше. Ті два місяці не варті були й двох днів, не варті були нічого, як і решта дев'ять років і десять місяців не варті були нічого. Все зводилося до нуля; час минув, наче його ніколи й не було. Іосіф Вартоломеїч питав: як з такого поганого теперішнього взагалі може настати майбутнє?

Іосіф Вартоломеїч часто думав про час і доходив до висновку, що час є нічим: всі ці п'ятдесят чи шістдесят років наприкінці розпливуться, а людина, либонь, йде далі — заспокоював себе він — це давало йому сили витримати і рабську працю, і холод, і голод, і приниження.

— Чи знаєте ви, Павел Кузміч, — звернувся Вартоломеїч до сусіда, — що я потрапив сюди через велосипед, і що один чоловік передбачив мені кончину за ґратами?

Павел Кузміч усміхнувся.

— Дорогий мій Іосіф Вартоломеїч, — сказав він зовсім пошепки, — ваш пророк не такий вже й проникливий.

— Богом присягаюся, він був проникливим. Передбачив мені це ще в 1920-му. А кому б тоді могло навіть на думку спасти... Мені й уві сні б таке не наснилося, а щоб вас здивувати ще більше, скажу, що в ніч після того як той Ковальський передбачив заслання, мені наснився цей барак.

— Саме цей?

— Ви мені не вірите?

— Навпаки, Іосіф Вартоломеїч, навпаки. Я, бачте, потрапив сюди через те, що був доволі розумним, щоб вірити в такі речі, але достатньо дурним, щоб писати про них.

— Того Ковальського, — продовжив Кузнецов, — якого було звати як і мене, Йозефом, і який був наполовину поляк, а наполовину диявол, я зустрів у 1920 році в одного друга. Хтозна, як він завершив. Я бачив його двічі чи тричі. Найімовірніше, він тепер десь вбиває час так само, як і ми тут, а може, кайзер його вже й копнув...

Іосіф Вартоломеїч і Павел Кузміч знову пирснули сміхом.

— Ну-ну, — прошамкотів Земскі знизу. — Ви накликаєте проблеми. Хто зранку сміється, той увечері плаче.

— Ех, Фома Ільїч, — крикнув Грібоєдов. — Чи це означає, що треба зранку плакати?

- Ух, ух, — зітхнув Фома Ільїч.
- Ух, ух, — зітхнули почорнілі балки під стелею.
- Ух, ух, — зітхнув вітер.
- Ух, ух, — зітхнула тайга.

Павел Кузміч Грібоедов був блискучим студентом класичної німецької філософії, але не — за винятком Гегеля — любив класику. Мав у собі поетичний нерв, і ніяк не міг собі дати раду з чіткою логікою, що нагадувала йому прусську муштру. Павел Кузміч був нігілістом; частково через те, що це було модно, а частково через те, що до цього йому лежало серце.

— Ех, — зітхнув Павел Кузміч за чаюванням, — чим є історія, брати мої? Відомий ланцюг подій: причина-наслідок-причина. А якщо ми замінімо цю низку — причина-наслідок-причина іншою: трам-бам-там, то вийде те ж саме. Історія є звичайнісінькою брехнею, нісенітницею...

Так Павел Кузміч говорив, щоб розважити дівчат і приятелів, а вдома ретельно працював. Писав об'ємний «Трактат про час», в якому всерйоз доводив — докази, на жаль і ясна річ було спалено — що теперішність визначається не минулим, як вважалося доти, а майбутнім.

Наймудріші голови того часу, що мали змогу ознайомитися з тим трактатом, пророкували Павлу Кузмічу блискуче майбутнє.

Павел Кузміч часто міркував про те, як ці наймудріші голови помилялися, що ці наймудріші голови часто помиляються, і як ці з дна — без ніякого минулого — отримують блискуче майбутнє, хоч і нічим не заслужене. Але це його зовсім не хвилювало, оскільки доводило його ж теорію, яку, вже після арешту, він продовжив писати усно, в своїй голові. Адже, пояснював сам собі Павел Кузміч, сім років тому, коли я все ще був на свободі, в майбутньому я вже був тут, і силу цього детермінізму неможливо було виправити природним шляхом. Інакше б я тут тепер не перебував. Стається лише те, що є

можливим; тобто те, що відбувається *цієї миті*, є вже не можливим, а необхідним. Можливе існує тільки в майбутньому, і це доводить мою теорію, хоча ніхто й не хоче слухати докази.

Павел Кузміч не засмучувався навіть через те, що його трактат — завершений, зі зносками, висновками і списком літератури — збережений у пам'яті, але так і не відомий широкому загалу, піде з ним у могилу, де вже буде непотрібним, оскільки там такі речі знані навіть профанам. Ні, його теорія була завершена, досконала й езотерична, і відомий вислів став йому зрозумілим: *ars gratia artis*. Хоч там що, Павел Кузміч ту теорію вважав своєю все менше, а все більше сприймав її за відкриття, якому він *дозволив* собі відкритися, і на цьому його заслуги вичерпувалися. І це пов'язувало його з тезою Гегеля, що Світовий Дух відкриває винятковий характер, відкриваючи самого себе. Йому було абсолютно зрозуміло, що вислів Гегеля, зарозумілість якого його спочатку дратувала, вислів «тим гірше для реальності, якщо вона не збігається з моєю системою» є правильним, і правильність цю він відчував на власній шкурі — тому маленькому шматку реальності, яка, якщо взяти її цілком, була вельми поганою.

Якщо воно й не принесе мені авторитету і славу, міркував Павел Кузміч, це знання підготує мене, щоб я спокійно приймав удари долі. Адже якщо детермінізм, що вже доведено, виростає з майбутнього, не з минулого, тоді це означає, що історію обдумує якась мудра й безкінечна істота, й історія не є сліпою стихією — реєстром, що час від часу проносить трупи минулого.

І він більше не жалкував, що деякі фрагменти з «Трактату» опублікував у журналі «Вопроси філософії» за 1923 рік, де їх знайшов якийсь старанний і свідомий філософ, і одразу ж на нього напав у пресі як на дрібнобуржуазного містика. Якби він так не вчинив, то Павел Кузміч не був би засуджений і висланий

у табір, де йому — як би це не було важко — місце, визначене Провидінням.

Знав Павел Кузміч, що той, хто хоче змінити майбутнє, стежачи за невблаганними і невимовними таємницями часу, обов'язково завершує як минуле — *ouk on*.

Іосіф Вартоломеїч знову пригостив Павла Кузміча цигаркою.

— Ех, Павел Кузміч, — сказав він, — я скучив за книжками. А якщо ми вже говоримо про книги, то уявіть собі, що ми двоє — герої якогось роману. З нами б відбувалося те, що відбувається, але, дозвольте припустити, все ж було б краще. У такий спосіб ми все одно б існували, але нічого б не відчували, бо ж були б вигаданими персонажами.

— Дорогий мій, — відповів Кузміч. — Немає великої відмінності між романом і життям. Усе це історія. Йдеться лише про те, щоб якесь конкретне створіння, ви чи я, цю історію прожило. Ми можемо вигадати ще гірші, значно гірші умови, ніж наші, але ті пекельні умови не мають, якщо всередині них немає людини, жодного сенсу.

— Цікаво, цікаво, — бубонів Іосіф Вартоломеїч, — це те саме мені говорив і Ковальський. Він годинами мені розповідав про різноманітні речі, і я дуже жалкую, що чимало з того я просто забув.

— А про що вам розказував Ковальський?

— Ну, наприклад, одного разу він сказав мені, що наприкінці світ перетвориться у величезну божевільню, в якій божевільні не здогадуватимуться про те, що вони божевільні, бо все виглядатиме нормально.

— Що ми розуміємо під «нормальним»? — здивувався Павел Кузміч.

— Ну так, скажімо, якщо я збожеволію і вигадую собі, що я капітан корабля, то в цій майбутній божевільні мене не лікуватимуть, а дадуть корабель і команду. Якщо ви, вибачте за

припущення, збожеволієте і уявите себе воєначальником, лікарі не будуть вас переконувати у зворотному, а просто дадуть армію й відправлять у бій. І ось, як капітан корабля я перевозитиму матеріали й спорядження для вашої армії. Розумієте, замість утискати божевільня, вони зроблять його корисним для суспільства. Думаю, що Ковальський виголосив доповідь про це на конгресі Комінтерну.

— Господи Боже, Іосіф Вартоломеїч, — промовив Грібоедов, — у того хлопця була бурхлива уява.

Після обіду, зігрітий пісною, але теплою юшкою, Іосіф Вартоломеїч заснув і — хтозна вкотре — побачив такий сон: як він, Вартоломеїч, простує якимось порожнім полем до сяючої будівлі на обрії. Він сам, і відчуває якусь важкість. І в мить, коли Вартоломеїч (уві сні) усвідомлював, що цей сон він снів уже сотні разів, завжди його забував після пробудження. Сяюча будівля, яка багато років тому була лише маленькою крапкою на горизонті, цього разу була вже зовсім близько, тож він міг розгледіти її чудесні обриси. Ліворуч і праворуч від себе, на периферіях сну, Вартоломеїч краєчком ока зауважив похилених привидів у камуфляжних уніформах. «Невже й тут?» — спитав себе Іосіф Вартоломеїч, але помітив, що ті примари безуспішно намагалися прокласти собі шлях у вищий регіон, і тим, що він їх бачить, він полегшує їм їхню роботу, тож і припинив обдаровувати їх увагою. Він усвідомив, що нарешті наблизився до своєї мети, яка несвідомо притягувала його протягом усього життя, а він про це й не здогадувався. А якби знав, подумав він, то щось би завадило, адже люди завжди потрапляють у протилежне до запланованого місце. «Так, — міркував Кузнєцов далі, — все стане зрозумілим, коли я потраплю в будівлю й коло замкнеться». І тоді (уві сні), знаючи, що це не сон, він продовжив іти до будівлі, яка ставала все більшою й більшою,

все ближчою, настільки близькою, що він розрізняв силуети людей, обличчя яких звідкись були йому знайомі.

Коли він прокинувся, у ньому не залишилося навіть сліду від умиротвореності, яку він досягнув уві сні. Барак здавався йому ще меншим, бруднішим і темнішим, а люди — ще більш змученими й переляканими. Павла Кузміча не було на його нарах. Вартоломеїч хотів йому, коли прийде, розповісти сон, але передумав. Не тому, що встидався, а через те, що сон, перекладений словами, ставав настільки блідим, таким непереконливим. Десь глибоко у ньому жевріла свідомість, що він не змарнував життя, і що проведені в таборі роки є короною цього життя. Адже стежка, якою йдуть люди, що відмовляються знищувати, закінчується в таборах, як раніше закінчувалася на вогнищах, а ще раніше — в колізеях. Й Іосіф Вартоломеїч знав — бодай інтуїтивно — що питання добра і зла є питанням організації життя. А життя — це спання, прокидання, робота, харчування, спання, прокидання... І той, хто хоче зручно спати, нічого не робити, смачно їсти, той повертає зі стежки добра на стежину зла. І той, хто монотонність життя укладає відповідно до своїх примх, зовсім не обов'язково має бути поганим за мірками світу; він може бути щедрим, щирим, і знову ж таки — завершити у ніщоті. І тоді Іосіфу Вартоломеїчу запаморочилося в голові від стількох дивовижних відкриттів, тож він похитав головою і скрутив цигарку. І коли з дверей долинув голос: «Кузнєцов, до коменданта, хутчіш!», Іосіф Вартоломеїч думав про якийсь осінній день і гілки берези, з яких опадає листя...

Павел Кузміч повернувся з сусіднього барака, де з Борисом Михайловичом Івановичом відіграв три партії в шахи фігурами, виготовленими з м'якуша хліба, і всі три програв. Заліз на свої нари й захотів закурити; посылка має прийти завтра, батько пришле йому махорки і він зможе повернути її Іосіфу

Вартоломеїчу та ще й пригостить його зверху. Але Іосіфа Вартоломеїча на нарах не було.

— Фома Ільїч, — запитав він Земского, — ви не знаєте, куди подівся Іосіф Вартоломеїч?

Фома Ільїч невизначено кивнув головою у бік будівлі, назву якої в'язні ніколи вголос не вимовляли.

— Ну от, — шамкотів Фома Ільїч. — Я ж казав вам, що не варто сміятися зранку. Я ж говорив...

— Так, ви говорили, говорили, — сказав Павел Кузміч сам до себе.

Тоді повернувся на інший бік, зітхнув і продовжив подумки писати другий том «Трактату про час», в якому висвітлював проблему з суб'єктивної точки зору: «Той факт, що людина вкинута в час, приводить нас до висновку, що час не є в людині, що він їй не іманентний...». Але йому не йшло. Якийсь час Павел Кузміч лежав, намагаючись не думати про Іосіфа Вартоломеїча, а тоді захотів спати; підібгав руку під подушку (звичка з дитинства) й нащупав мішечок. Махорка. Кузнєцов залишив йому махорку...

Поки він акуратно скручував цигарку в темряві, наповненій диханням і хропінням, униз щоками Павла Кузміча, вперше за багато років, сповзали дві великі, гарячі сльозини.

Зібрані твори Йозефа Ковальського

Ковальський: біографія

I

Минулої осені щоденні газети в нижньому кутку сторінки культури помістили коротке оголошення, що у Дармсалі, Індія, на шістдесят першому році життя помер Йозеф Ковальський, поет, прозаїк і есеїст. Культурна публіка новину цю практично не зауважила. Ковальський не був ані плідним, ані відомим письменником, але його твори, розкидані по часописах, були уважно читані в певних духовних колах. Варто зазначити, що поміж реципієнтів його оповідань і есеїв були й особистості такого польоту як К.Г. Юнг, Г.Г. Гадамер, Ж. Ба-тай та інші.

Життя цієї людини було сповнене таємниць, затуманене суперечними чутками, які Ковальський не особливо й старався спростовувати. У листі до одного з друзів у 1937-му році він писав:

«Кожна біографія є лише великою містифікацією, й мені здається, що вона тим блискучіша й красивіша, чим більшим пройдисвітом був її власник. Саме тому я не вживаю ніяких заходів для спростування чуток про своє минуле. Якщо я й вчинив те, що мені злі язики приписують, то я вчинив і значно гірші вчинки».

Чутки, які завжди не дуже далекі від правди, як і чимало перевірених «істин» є лише чутками, представляють нам Ковальського в рисах, що одна одну взаємно перекреслюють: часом це аскет, людина, що втонула у внутрішньому світі; інколи це молодий гуляка, якому рот не закривається; одні його

описують спокійним, сповненим співчуття; інші різким, зарозумілим і неприємним. У кожному разі, життя цієї людини минало в нестерпній рівновазі уранічного й хтонічного, піднесеного й тривіального, божого й диявольського. Хоча він і досяг неабияких духовних висот^[12], Ковальському були невідомі ані темні, ані депресивні стани. Точно можна сказати лише одне: правда про його особу прихована за мовчанням і містифікаціями.

Ковальський народився 12 січня 1901 року в Тюбінгені, у бідній родині В. Ковальського, чоботаря, який полишив професію і зайнявся писанням солодкової лірики й оповідань сумнівної вартості. В. Ковальський, імовірно, був членом ордена *Малі брати* євангелічні велосипедисти Трояндового хреста (що не було підтверджено), і до якого належав (що було підтверджено) Й. Ковальський. Йозеф рано залишився без матері. Незважаючи на це, був блискучим учнем. Найкраще йому давалися латина й грека. Цей талант, либонь, і був для нього підставою вступити на богослов'я в Тюбінгені, яке закінчили Гегель і Шелінг. У семінарії він запам'ятався успіхами в науці й ідеальною поведінкою. Його вважали винятковим знавцем Біблії, св. Августина і св. Томи Аквінського. Тоді й трапилася різка зміна, одна з тих, на які було багатим його життя. Ми ніколи не довідаємося що саме змусило його 14 жовтня 1919 року, коли абсолютно спокійний, як запевняють очевидці, він підвівся під час лекції, підійшов до професора, зірвав йому з ланцюжка годинник, розбив його ногою, сказав: «Уже досить» і назавжди покинув аудиторію. Згадується якась Грета, дівчина, в яку Ковальський був закоханий. Немає сумніву, що вона посідає важливе місце в його житті (їй присвячений один із перших віршів Ковальського — «Супутниця»), але важко припустити, щоб вона була єдиною чи головною причиною

покинути студії. Ми схильні припускати, що доживши до віку, коли молодь критично дивиться на навколишній світ, натхненний сумнівними ідеями, Йозеф Ковальський побачив лицемірність і нужденність суспільства, в якому жив.

«Кажуть, існує два типи людей: чесні й нечесні, — пише Ковальський у ті роки. — А я кажу, що існують лише нечесні й актори; лицедії, що про людське око лояльні, добрі й чесні, а в душі — злодії й тирані. Цим я не хочу сказати, що я кращий за них, навпаки — я гірший за них, але не вдаю з себе лояльного, доброго й чесного. Я довго вдавав. Більше того, ці філістимляни, якщо добре помізкувати, є не просто поганими. Вони — щось гірше: боягузи, які збираються в свої нікчемні цехи й гільдії, щоб, керуючись принципом «разом ми сильніші», забезпечити собі якийсь авторитет і захиститися від ніщоти».

У світлі цих роздумів вчинки Ковальського стають зрозумілішими. Його кохана, Грета, була шльондрою. Для нього повії були дамами з вищих щаблів суспільства; наштукатурені гуски, що гайнували час пліткуванням і фальшивим захопленням мистецтвом — заняття, яке сам Ковальський протягом життя зневажав, оскільки й сам був улюбленцем муз. У ті роки він долучається до анархістів, а згодом — розчарований безкінечним теоретизуванням — до значно агресивнішої Комуністичної партії Німеччини. Повсякчас він у русі. Опанований потужною ідеєю змінити світ, знищити бідність і перемогти приниження, він відвідує сиротинці й робітничі поселення, організовує збір допомоги для найбільш зубожілих і агітує.

II

У 1920 році Ковальський бере участь у конгресі Комінтерну як делегат. Збереглася й одна фотографія з тих часів: у великому залі, вочевидь, в якомусь колишньому палаці, за столом сидять Жуль Ембер-Дро, Бомбачі і Лепеті, розглядають документ, який Ембер-Дро тримає в руках. Люсьєн Лора, замислений, спершись на лікті дивиться у вікно. Неподалік від нього Анрі Лефевр, позначений (на фотографії) знаком Х, у правому куті — Йозеф Ковальський. Виглядає так, ніби спить. У листі до одного з приятелів Ковальський ділиться своїми враженнями від конгресу:

«Ми засідали в Москві, у тронній залі Кремля. Трон був схований за занавіскою. Зали поруч із тронним служили царській сім'ї як резиденція під час їхнього перебування у Москві. Ці приватні покої під час конгресу були переоснащені під читальну залу, залу для курців, буфет і кімнату для відпочинку делегатів. В останній залі було одне велике ліжко. Чимало делегатів хотіли трохи подрімати чи бодай повалятися хвилю — тільки задля задоволення полежати в ліжку, яке колись належало царю.

Я мушу визнати, що це мені зовсім не подобалося; це самозадоволене лежання на гробах; це міщанське простягання у царських постелях. Треба провести межу: поки цар живий — він цар, а коли помре — він лише мрець. Як і всі.

Нас поселили у готель «Люкс», який люксом не є — аж кишить блощицями. Снідаємо й обідаємо разом, у їдальні, а на вечерю отримуємо «пайок», денний раціон: абсолютно чорний хліб, настільки гірке масло, що чоловіка аж верне, яйця на твердо, але напівпорожні і смаку прілої соломи, в якій їх зберігають».

Г. Ковальський

Д.Х. Грейнджер, який в одному з текстів посилається на цей лист, ставить під сумнів його автентичність і стверджує: цей лист або фальсифікат, або Ковальський переписав його від Жуля Ембер-Дро. Хоч би як, Грейнджер, який спеціалізувався на езотериці, а не історії робітничих рухів, не бере до уваги однодумство, що панувало тоді в Комінтерні. Люди, які однаково думають, і листи пишуть однакові. Крім цього, відомо, що Ковальський про Ембера-Дро був невисокої думки і вважав його «платонічним» революціонером^[13]. З іншого боку, цілком можливо, що Ковальський, з метою містифікації всього й побільше, пізніше й написав цього листа. У Росії Ковальський затримався на три місяці. Чи побачені злидні, що в той час були настільки звичними на московських вулицях і які гостро контрастували з розкішшю життя новопосталої бюрократії й мистецької еліти, спонукали молодого Йозефа розчаруватися в ідеї революції, або ж ішлося про якусь внутрішню зміну, про це можемо лише здогадуватися. Але після повернення в Німеччину Ковальський рішуче розриває зв'язки зі своїми вчорашніми друзями, називаючи їх «бандою демагогів і негідників». З фінансовою допомогою свого батька він відкриває майстерню з ремонту велосипедів, а також збирає власну команду, з якою здобуває декілька важливих трофеїв на перегонах по всій Європі. Крім цього, Ковальський пише; 1925 року виходить його перша (і єдина) збірка віршів, «Опис нічого». Здобувши владу, нацисти всі знайдені примірники книжки спалили, тож нині вона — колекціонерська рідкість. Збірку «Опис нічого» було надруковано накладом лише 300 примірників.

Уже наступного, 1926 року, Ковальський вирушає в Індію, поза сумнівом, — під впливом філософії Шопенгауера, яку він інтенсивно вивчав. Із доступних і збережених документів

(листи, щоденники, нотатки) можемо впевнено виснувати, що він активно займався медитацією. У листі до свого батька, датованому 8 листопада 1926 року, Ковальський пише:

«Дорогий Вітольде,

Я перебуваю у Дармсалі. Це місто на приблизно 40 000 — 50 000 жителів, які не роблять нічого, крім як цілими днями сидять у затінку гаю з мангових дерев і до знемоги повторюють святу мантру «Ом мані падме хум». Поміж інших цікавинок варто згадати череди святих корів, що від звичайних відрізняються тільки однією прикметою: мають ореоли. Врешті-решт, там немає ніякої атмосфери духовності чи незацікавленості благами світу цього, які я так палко шукаю. Але я не можу нікому дорікнути: цей світ все ж є цим світом, тобто світом палих істот — пеклом. Лише кінчені ідіоти можуть хотіти створити з такого матеріалу рай. Само собою це бажання є добрим; ох, справді добрим, нічого не маю проти нього, але бажання як таке — цього я навчився тут — не є добрим, воно є розплідником зла.

Друга річ, якої я навчився в одного гречного тибетця, Лами Казі Свама Дондуна, стосується мудрості: щоб досягнути мудрості, вважає Лама, не треба мудрості, слід просто зменшити кількість їжі. І я його послухався. Не можу сказати, що голодування doprowadило мене до якогось просвітлення, але все ж я «усвідомив» такі речі, про які навіть не здогадувався.

Ось як ці речі перевернуті догори дригом. У нас їсти багато є запорукою здоров'я. Нісенітниця. Без порівняння краще добряче впиватися. Стережися людей, які не п'ють. Я тебе попереджаю, хоч і знаю, що ти вже давно їх оминаєш десятою дорогою. Затруювати самих себе — це не прикметна риса тривіальних душ. У цьому є багато нігілізму. Хтось згорає повільніше, хтось швидше, це як із дерев'яним і кам'яним вугіллям — залежить від особистості — але ті, що ніколи й краплинку не лизнули, бо це, бачте, шкідливо, ті є найбільш тупими й наївними. Вживати

лише корисне — означає відгодовувати свій власний труп. А це небезпечно. Це брехня, що в здоровому тілі здоровий дух. В одного містика я вичитав, що душа не може відірватися від добре вгодованого трупа, і тоді її ховають разом з ним, тож вона присутня під час розкладу й переживає страшні муки».

Згідно з деякими твердженнями Д.Х. Грейнджера, саме у Дармсалі Ковальський вперше вступив у контакт з орденом *Малих братів* євангелічних велосипедистів Трояндового хреста^[14]. В архіві поета знайдено фотографію євангелічних велосипедистів і їхніх друзів. Є там і Вітольд Ковальський, який на початку 1927 року приєднався до сина. Поза цим, найбільше дивує присутність англійського філософа Бертрана Расела і двох дам, особи яких не встановлено.

Всередині того ж року Ковальський вирушає в Тибет, де затримується на три місяці. Повертається помітно зміненим — як фізично, так і духовно. Це вже не той імпульсивний, веселий молодий чоловік. «Виглядає, як Лазар, що вийшов із гробу», — записує Д.Х. Грейнджер, «як людина, що дізналася жахливу таємницю, бачила потойбіччя, а потім повернулася в світ». Що дізнався і що трапилося на високогір'ях Тибету, ми ніколи не довідаємося. Всі нотатки й щоденники Ковальський спалив і вже ніколи не завдавав собі клопоту записуванням буденних подій. Але той етап довго не тривав. Тої ж осені його бачили в товаристві двох дам (може й тих самих — з фотографії) на прийомі в англійському консульстві. Наприкінці року він повертається в Європу і знову починає писати. Працює паралельно над романом «Хрест над Багдадом» (рукопис якого загубився) і над проектом сучасного велосипеда з кількома швидкостями. Той роман ніколи не побачив денне світло, але велосипед — так. Він запатентований і приносить конструктору значний дохід.

Новий, 1928-й рік, Йозеф Ковальський зустрічає в Москві в товаристві Іосіфа Вісаріоновіча. Зачинені на дачі Сталіна у Підмосков'ї, випиваючи величезні кількості горілки, вони проводять п'ять днів у розмовах, зміст яких залишився невідомим. Д.Х. Грейнджер вважав, що Ковальський перебував у Москві як посланець євангелічних велосипедистів Трояндового хреста і що він передав Сталіну список осіб, яких треба ліквідувати з метою перешкоджання встановлення «тисячолітнього райху». Ця гіпотеза очевидно належить до фантастичних. Правду кажучи, у ляйпцизькому альманасі «Vom jüngstem Tag» Ковальський публікує есей «На краю», присвячений Іосіфу Вісаріоновічу, але його треба сприймати як іронію. Значно важливішою є його зустріч з Фройдом, як і листування з батьком психоаналізу. Ковальський захопився психоаналізом; кошти, які заробив на велосипедах, він навмисно вкладає у видавання спеціалізованих журналів і бібліотеки про цю галузь науки. А тоді — знову різкий поворот: Ковальський розриває всі контакти з психоаналітиками. «Це сини Сатани», — каже він одному приятелю. «Зовсім не дивно, що всі психоаналітики — євреї; безкінечно переслідувані смертю Христа, мучені незрозумілою провиною, якої не визнають, вони шукають причини своїх страждань у невинних міфах. Так, вони хочуть жити гарно й комфортно на цьому світі. Але вже недалеко день, коли вони пожалкують. А з ними й решта».

Ми не можемо з певністю стверджувати, що Ковальський (як вважали деякі дослідники, навчений тибетськими ламами) знав майбутнє Європи, але відомо, що він передбачив захоплення влади Гітлером. Про це свідчать документи, достовірність яких не викликає сумнівів. Це передусім листи, в яких він закликав своїх знайомих євреїв вчасно виїхати з Німеччини, а вже потім і текст «Про розрив історії», написаний у співпраці з Ернестом

Мілером. Усі примірники цієї брошури, надрукованої тиражем 300 примірників, повторили долю збірки «Опис нічого»: завершили на вогнищі, але збережено кілька переписів, завдяки яким можливо реконструювати первісний текст. Це мутне, езотеричне читиво дуже часто перетинається з чистою фантастикою, яка має своєрідний шарм. Якщо вірити згаданій брошурі, захоплення влади Гітлером для Ковальського не було ніякою таємницею, оскільки він — *як член містичного Комітету з ліквідації Франца Фердинанда* — активно над цим працював. Факт, що *Комітет* планував атентат на архикнязя ще чотирнадцять років після власне атентату, аж до 1928, може збентежити тільки неознайомлених з езотеричним вченням велосипедистів Трояндового хреста. Ця секта вірить, що майбутнє визначає минуле; існує легенда, що *Малі брати* впливають на події на цьому світі у такий спосіб: померлі велосипедисти з потойбіччя, не обмеженого просторово-часовими категоріями, дізнаються про певний відрізок часу (за Грейнджером — 100 років) цілісно, тобто як єдність того, що відбулося, відбувається і відбудеться; передбачають наміри суб'єктів історії й, узгодивши їх із цілями Провидіння, покладають на тимчасово живих братчиків обов'язок спланувати те, що відбудеться у минулому. Усе це, пояснювали Ковальський і Мілер, можливо через те, що — внаслідок людської нетерплячості й засліплення — історія пришвидшена (згідно з тодішніми підрахунками) на 24 роки 7 місяців і двадцять днів. Таким чином ми не є сучасниками подій, в яких беремо участь; відповідно до природного ходу подій, вони б мали відбутися пізніше, а часовий розрив, який при цьому виникає, створює відчуття порожнечі, безвольності й беззмістовності; «Ми тиняємося по болотяних туманах з руками перед собою, наче сновиди, навіть не здогадуючись, що сонце вже зійшло», — пишуть Ковальський і Мілер. Тому

Велосипедисти Трояндового хреста людиною, що відбулася й прокинулася, вважають лише тих, «які стали одночасними самі з собою».

Ми можемо не погоджуватися з такими спекуляціями, що суперечать навіть найбільш діалектичному розуму, але не можемо заперечити той факт, що в брошурі «Про розрив історії» передбачено дату падіння Третього Райху, яка лише на нікчемних сорок вісім годин відрізняється від реальної. Згідно зі згаданою брошурою, Третій Райх був неминучим, але лише з метою унеможливити ще більше зло; Франц Фердинанд, який готувався успадкувати австро-угорський трон, мав стати геніальним володарем, що розширив би межі Західної Римської імперії аж до Середньої Азії. Саме тому він і мав померти від замаху змовників, спланованого через чотирнадцять років після атентату з метою приховати всю обо-рудку від поліції. Оскільки розширення Західної імперії поширило б і раціональність, а з раціональністю — нечутливість і апатію, що сліднують за нею. Атентат був і кінцем Західної Римської імперії; від 1918 й надалі Захід буде все більше подрібнюватися, аж поки й зовсім не зникне. А тоді нарешті воскресне (завжди латентно присутня) Східна Римська імперія — Нова Візантія, що є кінцевою землею метою євангелічних велосипедистів Трояндового хреста.

Гітлер, який був забобонним, вважав брошуру «Про розрив історії» твором сіонських мудреців, таємною зброєю єврейської змови. Майже символічний тираж не вказує на те, що брошура може претендувати на вагомий пропагандистський чин, та й не аж такими зловмисними є її зміст і стиль. Незважаючи на це, фюрерові радники з окультних наук вкрай серйозно стежили за діяльністю Велосипедистів Трояндового хреста, зібравши об'ємне досьє, що згоріло під час одного з останніх бомбардувань Берліна. Після здобуття влади Гітлер

розпорядився створити в рамках СС групу *Traumeinsatz*, взвод спецназу для операцій уві сні^[15]. Їхнім завданням було проникати й протидіяти акціям Велосипедистів Трояндового хреста, чия діяльність відбувалася під глибокою конспірацією сну. Після інтенсивних навчань, що включали в себе синхронізацію снів, рух за азимутом уві сні й маскування, бойовики *Traumeinsatz* організували кілька акцій, намагалися проникнути в ряди велосипедистів, але без особливих успіхів. Їхнім найбільшим «подвигом» було осквернення астрального кафедрального собору Святого Духа. На світанку одного дня, поки велосипедисти поволі прокидалися, загін спецназу підкрався до катедри й, озброєний поганськими пристроями, пошкодив східну стіну. Унтерфюрера СС Майндорфа нагородили Залізним Хрестом, а загін отримав подяку. Наступні двадцять чотири роки кафедральний собор був пошкоджений, оскільки уві сні час тече без прискорення.

Такий розвиток подій не збентежив ані Ковальського, ані решту євангелічних велосипедистів. Вони знали, що архітектор, який не просто відновить кафедральний собор, а й зробить його ще більш осяйним, уже народився, тож слід вичекати певну кількість років. Крім того, приблизно в цей час помер і Вітольд Ковальський, чия смерть змушує його сина знову вирушити в дорогу, цього разу до Улан-Батора, Монголія. Ця смерть Ковальського не шокувала; смерть ніколи глибоко не вражала євангелічних велосипедистів, бо вони вважають її підвищенням, входженням у вищі сфери ордену. Хай там як, Вітольд Ковальський знав дату своєї смерті (як і місце) і сповістив сина за п'ятнадцять днів, аби той міг вчасно приїхати і поховати його правильно, тобто у вертикальну могилу, як брати-велосипедисти зазвичай і ховають.

Але повернімося до лінійної хронології. Восени 1930-го року Йозеф Ковальський організовує великий велосипедний марафон Белград-Дармсала. Белград визначений як початкова точка марафону з огляду на своє географічне розташування; зведений на підвищенні, над місцем, де Сава вливається в Дунай, він є найвіддаленішим візантійським поселенням, границею Сходу і Заходу. Прибувши в югославську столицю за два тижні до початку марафону для організаційних приготувань, Ковальський розшукує в районі Дорчола руїни заїзду, в якому Микола Кузанський, натхненний Святим Духом, у мить просвітлення сформулював свою теорію, звану загалом як *Coincidentio oppositorum*. У вільний час він зустрічається з видатними сербськими інтелектуалами й письменниками, поміж інших із Ратком Петровичем, Мілошем Црнянським, Драгішою Васич і Слободаном Йовановичем. Вважається, що Ратко Петрович брав участь у марафоні протягом якогось часу, але потім, скутий обов'язками, повернувся з Царгорода до Белграда, відвідуючи на зворотній дорозі монастирі, збудовані давніми сербськими правителями. Тут, у Белграді, «над яким щовечора б'ються західні й східні вітри, поки червоне сонце тоне в паннонському болоті», в одному з номерів готелю «Москва» Ковальський пише оповідання «Могила в Улан-Баторі». Це оповідання є мистецьким баченням його поїздки до Улан-Батора. Перша версія оповідання була опублікована в «Ідеї», журналі, який редагував і видавав Мілош Црнянський; другу версію надруковано в журналі «Hiperion» (1932, 1-2), а третю (підписану іншим іменем і незначно змінену) на двадцяту річницю його смерті, 19 січня 1986 року, дала белградська «Політика». Публікація останньої версії у будь-якому разі відбулася завдяки діяльності когось із членів братства і є вшануванням пам'яті в річницю смерті, але й цілком

вірогідно, що має і глибше, приховане значення, адже серед Велосипедистів найбільше значення мають непомітні події.

III

Порівняно мала кількість творів абсолютно неспівмірна з майже надприродною енергією Ковальського. Але пояснення цьому неважко знайти; відомо, що він вважав, що вірш чи оповідання написані не раз і назавжди, а змінюються, як і все інше в історії, тому ми й маємо по тридцять і більше версій окремих його віршів та оповідань; його первісну версію, а потім зимову, весняну, літню й осінню версії; згодом версію оповідання за наступний рік з відповідними варіаціями і так далі. У такий спосіб його зібрані твори становлять цілих вісім томів, і ходять чутки, що «Edition Minuit» готує критичне видання віршів, оповідань, есеїв, листування і щоденників Йозефа Ковальського.

Як він дозволяв часу впливати на його тексти, там само був байдужим до змін, які час робив із ним самим. Укладаючи підписи Ковальського з сезону в сезон, з року в рік, бачимо, як почерк наслідує внутрішні зміни в Ковальському. Може бути цікавим послухати оцінку якогось графолога про це:

Разом із почерком Ковальський змінював і вигляд. Хоча всі, хто його знав, сходяться в тому, що він був високим і худорлявим, інші описи часом діаметрально відрізняються.

Одні його описують як роздутого, зморшкуватого, бридкої комплекції; інші — як піднесеного й вишуканого; одні — як непересічної краси чоловіка; ще інші — як непоказного, навіть потворного. Навіть щодо кольору волосся погодитися не можуть. Сам Ковальський говорив: «Ви можете прибрати будь-яку подобу, адже все одно подоба, що її має людина — є випадковою. Важливо бути байдужим до цього».

Велосипедний марафон Белград-Дармсала розпочався опівночі 21 вересня 1930 року. Офіційно спортивний захід, марафон, мав, судячи з усього, зовсім інші цілі. Маршрут Белград — Старі Рас — Салоніки — Свята гора — Сарди — Єрусалим — Вавилон (який обрала перша група марафонців) свідчить, що Ковальський мав на думці й інші цілі. Сава Джаконів, один із учасників марафону, у частково збереженій брошурі «Паломництво до Дармса-ли» у властивій поетам чутливій формі описує пригоди під час мандрівки, хоча й звинувачення, що в тому тексті забагато фантазій, мають під собою підстави. Д.Х. Грейнджер у даті початку марафону, початковій точці й маршруті бачить глибоку символіку. Додаючи цифри року початку марафону, він отримує спочатку 13 ($1 + 9 + 3 + 0 = 13$), а потім і 4 ($1 + 3 = 4$), цифру, яка на івриті записується як # (далет), а вимовляється як Д, як Дармсала. Але далет у кабалістичній традиції є також архетипом матеріального існування. За Грейнджером, вирушивши з Белграда у день, дата якого є продуктом двох священних цифр ($3 \times 7 = 21$), у році під знаком далет велосипедисти символічно покидають Захід, історію й одержимість матеріальним, повертаючись (через Вавилон, де історія почалася) в ірраціональне, що означає Схід.

Хоча вирушили вони гуртом, поверталися марафонці індивідуально, а деякі й узагалі ніколи не повернулися. Спочатку неабияк висвітлюваний у ЗМІ, марафон невдовзі

потіснили на другий план актуальні події, аж поки його й зовсім не витіснили.

* * *

Ковальський із Дармсали повертається лише 1936 року. Ці шість років його життя оповиті абсолютною мрякою. Сава Джаконов у згаданій брошурі повідомляє, що Ковальський працював над версіями своїх віршів, а останні два роки провів із скитниками в печері, що цілком можливо; а також, що вже зовсім неймовірно, час від часу він давав себе засипати землею в могилі, в якій на початку науки перебував 24 години, а наприкінці — до двадцяти днів. Агіографічний стиль і тон записів Сави Джаконова без сумніву є наслідком часу, прожитого в Індії, схильності до фантазування й перебільшення, як і виразного відчуття відданості Ковальському.

Повернувшись зі Сходу, Ковальський живе в Белграді, який аж до смерті залишався найзахіднішою точкою його пересування. Уже в той час спецпризначенці *Traumseinsatz* розпочали шалену погоню за ним, а він переховувався у снах скитників із Дармсали, в які бойовики з *Traumseinsatz*, примітивні й агресивні сновиди, не мали доступу. Що стосується літературної праці, Ковальський у белградського книгаря й видавця Г. Кона друкує свою новелу «Велосипедизм і теологія Вітольда Ковальського», у якій детально пояснює деякі тези з таємного документа євангелічних велосипедистів «Теологія і Велосипедизм». Приблизно на той час припадає ще одна колосальна зміна в поглядах Ковальського. Колишній революціонер, учасник Другого конгресу Комінтерну, він стає

затятим роялістом і тим накликає на себе гнів лівих інтелектуалів.

Але справжній скандал лише наближається. Ковальський проголошує себе віконтом. Він публікує маніфест, в якому пояснює мотиви свого вчинку, чим викликає шквал найсуперечливіших реакцій. З одного боку збираються ті, що вважають його кретином, з другого — ті, яких він надихає, а посередині зостаються помірковані (що вважають самопроголошення Ковальського віконтом мистецькою екзальтацією) і засмучені ліваки зі звинуваченнями, що вчинок Ковальського є вершиною буржуазного занепаду.

Протягом того часу Ковальський у своїх розкішно обставлених апартаментах збирає прийняття, які нерідко закінчуються оргіями, а це можна пов'язати з тим фактом, що наш герой одним із своїх духовних прашчурів вважав маркіза де Сада. Слід мати на увазі, що, згідно зі свідченнями С. Джаконова, оргістична деструкція була спрямована не на інших, а на себе. За цим слідують і наполовину фантастичні описи таких ситуацій, коли віконт омиває ноги повіям, разом зі своїми друзями годинами носить волосяницю, обвиваючи тіла колючим дротом. І справді, в якийсь момент Ковальський власноручно пише: «Є два шляхи: знищити інших або знищити себе, а світ влаштований таким чином, що той, хто не хоче знищувати інших, сам буває знищений, якщо не має хоробрості знищити сам себе».

У ті роки всезагальної п'яні й розгульності (які були провісниками війни, що наближалася), карета «віконта» на белградських вулицях поміж балканськими халупами справляла гротескне враження, яке ще й підсилювали кучер у лівреї й пажі.

IV

На життєвому, так би мовити, шляху Йозефа Ковальського була одна лінія, яка — разом із розташуванням зірок — після блискучих успіхів — запровадила б його в концентраційний табір, а потім довела й до смерті. Йому було повідомлено про це через посланця, уві сні, і тої ж осені Ковальський ліг на операційний стіл. У Белград примандрував відомий доктор Дауд Чулабі і в одній з приватних клінік здійснив пластичну операцію ліній життя — неважливу й неволючу операцію, яка все ж протривала кілька годин, оскільки треба було знайти найвигіднішу позицію лінії життя стосовно майбутнього розташування зірок. Попри всі зусилля др. Чулабі, єдиним можливим варіантом долі для Ковальського було стати залізничником. Так і сталося. Наступні роки й роки війни Ковальський був начальником залізничної станції Ста-лач. У цьому туманному місті трьох вод (Західна й Південна Морава зливаються тут у Велику), Ковальський написав свій під кожним поглядом найвизначніший твір — «Словник технологій». Виходячи із судження, що мова закристалізувалася й стала знаряддям обману, а не порозуміння, Ковальський пробує дослідити деякі ключові слова західної цивілізації; аби тим, що втратили цінність, повернути значення, щоб знецінені слова повернути на належне їм місце.

«Ми промовляємо речення так само, як курви займаються любов'ю», — пише Ковальський у передмові. «Наші розмови є вже не розмовами, а блудом». Зрештою, значення цього проекту полягає не лише в ньому самому, хоча воно й незаперечне, але також у тому, що він став предтечею ще кращого «Словника технологій», на який довелося чекати ще довгих сорок років.

Словник Ковальського був лише насінням, з якого виросло потужне стебло. І справді, у 1981 році в часописі «Обрії» виходить новий «Словник технологій», який викликав серед публіки неабияке збудження. Ошелешені коментатори щоденних газет потрак-тували «Словник...» як «відкритий заклик до повалення існуючого суспільного ладу», хоча такі заклики годі знайти на сторінках словника. Дуже швидко Белградом почав кружляти таємничий «аналіз», непідписаний текст (вірогідно масонського походження), в якому плутано й злісно інтерпретується позиція анонімних укладачів «Словника».

* * *

1943-го року спецназ *Traumeinsatz* натрапляє на слід Ковальського. Зачувши небезпеку, Ковальський утікає зі Ста-лача лише-но за годинку-другу до того, як гестапівці постукали в його двері. Тої туманної ночі його слід зникає, хоча чутки про нього продовжують кружляти. Згідно з одними, він опинився на Тибеті, де присвятив себе вивченню «Книги мертвих»; згідно з другими, Ковальський постригся в ченці монастиря Хіландар, взявши ім'я Каліст; згідно з третіми, його вбито при спробі втечі. Свідок, вірити якому можна із застереженнями, стверджує, що Ковальський покинув чергування, сів на велосипед, розігнався і зник у хмарі, що його поглинула. Хай там як, перед нами є добірка творів цікавої особистості, добірка, на яку, поза сумнівом, треба звернути увагу.

С.Б.

Белград, 1983

Вірші

Супутниця

Греті

Супутнице,
Не вдавай невинну, у цьому поїзді вже
Тисячі років відколи ним подорожую немає дам.
Тебе ошукали. Бали й танцюльки це в першому
Класі. Та все одно чудесно померти поміж Будапештом і
 Сталачем на 860 колесах між променями світла
І дебелої задниці якоїсь пані яка скоро
Виходить з ритму на станції нез'ясованої назви і просочується У
 вухо диспетчера.
Може я любитиму тебе 50, може й усі 100 кілометрів
 Неописанно мандруючи на схід разом із паном Який на
 канікули повіз доньку
У смерть. Супутнице, не вдавай невинну. Хтозна, чи доїдемо ми
 до берега моря. Море велике як туга твоїх зіниць
І глибоко в мені. Сонце зійде між твоїх ніг
Почергово поки подорожуємо одразу у всі
Одинадцять
Сторін світу. Любові тривають безпричинно коротко
Поки долонею об долоню — уже й станція на якій виходиш.
Скажи йому
Що я не прийду

(1919)

Ти не прийшла

Думаю не прийшла.

Ти хотіла бо ж була неділя.

Ти вдяглася у шкіру, надягнула руки, взула стопи і

Зійшла униз східцями але Амеби перенесли вулиці

Перехрестили їх, змінили назви, сховали предмети

Які б могли бути азимутами

Ти носилася з усмішкою на якій

Розійшлася блискавка з одягу

Ніч уже давно впала і ти вже не знала де ти.

Забула навіть куди йшла і мене і єдине

Чого хотіла це крізь присутнє ніде

Дійти бодай кудись.

Біля півночі Амебам набридла гра і знову

Повернули вулиці на свої місця тож знову знайдеш

Двері свого будинку — виснажена і постаріла....

Лягла плачучи в ліжко

І ще перед світанком

Сама стала Амебою

(1919)

Всеньку ніч я не спав. Не знаю...

Всеньку ніч я не спав. Не знаю

Чи спала вона сто метрів нижче в кімнаті з якої

На тротуар виливалася венозна кров абажура.

Щоб утішити себе, я снів себе мертвим. А тоді,

Перед світанком, якесь незрозуміле передчуття прокинуло мене.

Було важко, самотньо, як спітнілому кочегару

Який кидає лопату вугілля у піч локомотива від

Якого диспетчери відвертають погляди перемовляються

Дивляться на

Ліхтарі вогні переїздів і вдають

Що нічого не бачили

(1919)

(Весняна версія вірша «Ти не прийшла»)

Скандал

Дві повіки набряклі від безсоння.
Сльози крапають у гарний жовтий пил, спочатку
Одна за одною а потім кришталевими потоками
Які на долівці виписують ієрогліфи.
Несподівано місто опускається
На вигнуті плечі а брудна дітвора намагається
Пригоршнями грязюки заліпити ті зрадницькі
Ті скандальні очі.

Сльози хочуть на вулицю.
Але навпаки: вулиці, нові потоки сліз,
Повільно заповзають у сльозові залози.
Разом з містом ось і
Вулиця перевертається на плечі.
Тяжко
Витримати ще довше, але вони витримують.
З'явилася задовго до цього міста
Цих вулиць
Ще до себе.

І тільки тоді зникає. Стає меншою й меншою. Губляться,
Просочуються у стічні ґратки і залишаються
Лише дві повіки набряклі від безсоння...

А тоді, перед зорею, приходить величезний кінь.

(1919)

Розлука в степу

Цієї ночі моя душа степ а по ньому чвалом женуть п'яні козаки
Міхаїл Шолохов цей Дон не такий як ти описав
Рухи від яких відірвалася підошва і кожен складений вірш
Очі переповнені тупиковими алеями з брудними вулицями
З яких хірургічним втручанням
Видалені кроки
Цей глибочезний Дон який стихійно мене несе у
Внутрішній кишені і час від часу викидає на світло грязюки
Щоб побачити котра година, день, місяць, рік
Цей варварський крижано-голубий Дон
Цієї ночі моя душа
Застрягла між холодом
І другим поверхом де за столом
Легеньким як людина виписує
Гострим замисленим болем
Математичні операції марень і надважкі рівняння
Самотності
Тільки б ніч не набрала ваги і не знавісніла
Міхаїл Шолохов поки вони не вистрілять вибух подиху в рот
Якійсь Анюші або Танюші
Доти мене цей Дон не віднесе
На дно океану...

(1920)

Грета

Опис нічого

На мотузку розтягнуту у дворі
Жінки вішають
Випрані мізки

Мертві птахи без паспортів
Падають на потріскану вулицю
І всі запитують
Як їх звати

Мертві уста не говорять

На рядах мерців
Видрукувано твоє ім'я
Й рік народження

На моїй лівій легені
Також надруковано твоє ім'я
І рік смерті

Чи це для цього
Гутенберг
Винайшов технологію друку

Після того я повертаюся додому
Рішуче налаштований
Не читати нічого

Неділя

Свята неділя
Вгодовані запечені індички
Пролітають над вулицями
Жирні недільні обіди
Набрякла жирна сарма
Ледаче дрімає
На мертвих спинках
Урочистих столів для гостей
У недільних гостьових кімнатах
Батьки дають поради дітям
Я чекаю тебе перед м'ясарнею
В урочистій недільній
Першій особі однини
І так чудесно
Не існую
Тобі не обов'язково приходити
Все одно ж не існуєш
Я не мушу чекати
Бо ти все одно не прийдеш
Хай Земля безцільно прокрутиться
Навколо свого сонця
Я порожній
Як всесвіт

Це недільне пообіддя
Довше ніж гладкий меридіан
Що мені уздовж серця

Так існує
Східний і західний
Йозеф Ковальський

Східне і західне серце
Східна і західна рука
Східне і західне очікування

І все розділено
Тонкою повздовжньою лінією
На східне НІЧОГО
І на західне НІЧОГО

А посередині
Зупиненого дихання
Я тебе несамовито чекаю

(1923)

Амеби

Уночі, щойно я вдавав що заснув тобто міг відпочити від
Вдавання прокинутого, почали рухатися
Мої червоні черевики. Перевірили, чи очі мої заплющені,
Чи дихання рівномірне і тоді вийшли на вулицю.

Я стежив за ними босий і з непокритою головою в нічній
сорочці.
Безуспішно. Через кілька вулиць вони б втратили мій слід і
завжди
Десь тут з'явиться лягавий якому нудно і який вміє ставити
Питання.

Хтозна, чиїми ногами вони вирушали, куди йшли, що робили.
Я так ніколи й не довідався куди ходять мої черевики.
Але все ж я пробачив їм невірність, носив їх чоботарю,
Чистив їх китовим жиром, аж поки вони не розлізлися.

(1957)

Неможливо їх водночас відчути і не відчути...

Неможливо їх водночас відчути і не відчути
Як непрохано вони знаходять сховок у мілких морях
Кісткового мозку й крові

Названі за іменами марень
Надуті безформні Амеби

Глянь... дві дитини амеби Раку
У твоїх слізних залозах плачуть
Трясучи хрускотячи кістками
Пусти їх хай граються
Хай їхні м'які губи жують тебе
Принеси їм материне молоко

Принеси їм себе
У правій кишені Рака

У лівій кишені просто порожнеча...

У лівій кишені просто порожнеча
Присвячена водам; внизу сонце розбивається
Об малі валуни
Внизу їхній і наш дім
Велике селище тиші

І ми самі
Повернемося до Рака
Одного-єдиного Рака

Глянь дві дитини амеби в кутку ридають

Відкинь руки
Відкинь голову
Нагодуй досита голод
Нагодуй амеб Рака

Якщо вони ніжно ввійдуть у білкову оболонку ока й...

Якщо вони ніжно ввійдуть у білкову оболонку ока й
Стануть катарактами яке їм лагідне слово сказати щоби
Вони не розлютилися і не спотворили оці вбогі обриси
І ці вкрадені форми
І ці повітряні постійності
Як їм сказати щоб вони зрозуміли коли вони й самі
Себе не мають і не знають
Куди й наскільки далеко простягаються
У які розхитані почуття
У які вуха відвислі вуха

Подивися на Рака...

Подивися на Рака

Один з них непомітно заліз тобі у вухо

По руці

Може скаже тобі брехню

Може проб'є барабанну перетинку

Лети звідси мухо

Вони часом на моїх простягнутих долонях а потім...

Вони часом на моїх простягнутих долонях а потім
Знову у північ ліпляться до сліпої шибки вікна
Весь час з дитинства до цієї телефонної будки у
Лікарняному крилі божевільні

Вони дзвонять: пусти нас у твої очі
Пусти нас у твої легені
Пусти нас у свої вени
Пусти нас у свої залози
Пусти нас у тебе

Перебої на лінії

Вони точно не є нічим але не є зірками
Вони блимають хоча ледве існують зазвичай біля
Нуль-нуль
(коли змінюються відчуття)
Вони блимають на неспокійному кордоні
Півтемряви і....

Перебої на лінії

Проза

Велосипедизм і теологія Вітольда Ковальського

1

Я розповім про свого батька, Вітольда Ковальського. Про його перевтілення з атеїста в істинного містика й кабаліста. Він у сусідній кімнаті. Він рум'яний. П'є горілку й пише трактат «Теологія й велосипедизм», присвячений Його Святості Патріарху Грузинської православної церкви. Ще кілька років тому батько зовсім не пив. Потім він зненацька розхворівся й ліг на смертне ложе. Лікарі давали йому щонайбільше два тижні. Минули чотири тижні, батько не помирав, завідувач відділення внутрішньої медицини образився й вигнав батька з лікарні, щоб не забирав місце в когось, хто більше цінує медичну науку й готовий померти у визначений термін.

У своїх «Зізнаннях» батько так прокоментував цей епізод:

«Це брехня, що вони мене вигнали за те, що я не хотів помирати, бо я, як показували всі дослідження, вже був майже мертвим. Вони прогнали мене за те, що під час хвороби, у комі, я покався і повернувся під крило християнства.

Лікарям нема за що дорікати. Вони вчинили це несвідомо. Світ влаштований так, що християн переслідують, і ці переслідування не залежать від того, як часто офіційна політика, історія й решта стверджували, що переслідування християн — справа далекого минулого».

Після виписки з лікарні батько купив ікону Ісуса Христа й користований велосипед. Скинув портрет цісаря й повісив ікону над робочим столом, за яким ніколи нічого не робив; у той час він ще не почав листуватися з Його Святістю Патріархом Грузинської православної церкви. Але закралася помилка: виготовляючи рамку, склоріз кільце для різання потягнув поза вісь симетрії, тож Ісус висів криво, на відміну від цісаря, який висів бездоганно, ба навіть невимушено. Батько спробував за допомогою клею для взуття (винятково твердого) урівноважити ікону. Марно. Ікона похилялася, ніби хотіла йому повідомити, що *мусить* висіти криво. Одного дня батько залетів у мою кімнату з криком: «*Felix error!* Я зрозумів, що ікона хоче мені сказати: це не Ісус висить криво, а світ кривий! Світ виступає поза вертикальну вісь Лого не менш ніж на 13°...».

Відтоді й надалі батько захопився помилками. Казав, що помилки — це східці до досконалості. Я його не розумів; у той час я був не містиком, а комуністом:

— Візьми для прикладу залізничний розклад, — пояснював він мені. — Розклад поїздів є тим, що створює безлад. Поїзди завжди прибувають вчасно, тобто коли можуть і коли це відповідає цілям Провидіння. Примха якогось інженера транспорту, що поїзд №170 *повинен* щодня точно о 14:03 бути на визначеній станції, створює в нас ілюзію, що якщо поїзд запізнюється, це безлад. А насправді все виглядає так: у державах, в яких поїзди прибувають точно за розкладом, беззаконня найбільше. У такий же, лише містичний, спосіб, в який розклад руху спричиняє запізнення, закон спричиняє злочини. Слухай, якщо маєш вуха...

«Завдяки неувважності склоріза, — записав батько у «Зізнаннях», — я осягнув таємницю Первородного гріха. Ми винні й коли нічого не робимо, винні ще як чадо, лише за те, що ми є частиною світу, що втратив рівновагу, похилився й летить у прірву. Тому кожен, хто підлаштовується під правила цього світу, переступає Божі закони, приймає на себе вину і робить це з власної волі, цим віддаляється від Бога. Але позаяк Бог усюдисущий, від нього неможливо віддалитися повністю. Ориген має рацію. Вкінці ми всі будемо врятовані. Все буде одне в одному».

У той час я зустрів свою майбутню велику любов, Ану Ф. Трапилося це уві сні. Я разом зі своїми друзями стояв на розі вулиці, на якому ми щовечора збиралися, тоді вже лише у снах, оскільки дехто з нас встиг померти, інші були за тисячі кілометрів, у Канаді й Америці, де у жорстокому капіталістичному світі заробляли долари й поволі забували одні одних. Через це атмосфера на розі була болісна, а розмови вимушені. Тієї ночі, посеред сварки щодо якогось футбольного матчу, Ернест показав мені дівчину, яка йшла вулицею, і сказав: «Це Ана».

Батько замовив виготовити собі герб за власним проектом: старомодний велосипед з трояндовим хрестом, що здіймається з керма.

**(ФРАГМЕНТ ЛИСТА МОГО БАТЬКА ВІТОЛЬДА
КОВАЛЬСЬКОГО)**

«Йозефе, Йозефе, коли ти народився, я був на сьомому небі від щастя. Одразу ж я вирушив до Лондона. Поселився в якомусь непоказному готелі і наступного дня купив велосипед. Того ж вечора я виїхав ним на вулицю. Я їздив, як очманілий, і час від часу стріляв із пістоля по вітринах годинникарських майстерень. Ти запитуєш, чому я поїхав аж до Лондона. Сам знаєш, що англійці холоднокровні. Таку стрілянину неможливо уявити у Тюбінгені. Та все ж навіть у Лондоні це неабияк збурило громадськість. Наскільки я міг зрозуміти з газет, мною зацікавився навіть Шерлок Голмс...».

(ВИТЯГ З КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ ПРОТИ МОГО БАТЬКА)

СЛІДЧИЙ: Цей герб, стилізований велосипед з трояндовим хрестом, що здіймається з керма, це символ якої організації?

ВК: Це герб Євангелічних велосипедистів Трояндового хреста.

СЛІДЧИЙ: Які цілі має ця організація?

ВК: Цілі організації визначені вже в її назві. А саме: поширення євангелічних істин, місіонерська діяльність. Ми маємо їздити на велосипедах і проповідувати покаєння й скору загибель світу.

СЛІДЧИЙ: Чи члени організації в якийсь спосіб причетні до змови і вбивства архикнязя Франца Фердинанда?

ВК: Наскільки мені відомо — ні. Повторюся, цілі нашої організації — духовні.

СЛІДЧИЙ: Хто є членами організації?

ВК: На це питання я не можу відповісти.

Наступного Великодня батько здійняв свій перший метафізичний скандал. На очах ошелешеної публіки він став невидимим, а потім виник в іншому місці. Тоді з'явився в кількох місцях одночасно; вступив у розмову з кількома знайомими, сміявся й вказував пальцем на своїх двійників: «Глянь, Гельмуте, — казав, — ось іще один Вітольд, іще один я».

— Батьку, як тобі це вдалося? Як таке взагалі можливо? — просив я його розкрити таємницю.

— Просто, — відповідав батько. — Це тибетська мудрість. «Щоб хтось став невидимим, ї велить Лама Лобсанг Рампа, він мусить повністю заспокоїтися й зупинити хвилі, які продукує мозок. Отож я повністю заспокоївся і зупинив хвилі, які продукує мозок.

Через кілька місяців батько здійняв ще один метафізичний скандал. За допомогою кабали створив Голема, навчив його чоботарству, і той Голем працював замість батька від зорі до зорі. А батько цілком присвятив себе пияцтву, поезії й містиці. Хтозна, чим би це скінчилося — може, білою гарячкою, а може, збіркою геніальних віршів — якби про це не дізналася профспілка. Одного дня представники профспілки навідалися до мого батька й звинуватили його в тому, що він тримає незареєстрованого робітника. Батько розгнівався, крикнув: «МЕТХ!», і Голем розсипався на жменю праху. Тої ж миті всі черевики, які Голем виготовив за останні два роки, розсипалися в прах, і люди на вулицях здивовано втупилися у свої босі ноги, навіть не здогадуючись, що сталося чудо.

Однієї ночі уві сні мені пригадалося, що Ана Ф. уже давно не з'являється на розі, де ми всі збиралися. «Та дівчина, — запитав я Ернеста, — яку ти мені якось показував. Що з нею трапилося? Чому не приходить?». ».

— Я не пригадую, щоб я показував тобі якусь дівчину, —
відповів Ернест.

Одного дня батько отримав листа від Його Святості Патріарха Грузинської православної церкви. Його Святість писав:

Вельмишановний пане Ковальський,

Черевики, які я замовив у Вашій шани гідній майстерні, зненацька розпалися просто перед моїми очима, і я зрозумів, що до цього доклав руку нечистий.

Прошу Вас не сприймати це як скаргу; нас — яко християн — блага цього світу не цікавлять. Мій обов'язок як архієрея, хоча й іншої конфесії, звернути Вашу увагу на згубність таких справ для християнської душі.

У надії, що Ви повернетеся до істинної віри,

Патріарх Грузинської православної церкви.

Підпис

Прочитавши листа, батько зачинився в кабінеті й пильно розглядав велосипед. Наступного дня написав відповідь:

Ваша Світлосте,

Я не можу висловити жаль з приводу неприємностей, що спіткали Вас у зв'язку з черевиками, але хочу звернути увагу на той факт, що я не виготовляв взуття на пару з нечистим. Правда така: ті черевики пошив Голем. Через збіг обставин я був вимушений його знищити, і цим знищено і все створене ним. Вам точно про це відомо: створене Богом — незнищенне й вічне; створене людиною — існує певний час, а створене Големом існує стільки ж, як і він сам.

Голема я створив, визнаю, з лінощів. Це гріх. Він працював замість мене. Але я бив байдики не марно. Час я згаяв на створення черевиків для ходіння по воді. Ви розумієте, наскільки важливим для християнства було б таке взуття. У наш час — коли Бог не з'являється і коли світ свідомо віддаляється від і так далекого Бога — такі черевики були б справжньою благодаттю для архиєреїв. Адже аж до Судного дня Бог більше не з'явиться. Я в цьому впевнений. Але я його й цілком розумію. Що він робитиме на цьому світі? Навіть я, обтяжений різноманітними й важкими гріхами, ледве витримую сірість і злість світу.

Абсолютно правильно, що я заблукав і схильний до всіх пороків. Та все ж не погоджуюся, що я віддалився від істинної віри. Від віри неможливо віддалитися.

Якщо людина повністю підніметься над гріхами своїми й відмовиться від них, тоді Бог, як Він і обіцяв, вчинятиме, ніби грішник ніколи не грішив. Він не дозволить грішнику навіть мить страждати за свої гріхи. Якщо тих гріхів так багато, як у всіх

решта людей разом узятих, Бог все одно не змусить грішника мордуватися за це. З цією людиною Бог набуде близькості, якої ще не мав з жодною істотою. Якщо впевниться, що людина справді готова, то його не цікавитиме, ким людина була до цього. Бог є Богом теперішності. Приймає тебе й бере таким, яким ти є, а не яким ти був. Бог радісно страждає і страждав роками через зло й несправедливість, які ширилися завдяки всім учиненим на світі гріхам, тож людина має пізнати всю його любов, а відтак любов і вдячність стануть ще більшими, світ сильнішим, як часто й трапляється після гріха.

*Такими є мої думки, і я очікую дня, коли Бог зітре всі мої гріхи,
З пошаною, В.К.*

Дивовижною є доля цього батькового листа. Патріарх Грузинської православної церкви захопився батьковою інтерпретацією Божого прощення. Навіть увів його в офіційне вчення Грузинської церкви. Вітольд собою пишався. Показував своїм приятелям лист від патріарха, й авторитет його зростав, в тому числі серед інтелігенції. Між іншим, через багато років, читаючи твори Майстра Екхар-та, я натрапив на фрагмент батькового листа, той про прощення, переписаний слово в слово. Я ледь не розчарувався у Майстрі Екхарті, аж раптом мені сяйнуло: це батько переписав! Вітольд тоді вже був мертвим. Я усміхнувся. Пишучи проти гріха, він вчинив гріх марнославства, приписуючи собі чужі слова. Але може й це було частиною його плану — втонути на дно беззаконня, щоб якоїсь миті вознестися над усім цим і повністю наблизитися до Бога.

А єретичне вчення Майстра Екхарта залишилося у традиції Грузинської православної церкви як іще один доказ того, що шляхи Господні незбагненні.

(ВИТЯГ ІЗ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ ПРОТИ МОГО БАТЬКА)

СЛІДЧИЙ: Місяця травня 1913-го року на своєму велосипеді ви вирушили в мандри країною. Під час цієї подорожі в громадських місцях ви провокували безлад і заворушення. Хто стоїть за вашою діяльністю? Повторюю? Чиї накази ви виконували?

ВК: За моїми вчинками стоїть Святий Дух. Коли за кілька місяців до тих подій я отримав наказ від Духа проповідувати скору загибель світу, я знав, що це заздалегідь приречено на поразку, але все ж сів на велосипед і вирушив у дорогу. Адже Богу, сподіваюся, що вам це відомо, неможливо відмовити. Це свого часу спробував зробити пророк Йона — і відомо, чим це завершилося. Я не знаю, чому вибір упав саме на мене. Але шляхи Господні незбагненні. Може це було причиною.

СЛІДЧИЙ: Кому ви виголосили першу проповідь?

ВК: Першу проповідь я виголосив групі хлопців і дівчат, якійсь екскурсії. Я їхав на велосипеді біля однієї галявини, зауважив їх, подумав: молодість повірить скорше ніж старість, і зупинився. Вийняв з наплічника табличку: В. Ковальський, ПРОРОК ЖИВОГО БОГА і поставив її на кермо велосипеда. Хлопці й дівчата одразу ж обступили мене. Вигляд п'ятидесятирічного чоловіка у запиленому спортивному костюмі мусів привернути увагу. Може, якраз мій симпатичний образ прислужився тому, щоб мене сприйняли за пророка: я справді привертав увагу. Пророки мають пророчити, а народ має переслідувати пророків. Так влаштовано світ.

СЛІДЧИЙ: Що ви говорили і як присутні реагували на ваші слова?

ВК: Я прокашлявся і почав не зовсім тактовно. Але в пророків немає тактики. «Існує, — гукнув я, — життя вічне й смертне!».

СЛІДЧИЙ: Яке враження справили ваші слова?

ВК: Спочатку — ніякого. Ніхто нічого не сказав. Дівчата ліктями штовхали хлопців, вони трохи сміялися, але загалом не переходили межі пристойності. З одного боку, це мене тішило: приємно бачити таку милу молодь; але, з другого боку, це мене засмутило: щоб настало Царство Боже, треба перейти всі межі, в тому числі пристойності. У давні часи вони б не зволікаючи схопилися за каміння. Але вони не переходили межу пристойності, і коли я подумав про це, глибоко в душі відчув певну гризоту, тупу до безмежжя, бо що ж за нікчемним пророком я був!

СЛІДЧИЙ: Чи ви говорили ще щось?

ВК: Так, я крикнув, що неможливим є не вічне життя, а те, яке ми живемо. Я покликався на Платона, Плотіна, Скота, Еріугену, Тому Кемпійського. Я наводив і статистичні аргументи. Середньостатистична тривалість життя — 60 років. Хтось доживає до 80, а хтось і до цілих 100. Але це ні про що не говорить. Це тільки доводить, що земне життя неможливе, і від випадку до випадку варіюється лише довжина цієї неможливості.

СЛІДЧИЙ: Чи були якісь коментарі?

ВК: Ні. Хоча насправді так. Один хлопчина запитав мене, чи вірю я у вічне життя.

СЛІДЧИЙ: Що ви йому відповіли?

ВК: Що вірю. І цим я сказав 90-процентну брехню. Кажучи правду, я й сам навіть на 10% не вірю у можливість воскресіння. Це через те, що я, як і ви, це 75% нічого, з тенденцією набуття

всіх 100%. Августин писав, що Бог створив два різновиди істот: один біля себе, а один біля ніщоти. Ми, люди, належимо до тих третьосортних істот. Ті 75% ніщоти, які ми старанно приховуємо, руйнують наші підрахунки. Через це всі людські проекти, як добре б не були вони вигадані, показують незрозуміле тяжіння до ніщоти. Я знав, і мій проект завершиться там само.

СЛІДЧИЙ (до помічника): Перевір того Августина.

СЛІДЧИЙ (до батька): А потім?

ВК: А потім з'явився якийсь вихователь, професор, чи що, і закричав: «Гей, та ж він паплюжить Бога! Ловіть його!».

СЛІДЧИЙ: Як ви зреагували?

ВК: Побачивши, що юрба ринула на мене, я заскочив на велосипед і почав утікати, поки за мною летіло каміння, на щастя, не влучаючи. Я непоганий велосипедист, але хлопці бігли за мною справді швидко. Якоїсь миті я уздрів якусь сільську церкву; недільна служба майже почалася, тож я націлився туди й заїхав на велосипеді у храм Божий, сподіваючись захисту.

СЛІДЧИЙ: Як зреагували присутні?

ВК: Вони скинули мене з велосипеда і почали бити за святотатство. Особливо старався пастор. А тимчасом прибігли й переслідувачі. Хтозна, як би це для мене закінчилося, якби якісь пані не закричали: «Відпустіть його, хіба ж не бачите, що він несповна розуму?». Тоді мене перестали бити й вивели з церкви. Я навіть отримав бутерброд з шинкою.

Однієї ночі уві сні на розі мене чекав чоловік, вдягнений у довгий шкіряний плащ. Я здригнувся від думки, що агенти таємної поліції викрили наш збірний пункт, що вони заснули й прийшли нас ловити. Але чоловік усміхнувся так, як усміхаються люди, які хочуть продемонструвати, що вони не агенти таємної поліції, і запитав: «Ти чекаєш Ану Ф.?». «Так», — була моя відповідь. «Розумієш, — сказав він, — мене з цього приводу й прислали».

Я не наважився запитати, хто його надіслав.

Ми присіли на поріг взуттєвої майстерні мого батька.

«Це заплутана історія, — сказав чоловік. — Ти мусиш мене уважно вислухати; але все одно, як би уважно ти мене не слухав, прокинувшись, ти все забудеш. Я вже приходив у твої сни й розповідав тобі, а ти потім забував. Річ ось у чому: у часи, яких не сягає нічия пам'ять, людські істоти були цілими. А тоді з причин, які ти й так не зрозумієш, їх було розділено на дві статі, чоловічу й жіночу. Можеш і сам здогадатися: дві відповідні половини мають знайти одна одну і таким чином припинити блукання між явою й сном. Але все ускладнене тим, що ці половинки не народжуються синхронно; маю на увазі — в ті ж часи. Щоб не затягувати: Ана Ф. все ще не народилася, а ти вже виріс. У майбутньому уві сні ти маєш розплющити очі широко, оскільки лише там ви можете зустрітися, адже сон, як тобі відомо, існує поза часом. І перш за все, понад усе, мусиш навчитися мислити повільно...».

«Сину, — звернувся до мене батько одного ранку. — Ти мусиш бути параноїком, щоб не бути параноїком. На цьому світі кожен переслідує кожного, а всі разом переслідують пророків. Але одної миті ти мусиш зупинити параною: тої миті, коли усвідомиш, що ти, якого переслідують, взагалі не існуєш. Тієї миті ти врятований!».

**(ФРАГМЕНТИ ЛИСТІВ МОГО БАТЬКА ОСОБАМ З
ПУБЛІЧНОГО ЖИТТЯ, ЗНАЙДЕНІ В ЙОГО АРХІВІ)**

З листа до Папи

Святий Отче,

Я впевнений, що у всі без винятку свої поїздки Ви маєте їхати на велосипеді. Це недостойно, щоб особа Вашого авторитету їздила броньованими автомобілями, сатанинськими винаходами, адже сама назва автомобіль має в собі принцип самопересування, самовдоволеності, яка є ідеалом Сатани...

Також пропоную, щоб Ви розпустили свою Швейцарську гвардію. Християни не мають бути захищеними від зла цього світу; наслідуйте приклад Його Світлості Патріарха Грузинської православної церкви...

Натомість Ви маєте активно шукати хрест, на якому Вас розіпнуть. Якщо ніхто в Америці чи Європі не захоче Вас розіпнути — їдьте у Патагонію, їдьте в Африку, ламайте племінні табу, шукайте спосіб стати мучеником...

...Осел є парадигмою велосипеда, а відомо, що Спаситель до Єрусалима в'їхав на ослі...

(1920)

В.К.

З листа М. Лаврі

Шановний пане Лаврі,

Нарешті правильна книжка про алкоголізм. Вітаю.

...Варто згадати і таємницю перетворення вина у Христову кров. Я абсолютно впевнений у реальності цього. Не тому що

*розкрив таємницю, а через те що в шаленому пияцтві я повністю
осягнув власну дурість...*

*...Я думаю, що й вони воскреснуть: всі ті герої коміксів, всі ті
Мікі Мауси, Медрейки, Кірбі...*

*...Хай там як, алкоголь привів мене до віри в Бога. Опускаючи
мене все нижче й нижче, принижуючи мене, він розчищав для мене
місце у Царстві Господньому...*

*...Двері того Царства надзвичайно низькі. Людина мусить
принизитися, опустити голову, якщо хоче увійти.*

Батько знову написав до Папи:

Святий Отче,

Я впевнений, що Ви не взяли до уваги мої скромні поради стосовно автомобіля. І далі возитеся в тому пристрої; Ви хороните себе як якийсь бонвіван, спокусник, і безупинно втрачаєте авторитет в очах поважних католиків, забуваючи, що автомобілізм є смертним гріхом нашої доби, а велосипедизм — після любові — найбільшою чеснотою.

Але що ж тут скажеш, усі ми грішні. Цього разу я б порадив Вам винятковий продукт моєї фірми «В. КОВАЛЬСЬКИЙ І КОМП.» — релігійні черевики. Насмілюся прохати, щоб Ви видали енцикліку, в якій порадили б це взуття якнайширшим верствам вірників.

Ось у чому полягає їхня винятковість.

Від звичайних вони не відрізняються виглядом, що дуже важливо з огляду на скромність. Поза тим, всередині ці черевики наповнені великою кількістю гострих шпильок. Той, хто носить таке взуття, точно не матиме сили думати про гріхи й насолоди; всі його думки будуть направлені до неба. Крім цього, виходи на вулицю будуть зведені до найнеобхідніших, і таким чином хаос значно послабиться.

Вірю, Ви розділяєте мою думку, що зручність згубно впливає на душі.

З пошаною, В.К.

Папа пожалівся кардиналам, що йому певний В. Ковальський надокучає листами, сповненими блюзнірства. Кардинал Паніні, керівник конгрегації з питань віри, сповістив папського нунція у Тюбінгені про неприємні інциденти. Папський нунцій пожалівся шефу поліції, а шеф поліції викликав мого батька на розмову...

Більше батько до Папи не писав.

Я з моїм другом фон Лукічем почав розбивати годинники. Спочатку ми ритуально розбили власні годинники. Потім робили що в наших силах. Ми не купували годинники для розбивання — це було б бездумно — поки вони на вітрині, годинники нешкідливі. Ми терпляче чекали (думаючи дуже повільно) ситуації, в якій певний годинник просто запропонував би себе розбити.

Такі ситуації не були рідкісними. Завжди знайдеться якийсь зламаний годинник; завжди знайдеться хтось невдо-волений тим, що його годинник відстає чи поспішає. Знайти годинник для розбивання нескладно.

За чотири роки ми розбили 4268 годинників усіх видів.

Чому ми це робили?

Щоб зупинити час? Ні, ми не були настільки дурними. Ми хотіли продемонструвати, що під кожну дурість можна підтягнути логічну систему, що кожна дурість тягне за собою величезний тягар карми, і наслідком цього є звільнення.

Фон Лукіч продовжував розбивати годинники, а я пішов іншим шляхом. Своєю наполегливістю в розбиванні цих клятих і смертоносних механізмів, досконалою технікою дезінтеграції цих пристроїв фон Лукіч прославився по всій Європі. Через кілька років стало дуже модним вислати свій годинник фон Лукічу, щоб він його розбив, і вершки європейських суспільств змагалися в тому, хто надішле дорожчий і кращий годинник.

Нещодавно в одній газеті я прочитав таку новину:

У палаці Майнгоф біля Гласбадена пан фон Лукіч у присутності авторитетних посадовців і представників преси урочисто розбив годинник марки «Schaffhausen», власність принца Монако.

«Велосипед є єдиним вертикальним транспортним засобом», писав мій батько у передмові до трактату «Теологія і велосипедизм». Якщо подивимося на спрощену графічну презентацію велосипеда,

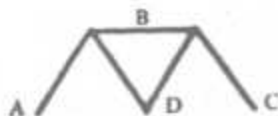

побачимо, що цей пристрій рясніє релігійними символами; два колеса, два кола, символізують дві пошкоджені безконечності (час і простір), з'єднані істинною вічністю Трійці, репрезентованої трикутником рами. У той же час, представлений так, велосипед має вигляд метафізичних окулярів, за допомогою яких можна зарадити духовній короткозорості. І не лише їй. Якщо поглянемо з висоти пташиного польоту (що є точкою зору Святого Духа), велосипед має вигляд хреста:

на якому кермо є поперечиною хреста. Людина, що їде на велосипеді, по суті, розпинає самого себе. Святому Духу, який дивиться звідти, зрозуміло, що людина намагається залетіти в нього (у Св. Дух), а ідіотам, що дивляться на нього горизонтально, він є нічим іншим як бідняком, в якого немає грошей на автомобіль; простаком, який везе сам себе в поті чола свого.

Батько хвалився, що вирішив одну з найдавніших схоластичних проблем: *Habet mulier animam*. «І жінка має душу», — пише він у своїх зізнаннях, — «але її душа дещо відрізняється від душі чоловіка, що очевидно з різниці в конструкції жіночого й чоловічого велосипедів:

«Жіночий велосипед, як бачимо, не має поперечини. Цей недолік метафізичної конструкції спричинений тим, що жінку створено з Адамового ребра: поки вони були *одним*, та конструкція була стабільною й виглядала так:

але після падіння душі стали слабшими, особливо жіноча».

«*Ergo*, сьогодні на шлях спасіння варто вирушити на велосипеді. Хоча й тут з'являється один клопіт. Через специфічність конструкції жіночого тіла й форми велосипедного сидальця їзда на велосипеді може довести осіб

жіночої статі до стану автоеротизму, а це несумісно з містикою».

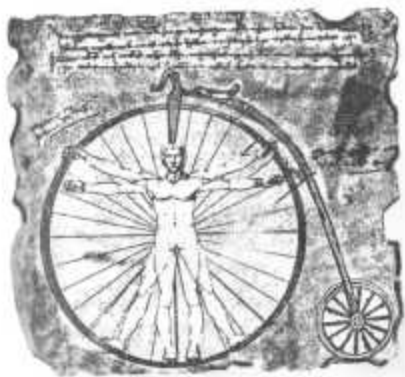
«Тому жінкам варто на такий шлях вирушати зі своїм чоловіком чи нареченим, щоб здійснити Євангелічне вчення: *«Двоє стануть одним тілом»*».

(ВИТЯГ З КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ ПРОТИ МОГО БАТЬКА)

СЛІДЧИЙ: Ех, Ковальський, Ковальський, книги помутили вам розум. З цього світу нема виходу. Іншого світу не існує.

«Так сказав слідчий, — написано в спогадах мого батька. — А я всередині себе сміявся, сміявся гучно, але він нічого не второпав».

Я знав, що за кілька хвилин я *вийду* з його кабінету, а тоді пригадав собі одну єврейську притчу; опис смерті одного праведника. *Коли помер Рабі Меїр, — говорить один єврей, — виглядало, наче він перейшов з однієї кімнати в іншу. Ні, — каже другий, — виглядало, наче він перейшов з одного кута кімнати в інший.*

Відозви

Anno Domini 1937 я проголосив себе графом. Протягом однієї ночі (коли й прийняв таке рішення) я спроектував герб, склав генеалогічне дерево духовних пращурів і коротку відозву, якою я *urbi et orbi* повідомив, що вступаю до дворянського стану. Щоб попередити чутки, поясню тут детальніше, чому я зневажаю *vulgus*. Перша і найголовніша причина — оскільки я поборник легітимності — бо це не протизаконно; конституція дозволяє можливість, щоб хтось почувався аристократом. Друга причина? Це абсурдно; бути графом у демократичній державі означає ставити себе у позицію підпорядкованого. Але я люблю абсурд. Третя причина має літературно-філософську природу. У момент натхнення я усвідомив, що як граф зможу винести на публіку значно більше бруду, ніж міг би плебеєм. Аристократія й бруд ідуть рука в руку; пізніше я поясню, чому. Найкращим прикладом цього є один із моїх духовних пращурів: можливо, не найбільш родовитий, але у кожному разі найвідоміший — Маркіз де Сад. Чи міг би якийсь представник голоти, якого найбільше турбує протікання даху, написати «Сто двадцять днів Содому?». Чи якийсь Ленін підписав би колись «Філософію в будуарі?». Але це найщиріші твори в світовій літературі; найсерйозніші дослідження брудної людської душі. Це не порочність, а справжня наука. Однієї ночі мене про це сповістили ангели в приватній розмові, уві сні, зрозуміло, через раціоналістів. Розумієш, сказали вони мені, Сад усе визнав, він усю нечистість виніс на світло дня, очистився й тепер спокійний, в той час як авторитетні письменники ще отримують рахунок за томища своїх побрехеньок. Хер доктор Фройд, наприклад, з яким я до недавнього часу листувався. Він

відчуває неймовірну потребу зробити те, що й де Сад, але, будучи посередністю, не має мужності, й тому всі гидоти вставляє в уста своїх буцімто пацієнтів, завдяки чому отримує подвійну користь: гроші, які йому приносять пацієнти, а також і титули, славу й авторитет. І ось, щоб ці титули, гроші, слава й авторитет мали якусь цінність, доктор Фройд мусить у своїх працях підносити цей світ як єдиний, реальний і найкращий; до цього його змушують відомі клаузули. Це можна виправдовувати свободою переконань чи якоюсь іншою демократичною хрінню, але в поштивіші часи таке називали правильно: *угода з дияволом*.

Про угоди з дияволом

Ці угоди, як розповіли мені ангели, мають найрізноманітніші форми. Клаузули можуть виглядати невинно; найчастіше це купи-продай. Важливою є згода і підпис; зміст пізніше редагується в канцеляріях пекла. Правду кажучи, Нечистий переважно не обманює й дотримується взятих зобов'язань: він вчасно осипає підписника грішми, славою, красивими жінками, розкішними віллами, але додатки до угоди, відкладені на майбутнє, містять украй неприємні обов'язки. Про це я більше не розводитимусь. Але тут можна знайти ще одну перевагу аристократії. Ніхто нічого не підписує. Аристократам вірять на слово.

Про одну камеру пекла

Було б непогано людською мовою описати камеру в пеклі, призначену Фадєєву. Фадєєв, як розповідають ангели, після смерті буде поселений на величезному будівельному майданчику, ототожнений з одним із персонажів його романів, якимсь інженером, керівником будівництва *«Лікарні для душевнохворих на 20 000 000 пацієнтів»*. У мить, коли він опиниться в пеклі, будівництво буде доведеним до половини; гігантські конструкції затулять горизонт, і він, сповнений ентузіазму, отримає завдання завершити будівництво. Тут і почнуться пекельні муки: робітники слухняні й професіональні (вони є тими, чиїм завданням було зводити будинки); все йде за планом, але раптом закінчується цемент і все зупиняється. Другого дня, щойно прибуває цемент і вони наздоганяють згаяне, частина конструкції невідомо чому йде під землю. Наступного дня розливається річка й завдає колосальної шкоди. А в цей час дзвонить телефон... Крижаний голос Сталіна розпитує, скільки вже зроблено й запідозрює саботаж. І так вічно.

Виправдання пекла

Нечисленні знавці мого незначного й неважливого літературного доробку зауважать, що я суперечу своїм попереднім твердженням, боцімто пекла нема і всі будуть врятовані. Але раніше я був плебеєм, сином чоботаря, схильного до алкоголізму, кабали й поезії, а тепер я граф де Ковальський, і це надає мені право бути суперечливішим, ніж будь-коли. Лише зробившись дворянином, людина бачить, наскільки пекло є потрібною й корисною установою. Пекло повертає все на свої місця. Посередності, які вибирають земний рай і щастя, не мали б нарікати: земний рай на небі є пеклом, це буде зрозуміло тоді, коли все стане небом. Тут нічого не змінюється ані на йоту. Навпаки, все вдосконалюється й набирає повноти. Єдине, що стане зрозумілим кожному — що помилився у виборі. Тоді й почнеться виття й скрегіт зубовний, але з'явиться Нечистий і покаже угоду, чорним по білому, з підписом.

Про демонстрації

Одне з того, що чи не найбільше заганяє мене в самотність, одне з того, що знищить демократію, є демонстрації. Мені трохи лячно від цих загрозливих, скупчених тіл, цих рук, які тримають транспаранти, списані словами ГЕТЬ, ХОЧЕМО, МИ, БІЛЬШЕ, КРАЩЕ і таке інше. І ось тобі маєш, якраз поки я пишу ці рядки, під моїми вікнами гурт хлопців і дівчат, накручених «Радю великих любителів часу, простору й раю», вигукують: «Геть Ковальського! Геть ренегата робітничого класу, слугу графів і королів!». Чистісінька заздрість. Колись і я належав до таких, а тепер вони обурюються, що я граф, що я не помру, що я не оскверняю святе в традиціях і релігії; що я декадент і гниль. Руку на серце, я завжди був декадентом; прогрес не приносить нічого доброго. Справді, без упереджень, чому слово *поступ*, яке означає рух уперед, але не означає якість того, що нас чекає там, попереду, чому це слово так підносять? Добре поміркувавши, ще сімнадцять років тому, на конгресі в Москві, коли я побачив усіх тих негідників, що валялися на царському ложі, мені стало зрозуміло, що вони аж ніяк не нове суспільство; все, чого вони прагнуть — *самим* зайняти палаци.

Про подаровану перову ручку

Нещодавно, аби бути ще більш декадентним, я почав писати пером і чорнилом. Свою перову ручку я подарував управителю будинком, який неймовірно зрадів, уявляючи, як цією перовою ручкою підписуватиме мій смертний вирок. Він навіть не здогадався, яким близьким до істини був. Ангели показали мені це уві сні. Через нецілих десять років та моя колишня перова ручка в правій руці управителя будинком підпише чимало смертних вироків, але я, на щастя, втечу йому з-під носа і замість мене на страту піде інший пан, який ніколи не дарував перових ручок. Ось чому слід бути безкорисливим, ось через що Євангелія радять: якщо маєш дві сорочки, одну віддай ближньому своєму^[16]. А що стосується перової ручки, то я мав намір почати писати ще на більш декадентський манер — гусячим пером — але в цьому клятому місті немає гусака, і тому воно не буде, як Рим, врятоване, коли орди посунуть на міські мури. Та й не треба. Місто, в якому годі знайти гусяче перо, не заслуговує існувати на цьому світі.

Alchemia Microcosmica

Не так давно я усвідомив, що належу до фекального типу. Ніякий я не філантроп, велосипедист чи містик, як пробують переконати деякі писаки. Не існує ніяких генералів, чиновників, президентів — це все люди-симво-ли Царства земного, і лише символічно люди — існують оральні, анальні, фалоїдні, візуальні й тактильні типи. Передусім я розкажу про фекальний, до якого належу, а потім опишу й решту. До фекального типу зараховуємо Фрідріха Великого, Сократа, Спінозу, Парацельса й багатьох інших. Основна їхня характеристика полягає в тому, що вони відразу ж все із себе викидають. У фізичному світі це проявляється підвищеним метаболізмом. Викинути все назовні, поверхово переварити, вивільнити себе від отрут — це короткий перелік тілесних проявів фекального типу. Це аж ніяк не особиста заслуга, а вроджена алхімічна здатність. Найбільше в цьому виділяються скитники, що зовсім відмовляються від їжі. Через це потім пахнуть, як немовлята.

Наполеон є типовим прикладом фалоїдного типу, до якого належали Гітлер, Сталін і Муссоліні. Цей тип характеризується тим, що починає з нуля й пробивається на вершину. Коли він нарешті всядеться на належне місце, його образ приймає символічний вигляд фалоса в стані ерекції, що може підтвердити навіть побіжний перегляд фотографій згаданих діячів. Поки тримають свій образ в ерекції, доти мають неймовірну силу, але коли падуть — все завершується в страшних муках. Не дарма говориться: *Omne animal triste post coitent*. Наскільки я здатний це пояснити, тут ідеться про контроль напруги, а їхнє правління нагадує жорсткий, довгий коїтус. Історія покаже, що Муссоліні — який аж занадто *erectus* —

перший зникне з історичної сцени; слідом за ним піде Гітлер, а що стосується Сталіна, який володіє східним вмінням затримувати еякуляцію, кінець його панування точно визначити не можна, але відомо, що воно буде довгим і плідним; маю на увазі, що за наслідок воно матиме народження значного потомства гідроцефалів.

Що б не думали про того чи іншого представника фалоїдного типу, відомо, що саме вони змінюють історію. Відносини в макрокосмосі тотожні відносинам у мікрокосмосі. Щоб народилося щось нове, потрібен коїтус; внутрішня маса мусить бути піддана садистському зляганню, щоб завагітніти. Тут ми доходимо до ролі двох інших типів — анального й орального. Вони виступають разом.

Анальний тип бачить весь світ і всі його прояви як нерозривне сплетіння привабливих анусів; так ось, щоб звільнитися від обтяжливої думки, що вони є послідом світу, вони якнайшвидше намагаються — використовуючи всі можливі ануси — через стравохід повернутися до рота, до світла. Своєю діяльністю вони розчищають дорогу оральному типу, який слідує за ними, як риба-причепа за акулою. Оралоїди відчують нездоланну потребу логічно представити цю жахливу одіссею через кишково-шлунковий тракт історії. Два типи, що залишилися — візуальний і тактильний — не заслуговують більшої уваги. Вони тут, щоб усе було видимим і намацальним.

Про культ особи

Мушу визнати, що культ особи мені глибоко імпонує своєю містичністю. Обмізкувавши все краще, скажу, що культ особи є єдиною автентичною містикою. Все інше — плагіат. Клопоти починаються при виборі особи. Однією з найпоширеніших помилок нашого часу є переконання, що кожна людина є особистістю. Це дурниця. Особистість — дуже рідкісне явище. Слідувати справжньому культу особи означає перетворитися у Христа і бути розіп'ятим за якомога гірших обставин. Простолюду, а, поклавши руку на серце, і більшості «освічених», ця ідея видається цілковито божевільною. Терпіти біль і переживати ганьбу — це дві найвеличніші чесноти. Всі біди від того, що абсолютно неважливі речі — їжа, квартира, комфорт — для обмежених людей мають виняткове значення. Ці речі може й важливі, але значення не мають жодного.

Про марксизм і поезію

У ранній молодості я був марксистом. І до сьогодні думаю, що марксизм є бездоганною доктриною. Якщо б я мав повернутися на рівень доктрин, то знову став би марксистом. Все б мало й справді виглядати так, як каже марксизм, але все — на щастя чи нещастя (залежить від поглядів) — ніколи не виглядає так, як заповідають доктрини, а найчастіше — все якраз навпаки. Цей мій «Закон про ентропію доктрин», дурний, як і кожний закон, як і кожен закон, повен дірок; завжди знайдеться доктрина, яка від нього ухиляється завдяки безперестанній діяльності фалоїдних типів. Все ж я ніколи не був екстравертним марксистом, це була радше платонічна схильність, оскільки кожна візія раю завжди на ура сприймається душею, оточеною пеклом. Пізніше я став поетом. Крім усіх інших плюгавств, ще й поет. Це означає, що я був віроломним, сповненим ніщоти, фантазій і пороків, а водночас писав твори, в яких намагався стверджувати, що я інакший. Що значить бути чутливим? Все, що живе, є чутливим. Якщо до хробака торкнешся запаленою цигаркою, він реагує бурхливо, і його швидкі рухи — внесок у поетичну скарбницю *Weltschmerz*. Тепер, за винятком доктора Фрейда, який посідає все більше місць у рейтингу моєї ненависті, найбільше я зневажаю поетів — як невинуватих лицемірів, як мерзенних істот, що протестують і засуджують те, що й самі роблять.

Так ось, це доводить, що в душі я все ще поет і все більший прихильник доктора Фрейда, оскільки ми ненавидимо лише те, що маємо в собі, ясна річ, спроектоване, заради власної безпеки, на інших. Може, я трохи й перегнув з осудом поезії. Чому б це поети мали бути гіршими негідниками за всіх решту

людей? Але таке не можна сказати про Ніцше. Ніцше я зненавидів одразу, з першого погляду. Цей нахабний лінгвіст мене з першого й останнього читання сповнив страшним гнівом, Надлюдина! Яке свинство! Яка онтологічна нісенітниця! Людина не може бути людиною; людина не може, кажучи правду, нічого, а той хотів Надлюдину. Мені це здалося неймовірним блюзнірством з Бога, в якого я тоді, між іншим, й не вірив. Я зустрічав безліч людей, які були індоктриновані Ніцше. Крім того, Ніцше дуже популярний серед нацистів, які є підарами, а підари люблять солодкаву й громоподібну риторику. Хоч там як, зауважмо: Ніцше фізіономією, а особливо формою брів, дуже нагадує Сталіна, тобто є такою собі кітч-копією; Сталін незрівнянно гарніший. Це ще не згадуючи різницю в типах: Сталін фалоїдний, а Ніцше — оральний тип. Але зрештою, його поволі забувають, по-заяк світ все більше свідомий власної ніщоти, тож його базікання стає просто смішним.

Ірраціональне пояснення таємниці

Не розумію, як хтось може відмовитися вірити в те, що Спаситель перетворив воду на вино. Нині модно не вірити, що на весіллі в Ханаані воду було перетворено на найкраще вино, на жаль, навіть серед алкоголіків, і це справді сумно, бо ж і ми маємо здатність перетворювати речі, ясна річ, на гірші, бо ж ми нікчемні. Ми вино перетворюємо — алхімічно — на рідину, яку не варто й згадувати в цьому місці.

Про загробне життя

Абсурдно не вірити в загробне життя. Неможливо, щоб існувало ще загробніше життя за наше. Це мені сказав один дух, з яким я, цілком по-декадентськи, нещодавно встановив контакт. Забобон, що всі вони там абсолютно мертві, виникає з небезпечного забобону, що ми тут абсолютно живі.

Про егалітарні доктрини

Цікаво, що найбільше прихильників збирають найдурніші доктрини фалоїдних типів: фашизм і комунізм. Про це варто поміркувати серйозніше. Мені абсолютно незрозуміла нехоть гуманістичної інтелігенції до показових судових процесів, які тепер відбуваються у Москві й Берліні. Чого вони чекали? Сама ідея більшовизму — зробити людей рівними — є протиприродною. Люди не рівні. Й оскільки неможливо зробити всіх рівними підняттям загальної планки культури й обдарованості, то рівність забезпечують зниженням планки, рішучим нищенням всього, що здійснюється над сірістю посередності. Таке суспільство пориває з реальністю, яка й без цього не є дуже реальною; чеснотою є померти за роботою, чеснотою є донести на свого батька, який слухає програми закордонних радіостанцій. Як вони могли очікувати, що в державі, де чеснота є фальшивою, судові процеси будуть справжніми?

Між іншим, це не нове явище. Ми маємо хрестові походи з метою захопити Гріб Господній, ніби Спаситель є Богом гробів і смерті, а не воскреслого істинного життя. Що в історії дратує найбільше, то це, без сумніву, цинізм, з яким зло з метою виправдання надягає маску добра.

Епілог

Я дійшов до такого висновку: хто не хоче знищувати інших, мусить знищувати себе. Третього не дано. Якщо хтось не хоче знищувати ні себе, ні інших, то його знищать інші.

Лист Бранку Кукичу

(дата невідома)

«Під час наших довгих і давніх нічних розмов ми часто торкалися теми, про яку я охоче думаю, але неохоче говорю, не через те, що якась монструозна стіна може чути й донести на нас органам однієї допитливої служби, а через вроджену зневіру в силі, як і в самій користі говоріння. Тому я вирішив написати Тобі одного довгого листа. Бо коли слова записані, очищені від торохтіння, викликаного емоціями, неусвідомлених мотивів і комплексів, коли вони сковані жорсткою дисципліною друкованих рядків, тоді набувають здатності промовляти в рафінований спосіб. Разом з поступом історії терор слів став настільки тоталітарним, що я маю повне право заявити: це слова, їхні бозна-коли усталені кліше й шаблони, панують над нами, а не навпаки. У цю, останню, мабуть, епоху абсолютно неважливо, хто що робить; до уваги береться лише те, хто що говорить, і ця парадоксальна ситуація має давнє коріння — ще ті часи, коли люди розпочали говорити про Бога, замість виконувати Божі заповіді. У нещодавньому номері журналу «Богослов'я», який ти мені люб'язно надіслав, і який присвячений Святому Духу, я знайшов недвозначні докази на підтримку моєї тези. Вартими найвищих похвал є зусилля католицьких і православних теологів шляхом екуменічних зустрічей здолати розкол всередині християнського світу, розкол, який, я впевнений, стався передусім через вербалізм. Наскільки я зміг розібратися, то була розмова глухих, у якій, на мій превеликий подив, католицькі теологи показали значно вищу ступінь толерантності і прихильності до *таїнства*, ніж

православні, хоча це останні, виховані у платонічному дусі Східної церкви, мали б продемонструвати меншу схильність до формалізму й сліпої віри в патристику, в авторитет світочів, які з часом (не з власної вини і не на шкоду їхній святості) поставлені між людьми й Богом, а таким чином у певний історичний момент у той простір поміж, на підготовлений ґрунт, заскочили зовсім мирські «святі», заперечуючи самого Бога. Якраз через це мене зовсім не дивує, що ідея комунізму втілена саме в православних країнах, які, *volens-nolens*, у цей макабричний танок затягли й своїх католицьких слов'янських братів. У своєму несприйнятті ка-тафатичного богослов'я у будь-якому вигляді я заходжу так далеко, що можу вислухати теологію якогось сучасника тільки в разі, якщо він прикутий до хреста.

Хай там як, а це також теологія. Тому краще я повернуся у сферу моїх і твоїх вужчих зацікавлень, до літератури. Я лещу собі, що проза, яку пишу, є до найвищої можливої міри апофатичною. Це значить — заперечною; вся націлена на те, щоб показати, наскільки людина не є людиною, і це, зрозуміло, до певної міри мені чуже. Я не хочу сказати, що відрікаюся від своїх книг; вони в кожному разі є найкращим із зробленого мною в житті. Зречення своїх творів мотивовано тими ж метафізичними суперечностями, що й самогубство. Як каже Шопенгауер, самогубство є не патологічною відсутністю, а патологічним надлишком волі до життя, волі до абсолютної повноти життя без Бога, і це виправдана причина, чому воно визначено одним із найважчих гріхів. У моєму випадку розрив між моїми книгами й мною є узгодженим. Я не турбуюся про них, але ділю з ними своє ім'я і в обмін отримую певний дохід. Книжкам потрібні читачі, а мені потрібні гроші, трохи ваги й авторитету, які мені дозволяють фізично стерпніше «пройти свій шлях на милицях» (Брох). Мені читачі не потрібні; вони є

друзями книжок, а не моїми; я уникаю, наскільки це вдається, будь-якої зустрічі з тими, хто читає таку прозу. Як пристрасному представникові того сорту, який одночасно зневажаю й люблю, мені ніколи не вдається встановити повний контакт з іншим читачем, крім випадків, коли він мовчить про прочитане або розповідає про затяте пияцтво.

Обивателі можуть мені закинути, що я баналізую літературу. Втім, мене цей закид не стосується, як і всіх інших, крім найбільш вразливих, що походять із сумління, яке, на відміну від психоаналітиків, я вважаю голосом ангелів, які докоряють нам, коли ми оступаємося, і навертають на праведний шлях. Ніколи жодна людина не звинуватила б самого себе; з простої причини — важко скласти таке страшне звинувачення, яке б відповідало кількості й важкості гріхів. Без сміливості послухати голос того ангела, як і самого послуху, всі інші слова є раціоналізацією беззаконня, що так помітно у емпіричній реальності світу. Але слухати згаданий голос не дуже, м'яко кажучи, приємно, хоч це й дарує спасіння; у цей спосіб ми повертаємо себе собі і Богу, стаючи володарями, а не рабами рефлексій. Переважна більшість, зрештою, залежно від підсвідомих і темних поривів, які їх розривають, вибирають той чи інший спосіб мовлення, спосіб мислення, а з нього, як лишайник на дубі, розростається поведінка, весь цей паноптикум масок. Та вся ця боротьба за ту чи іншу річ, всі ці антагонізми й доктрини є лише людськими конструкціями, що на меті мають звільнення людини від нестерпного кошмару — самої себе.

Але тут закрадається кардинальна помилка. Лише той, хто звільниться від рефлексій, звільняє себе.

Я сам, звісно, звільнився від рефлексій не повністю, і через це я вільний лише частково. Це не риторичний прийом. Адже якраз свідомість неможливості виходу з того зачарованого кола

ідей, домислів, фантазій, і є звільненням, підвищенням цієї свідомості. Допоки жива, людина піддається безперервним нападам духовної ницості, а якщо вірити містикам, то з ними таке продовжує відбуватися і після смерті. Як на мене, бути непов'язаним, не мати афектів, викликаних мисленням, є дуже важливо. Це в цьому сенсі св. Павло каже, що «наша боротьба — не з тілом, а з духами п'їтьми». Тож, разом із бігом часу, мої думки мають обмежений вік. Навіть швидкість, з якою я змінюю власні судження, задовольняє мене. Ось, просто заради прикладу, нещодавно мене запросили взяти участь у мітингу проти атомної енергетики, і я, вважаючи, що підтримати таку ініціативу — справа достойна, пообіцяв організаторам прийти. І не прийшов. Вночі перед мітингом я усвідомив, що не маю нічого проти атомної енергетики. Це не означає, що я став прихильником чи зайняв позицію адвокатів атомних електростанцій: змінити думку не означає змінити діяльність. Це просто означало, що я ані за, ані проти. Як швидко все змінюється на цьому світі. Сто років тому прихильники атомної енергетики, якщо такі взагалі існували, мали бути фантастами. Трохи пізніше стали поступовцями і, без перебільшення, медійними зірками, а сьогодні вони — реакціонери й агенти міжнародного імперіалізму. Якщо прийняти цю логіку, а ніщо не вказує, що її не треба приймати, то й зелені через сто років можуть виявитися затятими реакціонерами. Одна з найогидніших речей у історії, яка взагалі переповнена огидним, є захват, з яким здоровий розум приймає «прогрес», проти якого вже наступне покоління протестує, так само абсолютно шалено, оскільки, як стверджує одна буддистська мудрість — можна уникнути лише майбутнього зла. Злий дух Європи намагається всіляко позбутися минулого зла, яке себе вибудувало *у теперішнє*, тож у минулому переслідуються лише фантоми зла. Правду кажучи, Європа не має жодного майбутнього, тому що

вона його ніколи не мала, і ніколи не дбала про нього, а це суперечить Христовій боголюдськості, його есхатологічно орієнтованій місії і кінцевій реальності майбутнього, яке ніколи не стане минулим.

Як і завжди під час розмови між двох слов'ян, ми торкалися неминучих тем: Росії, православ'я, католицизму, Сталіна. Що стосується Росії, що можна сказати про неї після блискучої Чоранової розвідки в книжці, яку Ти нещодавно видав у серії «Алеф»? Та все ж я не можу стриматися, щоб не написати кілька коментарів про цю приголомшливу й страшну країну. Росіяни є народом, що виразно притримується *способу мислення*, про який я говорив раніше, і так само схильний до зміни *способу поведінки*. Хтось якось сказав, може це був Набоков, що ніколи не міг начудуватися невмотивованою зміною афектів у героїв Достоевського. Поклавши руку на серце, будинок Карама-зових може позмагатися з будь-якою божевільнею. Кара-мазови, хоча й не божевільні, менш стабільні особистості ніж західні клінічні випадки. Це має свої сторони, про які не можна стверджувати, добрі вони чи погані, але що вони ефективні й важливі не тільки для Росії, цього заперечити не вдасться. Лише цей єдиний народ може за ніч повалити імперію і встановити комуністичний режим. Західна Європа, в якій ідею комунізму було зачато, не сприйняла її й ніколи не сприйме, бо загрузла в раціоналізмі, а всі великі світові струси — включаючи й християнство — стоять на ірраціональних підвалинах. Притиснута вагою цивілізаційної сторони доктрини, а за єврейською логікою ми віддаємо від себе найбільше якраз коли притиснуті, Росія має всі шанси розвинутися в оборонця християнства; це абсурдно, але абсурдно, особливо для росіян, не означає неможливо. Важливою є далекосяжність цілей та діяльності; мислення неважливе. Ісус в Євангеліях часто суперечить сам собі; тут говорить одне, а там інше, але в жодній ситуації йому на гадку

не спало уникнути хреста. Його світ і мудрість світу взагалі не цікавлять; він націлений на кінцеві речі. Російський народ споконвіку мав великі й далекосяжні цілі, але, на жаль, недостатньо великі й недостатньо далекосяжні. Вони завжди зводилися до одного-єдиного бажання: підкорити світ, і то *цей* світ замість *того*. І мені здається історичною потребою, щоб Росія підкорила світ, і її безсоромні претензії поширилися й на потойбічний світ, у який вони вступають завдяки безмірному каяттю, потрібному для знищення такої ж великої гордині.

А що стосується народу, до якого ми обидвоє належимо, я й не знаю, що про нього думати. Як нам, не кажучи вже про світ, пояснити долю нас, слов'янських євреїв, розкиданих по діаспорах лише через те, що ми маємо неєврейські характери, наш розбрат, якому важко знайти рівного в історії. Розташовані як грижа, між сходом і заходом — я схильний вважати, що ця роль клею і є нашою історичною місією — ми ніколи не були й ніколи не станемо людьми ані Заходу, ані Сходу. Це, звичайно ж, моє абсолютно суб'єктивне судження, засноване на рівній нехоті і до заходу, і до сходу. Але цю лагідну ворожість, яка мені заважає подорожувати в будь-якому з цих двох напрямків, я взагалі не вважаю своїм недоліком. Навпаки, я вважаю її своєю чеснотою, тому абсолютно не погоджуюся з Гуго Сен-Вікторським, який рече: «Той, кому батьківщина дорога, — все ще є зеленим початківцем; той, якому кожна земля є рідною, вже сильний, але довершений лише тоді, коли весь цей світ є йому чужим». Християнство почалося саме із таким баченням світу, а завершило в національній роздрібненості, якої історія ще не бачила. Ми, серби, щоб бути попереду і в цьому, прийняли ще вужчий вид батьківщини: місцевість, в якій ми народжені, вулицю, дільницю, село. Мушу визнати, що я й сам (не завдяки власній наполегливості, а через збіг обставин) з важкими муками визволився від цієї обмежуючої прихильності.

Тої миті, коли мені це нарешті вдалося, без перехідних станів, увесь світ став для мене чужиною, тепер я це знаю, на моє велике щастя.

Ми як народ увійшли в цивілізацію через вже оформлені духовну й державну системи Візантії. Я не хочу в цьому місці порівнювати Царгород і Рим, ані надавати комусь із них першість. Але факт залишається фактом. За збігом обставин, в суперечності до західного характеру нашого існування, ми опинилися в ситуації, в якій, з точки зору історії віднедавна, тягнемо тягар історії, яка нам не належить, яку було привезено з огляду на моду, або ж, іще до того, через мегаломанію. Нам накинута історія, претендувати на яку Захід не мав сміливості, але з якою ми — в глибині душі — не споріднені. Цю історію накинута не через історичну потребу, а самолюбним рішенням спраглих влади демагогів. Провину, повторюся, не треба шукати на заході, ані в західних доктринах. Кожна насінина прагне відповідного ґрунту, й ми ніяк не могли втратити шанс вирватися вперед, довести всьому світу хто ми і що ми. Ще поки я стежив за модними віяннями в громадській думці, я відчув непереборну симпатію до Джугашвілі, і це змусило мене купити його портрет і повісити на стіні в кімнаті. Кажу ж: до сьогоднішнього дня я не схвалюю його дій, що свідчить про мене як про неабиякого лицеміра. Як і Ти, як більшість, майже всі, я не схвалюю нічиї, навіть і свої вчинки, якщо вони не збігаються з моїми потягами. І ось чому: всі ми в глибині душі носимо пекельне бажання стати всесильними. Лише Провидіння заважає тій хіті опанувати нас повністю, і тому ми спроможні псувати життя лише обмеженій кількості створінь, які, зазвичай, нам повертають це сторицею. Іосіф Вісаріонович демократизував, зробив масовим порив чинити зло ближнім і тим практично заперечив ідею, на яку покликався. Наскільки щиро він це робив, залишиться таємницею. Іншими словами,

повільно, але результативно, маси повірили, що палиця має два кінці. Час від часу мені навіть спадає на думку, що Сталін був містиком. Відомо, він був чудовиськом. Але що ми знаємо про чудовиськ? Що ми взагалі знаємо? Процитую одну цікаву думку про монстрів, яку висловив Р. Блох: «Вони є блискавкою, яка б'є, щоб розбудити нашу совість». Божество, яке з'являється, щоб тимчасово порушити нормальний потік всесвіту, не робить це просто так, без серйозних причин. А причини ці не можуть бути нічим іншим, крім як люттю, викликану ігноруванням колишніх союзів. Безсумнівно, що Сталін у глибині свого мовчання залишився православним. Чи він не знищив у 1946-му Українську Греко-Католицьку Церкву? Може, я заходжу занадто далеко, але все одно нагадаю, що не варто повністю унеможливлювати того, що Сталін діяв більше в інтересах Бога, ніж Комінтерну. Майже всі його вчинки доводять це. Це цілком можливо, що хтось чинить відповідно до волі Божої, зовсім про Бога не думаючи, як і можна велемовно славлячи Господа вчиняти злочини. На цьому світі все не аж так ясно розділене, в сенсі, що на цьому боці лише хороше, а на тому — погане. Як знайти своє місце у всьому цьому? Я особисто знаходжу в такий спосіб, що взагалі не шукаю свого місця. Знайти своє місце — означає ошукати себе, прийняти визначений спосіб мислення, а особливо висловлювання; це означає остаточний вибір цього світу, який мене зовсім не обходить. Я зовсім не уявляю, як виглядає Царство Небесне, в яке вірю не тому, що маю докази його існування, а тому, що мене понесло одкровення *заперечення*, спонукавши мене втратити віру у світ, в якому ми тимчасово живемо».

Завершуючи роботу над складанням докупи спадщини Й. Ковальського, я був знову зворушений (і здивований) увагою пана Бранка Кукича, який надіслав мені факсиміле листа Йозефа Ковальського, який дійшов до адресата аж через

чотирнадцять місяців після того, як газети сповістили про смерть нашого героя. Не піддаючи сумніву його справжність, а також впевнений, що цей лист може пролити світло на тему, якою ми займалися (недвозначне твердження, що Ковальський за національністю був сербом тощо), додаю його до цієї збірки.

С.Б.

Велика божевільня

ТАЄМНИЙ ПРОЕКТ МАЛИХ БРАТІВ
ЄВАНГЕЛІЧНИХ ВЕЛОСИПЕДИСТІВ
ТРОЯНДОВОГО ХРЕСТА

Відозва євангелічних велосипедистів Трояндового хреста

URBI ET ORBI

Протягом останніх десятиліть безперервно ведуться виснажливі кампанії навколо так званих свобод. Євангелічні велосипедисти Трояндового хреста вважають своїм обов'язком оголосити, що боротьба за свободи — це звичайнісінька брехня; на світі є чимало, навіть забагато, свобод, і розподілені вони правильно. Людині неможливо бути невольною, якщо вона не бажає протилежного. Дослідження, які, з благословення Великого Майстра, провели науковці, показують, що йдеться про дещо інше: борці за права людини вимагають не свободи, а свободи самоволі, свободу всякому робити що заманеться. Хоча на практиці цього ідеалу майже досягнуто, відомі формальні перешкоди — рудиментарні залишки моралі, права, людяності — стоять на шляху втілення давнього сну людства, сну про абсолютно вільне життя без жодних обмежень. Оскільки *Малі брати*, виконуючи настанову Спасителя, не ухиляються від зла й не бояться його, винесено рішення зло систематизувати; спроектувати досконалий земний Град, на вулицях якого відбудеться остаточна битва синів світла й синів темряви. І хоча звучатимуть звинувачення, що проектування такого міста — на

руку злу, ми, *Малі брати* євангелічних велосипедистів, упевнені, що діємо у згоді з Провидінням. Адже для того, щоб остаточно Вавилон був знищений, він спочатку має бути збудований.

Після століть мовчання, після довгих років сумлінної роботи архітекторів, філософів, теологів, настав час зламати обітницю мовчання, проект оприлюднити і найближчим часом його реалізувати.

Метафізика міста

(ПРОМОВА ВЕЛИКОГО МАЙСТРА ПЕРЕД ПРОЕКТАНТАМИ)

Так чи сяк, а людина в світі є істотою абсурдною. Чи вірить вона у воскресіння, а чи вірить у смерть як кінець, все одно не уникає абсурду — адже обидва ці вибори однаково абсурдні. Але якщо вибере перший абсурд, чи втратить вона щось, крім авторитету в колі «посвячених»; чи може вона повніше й незворотніше стати нічим, якщо повірить у воскресіння?

Від Ренесансу й до наших днів віра у власну смертність і випадковість чимраз більше й більше ставала справою честі, тому сьогодні майже неможливо знайти поважну людину, яка б не скорчила глумливу гримасу на репліку про безсмертність душі. Чесно кажучи, ніщо не аргументує безсмертності — у формальному сенсі — але так само ніщо не доводить обов'язковості смерті. Й одну, й другу гіпотезу довести неможливо. Вибрати одну чи іншу є питанням не розумової рефлексії, а віри, іншими словами — вибору.

Складно дати лаконічну й прийнятну відповідь на питання, чому між двома однаково недоведеними гіпотезами ми вибрали гіршу для нас — про смерть. Одна із безлічі відповідей така: ми вибрали смерть, бо цивілізувалися, але не цивілізувалися в тому сенсі, на яке претендує це слово — у цьому сенсі ми якраз повернулися назад у часі — а в сенсі, що ми стали жителями міст. *Civitas terrena* є символом людської туги за самодостатнім життям, за життям без Бога й есхатологічної відповідальності. Історія починається як переступ, як узурпація свободи, благ, влади над іншими; щоб людська пам'ять взагалі була можливою, треба було забути Бога. Град є ідеальним місцем для такого

забуття. Сам індоєвропейський корінь *грд*, з якого походить слово град, означає — погорджати, псувати. Плотін називав цей світ «прикрашеним трупом» і мав рацію. Місто вносить безлад у вселенську ієрархію, передусім через те, що своїми мурами затуляє горизонт, а потім — бо фіктивною грандіозністю своїх веж затуляє небо. Але що є *великим*? Якщо подивитися з Марса, то наша планета виглядає ось так — •; а з периферії сонячної системи ось так — ; з середини галактики її взагалі не видно, а з точки зору *sub speciae aeternitatis* вона й узагалі не існує. *Велике, мале* — усе це упередження соліпсизмованого суб'єкта. Оскільки зведенню міста передують замкнення всередині меж власного існування, протиприродне бажання самодостатності, то гріх Сатани — соліпсизм. Обіцянка змія — *eritis sicut Dei* — вочевидь, була дотримана; на міській площі завжди можна поставити пам'ятник Ваалу чи Сталіну, відмінності немає; неможливо бути без якогось «божка», але Ваал і Сталін нещадні «боги»; служити їм — означає не довіряти й ненавидіти. Та все ж, Сталіна в якийсь спосіб варто реабілітувати. Призначений синодом Великих Майстрів з метою протидіяти зведенню земного Града, він зрадив і повірив у можливість будівництва такого міста. Але все ж, правду кажучи, це не він спричинив терор доносів, сфабрикованих судових процесів, ГУЛАґу. Ні, це потреба черні доносити, знищувати й убивати винесла Сталіна на вершину ієрархії — на це ми й розраховували — але чернь у такий спосіб здобула легітимність, в яку повірив Іосіф Вісаріонович, на що ми не розраховували.

У Ваала чи Сталіна ніхто не вірить із переконання, завжди було відомо, що золоті телята — бронзові іграшки, а вірять — з інтересів, щоденних, дріб'язкових, тривіальних. Найжахливішим із усіх падінь є поклоніння мертвим ідолам заради окрайця хліба, чаші вина, брудної постелі. Але ідоли

мають у руках потужну зброю — лестощі. Як казали римляни, *vulgus vult decipi*. Була б смішною, якби не була трагічною, людська схильність до самообману. І так світ стає все більш прикрашеним трупом; поза цим, уже недостатньо, щоб вулиці були чистими; з фасадів будинків величезні борди авторитетно стверджують, що всі щасливі, що все гаразд і так буде завжди. Зрештою, прагматичність виявилася дитячим ідеалізмом; той, хто прагне реальності, стає нереальним, той, хто прагне сюрреальності, стає реальним. Так влаштований світ.

Ще з того дня в Едемі, коли наші прабатьки повелися на *eritis sicut Dei*, їхнє потомство невтомно спокушається такими ж гаслами. За кожним із них криється божевільна обіцянка: ви будете як боги. Одне із найбільших прагнень людини, ретельно закамуюфльоване масками інших поривань, є поривання стати богом, бути всезнаючим і всесильним. Це піднесене прагнення походить точно не від людини; якби було від неї, то закінчило б на смітнику, де закінчують усі «піднесені» людські ідеї. Бог, як кажуть наші старі Великі Майстри, мав намір зробити людину рівною Богу. Де ж виникло непорозуміння? Парадокс лише ілюзорний. Адам зупинився на шляху вертикального сходження до Бога, і тут ми доходимо до самої суті таємниці зла — до *кордону*; рефлексуючи: я тепер як Бог, він відпадає від Бога, оскільки свою суб'єктивність протиставляє Божій суб'єктивності; усвідомивши самого себе, відділяється від Спасителя і таким чином стає — замість самотійного суб'єкта — *об'єктом*, над яким панують зовнішні стихії й смерть; абсурдна, смертна-безсмертна істота, розумна й безумна водночас.

Кожне місто, як ви знаєте, відлунює нестерпним галасом. Здавалося, там говориться про все на світі, але все зводиться до простого речення: *solus ipse sum*. Містики якраз так і описують пекло. Адже геєною є не якийсь там *інший град*, як повчає блаженний Августин — а кожен град. Як Царство Боже є в нас,

так і пекло є всередині нас. Це соліпсизм. Зло світу є проекцією нашого внутрішнього зла, проекцією, яка, відбита від байдужості зовнішнього, повертається у сто разів сильнішою і знищує суб'єкт.

Велосипедисти, зло робиться всесильним, але насправді реальність трохи інакша. Зло приречене на поразку, оскільки є обмеженим. Зло є лише кордоном, який розмежовує і розбиває єдність, але водночас кордон обмежує і зло в бажанні бути безмежним. Іншими словами, зло не є цілістю, як його уявляли маніхейці, воно є радше добром, яке збочило зі шляху до своєї мети — верховного добра — і загубилося саме в собі. А в цьому випадку ціль виправдовує будь-які засоби. Якщо я не маю жодної іншої цілі, крім себе і власного комфорту — я зло; якщо зазіхну на чуже добро, в *ближньому* бачитиму не брата, а конкурента, якщо не ворога. На такій, метафізично нелояльній, конкуренції спочиває весь смуток цього світу. Але не можемо сказати, що вступаємо у війну непідготовленими. Передусім родина, потім школа й решта фанатичних інституцій, зовсім відкрито вчать, що до цілі слід іти по інших, а якщо ті інші опираються, тоді по трупах. І так дійшло до того, що влада світу цього потрапила до рук розбійників, пияків, блюзнів і розпусників.

Треба пояснити, чому теза про остаточність смерті є політично опортуністичною. Розрахунок досить простий і, як би сказали політики, дріб'язковий. Якщо дозволю переконати себе, що я — смертна істота, яка повертається до ніщоти, то залишаюся без майбутнього. Смерть же, хай там як, може мене скосити кожної миті. У цьому переконанні я — відчайдух. Я можу сміятися, розважатися, радіти — чим і займаюся — але в глибині душі я приховав відчай, і засоби висміювання, розважання, залякування використовуються лише для того, щоб відвернути увагу від відчаю. Якщо я смертний, якщо Бога нема,

тоді мені, як каже Достоевський, дозволено все. А чому б і ні? Адже в кожному разі все прямує до ніщоти. Залишки якоїсь флюїдної моралі все ще ширяють пафосними промовами, але моралі немає. Смертна істота не може бути моральною; вона в найкращому випадку може стати хіба естетичною. І логічно, що створіння, яке не має майбутнього, повертається до минулого. Так з'являється *homo istoricus*. Для нього минуле — єдиний капітал; він намагається наповнити це минуле приємними спогадами. Коли хтось каже «моє життя», то рідко йдеться про те, що він живий, тут і тепер, зазвичай пригадують біографію — життя, вже змарноване в минулому часі. Ідеології смерті завжди повернуті до минулого, завжди орієнтовані на ідеалізацію безповоротно зниклого. У таких суспільствах майбутнє згадується більше з поваги до граматики, ніж з надією. І це логічно: у майбутньому, наповненому туманними перспективами, відомим є лише одне — смерть.

Більше того, створіння, впевнене у власній кінечності, не є вільним; воно замкнене в кордони тіла, кордони еґо, кордони держави, ідеології, часу. Найбільше, що воно може для себе зробити — це зробити своє ув'язнення стерпнішим. Так ми приходимо до задоволення, в чисі ім'я знищуються кордони і всі обмеження. Це фантом свободи заходу, фантом, який все оголошує дозволеним, якщо воно приносить насолоду. Але насолода і є обмеженням найвищого ступеня; Земля розкошів залишається порожнім сном. У світі все інакше: щоб насолоджуватися, треба мати гроші, а щоб мати гроші, треба працювати чи відбирати, питання вибору, обидві можливості легальні. А там, де панує несвобода й безсилля, неодмінно панують інституції. Ціль кожної з них, якщо абстрагуємо — як фольклор — програми й паролі, одна-єдина: утримати *status quo*. Установи є нічим іншим, як дитячим намаганням зупинити час; їхніми сходинками піднімаються не завдяки моральному і

духовному розвитку — як на драбині Якова — а навпаки, завдячуючи духовному й моральному занепаду. І в такий спосіб установи треба викрити як товариства невірних, несамодостатніх, незрілих і недовчених; товариства, які націлені на боротьбу проти всіх прав свободи особистості, проти кожної істинної акції. Так було споконвіку. І тому так звані «гуманісти» протестуватимуть проти будівництва Великої божевільні; намагатимуться перешкодити втіленню власного сну. Адже ми проектуємо місто, в якому зло пошириться до своїх крайніх меж, до тих меж, коли воно — більше не маючи що робити — почне знищувати саме себе.

Я ознайомлений з деякими деталями проекту і думаю, що все в ньому раціональне, занадто раціональне. Ви не можете проектувати божевільню чи в'язницю раціонально, позаяк божевільня і в'язниця не є раціональними установами. Вони лише служать тому, щоб раціональний земний Град захистити від ірраціонального. Хай там як, відсторонюючи всі установи, сплавляючи їх у одну-єдину — екуменічну божевільню — ірраціональні сили духу проникнуть у світ і очистять його рятівним вогнем.

НАГАДУВАННЯ:

Промову Великий Майстер виголосив у вересні 1937 ро ку. З цієї нагоди всі члени братства, де б вони не знаходилися, синхронізовано заснули й зібралися в оніричній катедрі Святого Духа, а з цього приводу влаштовано й скромну урочистість на честь реконструкції частини храму, пошкодженого під час нападу спецназу *Traumseinsatz*.

Л. Лоенц. Божевілля архітектури. Архітектура божевілля

1

Коли захеканий посланець Великого Майстра передав мені розпорядження написати працю щодо вивчення простору, мені пригадалися деякі деталі з листа, який багато років тому написав мені др. Чулаба Чулабі. Незважаючи на це, я опинився перед дилемою. Я знав, що загальна, майже невизначена тема не вимагає точності чи правдоподібності, що ціль дослідження є суто суб'єктивною, і вона поведе мене зовсім в інший бік, відкриваючи речі, які я й знати не хочу, так як і поява др. Чулабі повернула хід мого життя у напрямку, якого я не очікував, у той час, коли я ще керував дуже прибутковим проектним бюро, мав гарний будинок, авторитетних друзів, з якими щонеділі ми грали в теніс. Др. Чулабі одного дня з'явився в моєму ательє, відрекомендувався представником фірми «Imrex commerce»; він чув схвальні відгуки про мою роботу і хотів залучити мене до одного великого проекту, який розпочала його фірма. Наскільки дивним було його ім'я, але робота, яку він мені запропонував, була ще дивнішою. А саме: за десять місяців я мав створити проект *Круглого психоаналітичного центру* на 15 000 кабінетів; потім проект інтер'єру робочого кабінету Наполеона (450 копій) і насамкінець проект катівні Святої інквізиції зі знаряддям для тортур. Я відповів, що йдеться про грандіозну роботу, тож мушу поміркувати. Чулабі не мав нічого проти. Його радше несерйозний вигляд не додавав мені впевненості. Я зібрав відомості про фірму «Imrex» і довідався, що це солідне підприємство, а Чулабі — справді його представник.

Коли Чулабі завітав до мене наступного разу, я повідомив йому, що беруся за роботу. Я запропонував йому коньяк (він відмовився) і каву (захотів), а тоді ми перейшли до підписання угоди. Це був останній раз наяву, коли я бачив доктора Чулабі. Але того ж вечора, щойно заснувши, уві сні я побачив його в якомусь незнайомому місті; він стояв під дашком перед якимось спорохнявілим будинком, очевидно на когось чекаючи, бо повсякчас він поглядав на годинник. Коли я до нього підійшов, він сказав, що я запізнююся. Він завів мене у порожнє кафе (пригадую, що над входом було написано облупленими чорними літерами «Європа»), запросив сісти, а потім довго розповідав про Візантію, велосипеди, справжню й фальшиву безкінечність, і я пам'ятаю, що мені було страшенно нудно уві сні. Він також сказав, що угода, яку ми підписали наяву, діє, але що мене найняли для значно важливішої роботи, для ремонту якогось кафедрального собору, яку під час війни пошкодили німецькі командос. Ще сказав мені, що з цієї ночі я став членом певної секти, Євангелічних велосипедистів Трояндового хреста. Я заперечив йому, кажучи, що угоди, укладені уві сні, ніхто не визнає, і що мені навіть на гадку не спаде вступати в якусь секту. Чулабі таємничо усміхнувся. «Це не залежить від вас, — сказав він. — Обираєте не ви, ви — обраний. Але це вам, як бачу, на голову не налізає. Тому завтра ви розіб'єте два годинники».

Прокинувшись, я пригадав сон до деталей і усміхнувся: сон є сон. Але все ж був неспокійний, хоч і не розумів, чому. На підході до свого бюро я глянув на годинник. Він стояв. Я рвучко скинув його з руки й — зовсім себе не тямлячи — тріснув ним об тротуар, тої ж миті згадавши погрози Чулабі зі сну. Я забіг у найближчий бар, випив дві чарки коньяку, зібрав себе до купи й пішов у бюро. Якийсь час все було гаразд. Сконцентрувавшись на роботі, я забув і про сон, і про розбитий годинник. А тимчасом годинник на стіні почав вибивати дванадцятку. Сім,

вісім, дев'ять... Рахував подумки я, намагаючись опанувати лють, яка наростала в мені. Але не зміг; захопив попільничку зі столу і жбурнув нею. Скло годинника розбилося, а маятник зупинився. Співробітники глянули на мене, як на божевільного, ким я до певної міри і був. Я пробурмотів кілька слів вибачення; що сьогодні не почуваюся добре, я знервований і перевтомлений, і пішов з бюро. Пізніше, трохи опанувавши себе, я подзвонив до лікаря, описав йому все, що трапилося (змовчавши про сон), а він порадив мені відомого доктора Штірнера, авторитетного психіатра, учня Карла Густава Юнга. І ще раз заспокоїв мене, сказав, щоб я не хвилювався, бо з моїм душевним здоров'ям все добре, а те, що сталося, найвірогідніше, лише наслідки психічної перевтоми.

Наступного дня в бюро я не пішов. На одинадцяту ранку було домовлено про візит до доктора Штірнера. Я був досить стривоженим, оскільки попередньої ночі мені знову снівся Чулабі у тому ж містечку; він стояв, зіпершись на липу (вона цвіла), гучно реготав і нічого не говорив. Я розмірковував над тим, щоб, без огляду на фінансові наслідки, розірвати контракт з фірмою «Imrex commerce», але передумав; це вже б означало, що я цілком схибнувся; не можу ж я розривати угоди з партнерами тільки тому, що мені сниться їхній представник. Але доктору Штірнеру я вирішив розповісти все.

— Так, — дещо пізніше сказав мені доктор Штірнер у своєму кабінеті, — таке трапляється. Поза тим, підстав для тривоги немає. Сон є майже невивченою сферою. Несвідоме знає значно більше, ніж свідоме. Для нього просторово-часові обмеження взагалі не грають жодної ролі. І бачите, перенавантажені роботою й громадськими обов'язками, ви зовсім не маєте часу для себе, а це відбивається на процесах у несвідомому. Ваш сон є, як я це тлумачу, нагадуванням. Нервова напруга, що спонукала вас поводитися неконтрольовано, компенсується

тим, що вона була передбаченою, бо ви, обмірковуючи сон, якщо можна так висловитися — затупили її гостроту.

Доктор Штірнер попросив, щоб я розповів йому один особливий сон; сон, який мені часто снівся, і який найясніше пам'ятаю. Я сказав йому, що таких снів не маю, але доктор був наполегливим; усі люди, за його словами, мають такий сон, треба просто розслабитися і пригадати. Лежачи на кушетці в кабінеті доктора Штірнера, я намагався згадати такий сон і нарешті мені це вдалося, хоч той сон не снівся мені вже роками:

У товаристві якоїсь незнаной мені жінки я йду сільською дорогою. З якоїсь причини її товариство мені неприємне, у той спосіб, як неприємним є товариство незнайомих осіб. Я придивляюся краєм ока і впевнююся в тому, що ніколи в житті її не бачив. Пробую всіляко її позбутися. Повертаю праворуч і ліворуч, але вона йде за мною слідом. Тоді я вигадую якусь причину — буцімто щось забув — і повертаюся назад тією ж дорогою. Приходжу в якесь село, що, очевидно, розташоване на узвишші над морем, якого я не бачу, але чую шум хвиль. І тут, на тісній сільській площі, я бачу літню жінку, в якій упізнаю свою дуже постарілу маму. Вона стоїть спиною до моря і плаче. Я підходжу до неї, а голоси людей, яких не бачу, кажуть, що її «на схилі літ вигнали з дому» і що «про неї ніхто не дбає». Тої миті неподалік від себе я зауважую ту незнайому жінку, якої намагався позбутися. Вона дивиться на мене, більше з жалем, ніж із докором, але я втрачаю контроль над собою і спочатку кажу: «Заберіть її звідси». Потім кричу: «Заберіть її звідси!».

Доктор Штірнер, назвавши його цікавим, детально записав сон; порадив мені якийсь час не працювати і запросив наступного дня на ту ж годину. Тієї ночі мені знову наснився Чулабі. «Лоенц, Лоенц, вам не варто опиратися. Ви працюєте проти себе. Чому ви мене не слухаєте?». Я вистрибнув зі сну,

весь спітнілий, охоплений незрозумілим страхом. А тоді заспокоїв себе висновками доктора Штірнера. Це все перевтома, подумав я, несвідомо мені нагадує, я відпочину, і все буде гаразд. Я випив дві пігулки для заспокоєння нервів, трохи почитав і швидко провалився в сон, в якому нікого не було.

— Бачте, — сказав мені доктор Штірнер наступного дня, — ваш сон є абсолютно ясным і переповненим недвозначними символами. Кажете, що місцевість розташовується біля моря, але самого моря ви не бачите. Чуєте лише плюскіт хвиль. Море — це, може ви знаєте, символ несвідомого. Ви не наважуєтеся глянути на море (на несвідоме), але все ж упевнені, що воно існує. Поруч з вами незнайома жінка. Чи ви впевнені, що справді ніколи її не бачили наяву?

— Абсолютно впевнений, — відповів я.

— Незнайома жінка уві сні є символом аніми. Вона представляє вашу душу, якою ви, вочевидь, нехтуєте. Як я казав учора, ви занадто активні в зовнішньому світі, тому ваш внутрішній світ занепокоєний. Аніма намагається наблизитися до вас, але ви цього не хочете. А чому не хочете, показує наступний епізод сну: той, в якому ви зустрічаєте свою маму постарілою.

Я спитав, як це пов'язано.

— У вас немає батька? — запитав доктор Штірнер достатньо тактовно.

— Ні, — відповів я. — Я позашлюбна дитина. Мама ніколи нічого не розповідала мені про батька, а я сам не наважувався спитати.

— Ну от. Ви за натурою схильні до містицизму; якщо можу так висловитися, ви поетично налаштовані. Хай там як, той факт, що ви виростили без батька, вплинув на те, що ви обрали екстравертний, майже екзактний фах, в якому утвердили себе як успішну людину. Іншими словами: ви були змушені самі собі

бути і батьком і сином. Це і є поясненням вашого сну: нерозв'язаний Едипів комплекс. Ви не маєте батька. Того дня, коли ви зустрілися зі Сфінксом, тобто коли символічно прийшли до конфлікту між вашою тілесністю й духовністю, ви захотіли одружитися з мамою. Але міф є неповним: ви не маєте батька і тому не знаєте, кого мусите вбити. Так і ваша трагедія — ясна річ, символічно — не є повною, не прожита до кінця, позбавлена катарсису. Це можна зрозуміти з того, що ваша мама, дуже постаріла, стоїть спиною до моря. Вона більше нікого не чекає.

Я ледве знайшовся зі словами від збентеження.

— Що ж мені робити? — спитав я.

— Послухайте, що вам каже Чулабі. Вашу проблему можна вирішити тільки уві сні.

Тоді, зрозуміло, мені й на гадку не спадало, що і доктор Штірнер належить до ордену Євангелічних велосипедистів Трояндового хреста, а все це було сплановано в час, коли я ще не народився. Тієї ночі я не боявся снити. Заснув я досить рано; Чулабі ще не прийшов. Я зачекав його у тому понурому кафе, цього разу забитому людьми, що розмовляли мені невідомою, найвірогідніше слов'янською, мовою. Коли з'явився Чулабі, я попросив його розповісти мені про батька. Хто він? Де він? Як мені його знайти?

— Ваш батько нещодавно помер, — сказав мені Чулабі. — З причин, які ви наразі ще не можете осягнути, я не буду казати, чому він ніколи до вас не приходив. Але ось що мусите знати: ваш батько був надзвичайною людиною. Ви можете ним пишатися. Його ім'я — Йозеф Ковальський.

— Ковальський?

— Так, — відповів Чулабі. — Ковальський — ваш батько. Я його, в певний спосіб, замінюю, тож на початках для вас буду завжди під рукою. А допомога вам справді буде потрібною, як була потрібною й мені, і багатьом іншим переді мною. Бо деякі речі важко зрозуміти...

Що це й справді так, я переконався наступної ночі, коли Чулабі — через неймовірні кошмари — провів мене на місце неподалік катедри Святого Духа. Сяюча астральна будівля була пошкоджена еманаціями ворожих думок членів *Traumeinsatz*, загону, сформованого Третім Райхом з метою знищення ордену Євангелічних велосипедистів. Наче загіпнотизований, я розглядав цю будівлю, розкішний храм, що був зведений не як земні храми з цегли й каменю (з яких була збудована й

Вавилонська вежа), а з прагнення єдності зі споконвічним світлом, прагнення, що й саме стало світлом.

— Це причина, чому ти закінчив архітектуру, — сказав мені Чулабі. — Твоїм завданням є відремонтувати кафедральний храм і, втілюючи свій давній сон, зробити його ще гарнішим. Але до того... До того мушиш виконати ще одне завдання, нагорі, наяву...

Завдання було банальним. Беззмістовним. Принаймні так я думав спочатку. Треба було у Баїну Башту, непоказне містечко в серці Балкан, доставити два короткі рукописи, «Історію мого королівства» й «Історію двоколісників»; ці документи я мав сховати в стосі журналів, де вони дочекаються свого майбутнього відкривача й читача. Між іншим, зупинившись однієї туманної осені у тому містечку, я усвідомив, що нарешті став на слід свого завдання: не йшлося про жодне вивчення простору; треба було створити працю про організацію простору, в якому б на одному місці зібралося все зло цього світу, де б його можна було систематизувати і так само систематично знищити. Після трьох місяців роботи я написав «Начерк проекту Універсальної божевільні».

На наступних сторінках подаю результати своєї праці.

Л. Лоенц. Проект великої божевільні

Для початку треба спорудити божевільню на 20 000 000 душевнохворих. Оскільки будівлю таких великих розмірів (18 км х 6 км х 8 км) важко звести на поверхні, передбачено, що одинадцять з дванадцяти поверхів будуть під землею, що є винятковою перевагою під час оборони від агресора. Лікарня задумана як держава, і всі її громадяни лише потенційно хворі. Ця держава від інших відрізняється лише назвами своїх регіонів; замість звичайних топонімів використовуються діагностичні: *параноя, шизофренія, Едипів комплекс, відчуття провини, садизм-мазохізм, неврози, алкоголізм-наркоманія, суїцидальні схильності, асоціальна поведінка, комплекси* і таке інше. Найвищий регіон — Невроз — є адміністративним і культурним центром Великої божевільні. Офіційною ідеологією держави є психоаналіз.

Делікатніше кажучи, — йдеться в «Основах психоаналізу», — людина не є ані божевільною, ані нормальною; людина є ніщо, але про це їй, звісно, не варто казати. Психічні хвороби є нічим іншим, як наслідками хибної думки, що психіка існує, й бажання бути *чимось*. Отож ментальне здоров'я є лише адаптацією до цього бажання. Духовна сила криється не у волі, а в здатності волю підпорядкувати бажанню, тобто — задоволенню всіх бажань. Саме тому передбачено, що кожен мешканець буде піддаватися психоаналізу бодай раз на тиждень.

На найвищому поверсі знаходиться велика кількість кабінетів для психоаналізу. У кожному з них є стіл і крісло для аналітика, примірник «Вступу до психоаналізу», магнітофон, кушетка для пацієнта і фотографія аналітика на стіні. У лікарні,

яка є вершиною демократизації й деїдолізації, кожен громадянин у своїй кімнаті на стіні матиме свою фотографію; це обов'язковий наслідок довгого процесу визволення особистості й набуття самосвідомості — триумф остаточного втілення людського роду. Історично люди були відчужені від самих себе; спочатку вони обожнювали образ Бога, потім короля, а насамкінець Сталіна. І страх, і обожнювання завжди були *зовні*. У Великій божевільні кожен буде об'єктом власного обожнювання і власником свого страху.

У кабінетах безперервно відбуваються психоаналітичні сеанси. Пацієнти довіряють своє минуле аналітикам, які за допомогою центрального комп'ютера «Roma III» знаходять найбільш точні можливості задоволення найпотаємніших бажань, прагнень і фантазій; найбільш безболісні шляхи звільнення від докорів сумління й решти комплексів. Магнітофонні записи ретельно зберігаються в пам'яті комп'ютера. Таким чином минуле всіх мешканців до певної міри матеріалізоване. Це дає громадянам Божевільні впевненість; за ними, зрештою, стоїть не ніщо. З іншого боку, комп'ютер «Roma III», який все знає й пам'ятає, робить непотрібними таємну поліцію й органи нагляду. Всі відповідають лише перед безпристрасним чистим Інтелектом. Про всіх усе відомо, але ніхто нічого не знає про інших. Приватність і непрозорість гарантовані. Прогрес очевидний: якщо древні тиранії наполягали винятково на фізичній покірності підданих, пізніше володарі все більше уваги звертали на духовну відданість і правовірність. Комп'ютеризація несвідомого є кроком уперед; вона виключає всяку суб'єктивність і пристрасність.

На перший погляд, йдеться далі в «Основах психоаналізу», принцип, згідно з яким всі є потенційно божевільними, може виглядати негуманним. Та це лише ілюзія. Якщо подивитися в

корінь, то стає зрозуміло, що Божевільня — найбільш гуманна й цивілізована соціальна система. «Основи психоаналізу» відхилення від т. зв. нормальної поведінки не тлумачать як хворобу чи (ще гірше) гріх, злочин, божевілля, а всі види дивної поведінки вважають оманю, що виникла з недостатньої диференціації Его, і вже як таку її виправляють, аналізують, але не карають. Запровадженням цих нових принципів — які будівництво Божевільні зроблять реальним — дозволить покінчити з законами, політикою, тюрмами, судами, насильством, проституцією, усім злом цього світу. Існують лише Божевільня й «хвороба»; лише відносно здорові і ті, що лікуються. Але й лікування, як виявиться, не буде насильним. З психіатрією теж буде покінчено.

Сучасна психіатрія є відсталою наукою. Важко взагалі її назвати наукою. Вона є шарлатанством чи навіть магією. Найбільшим її промахом є помилкова проекція божевілля. Лікарні для душевнохворих є наземними спорудами, в яких пацієнтів медикаментами чи тортурами змушують ототожнитися з уявленням про «нормальне». Це з самих підвалин хибна стратегія. Хворому слід запропонувати бути тим, ким він є, ким він думає, що є, у той же час поселяючи його на нижніх поверхах Божевільні, глибоко під землею, яка є символом несвідомого.

Божевілля можна перемогти, лише його переживши. Так, наприклад, якщо хтось бачить себе Наполеоном, то отримує зі складу капелюх, мундир, медалі, а також кабінет і ординарця. Він може скільки заманеться видавати накази, планувати походи, аж поки йому не набридне, якщо йому взагалі набридне. Питання вибору. У відділенні шизофренії, сконструйованому за моделлю величезної телестудії, можна встановити будь-які декорації. Почавши від Голгофи — де будуть розпинатися опановані ідеєю, що вони Ісуси, й аж до

містечок у стилі вестерн, опери чи середньовічних поселень, в яких з'являтимуться духи.

З іншого боку, особи, що страждають від манії переслідування, піддаються особливому лікуванню — зіткненням з реальністю. Їх ставлять у ситуації, в яких їхні ірраціональні страхи стають більш відчутними. У лабіринті, спеціально з цією метою збудованому, за ними женуться хулігани й асоціальні типи. Користь — подвійна: відчувши на собі реальні переслідування, пацієнти звільняються від невмотивованого страху, а хулігани при цьому виконують суспільно корисну роботу й соціалізуються.

Дуже важливою є просторово-часова організація Божевільні. Ми вважали невиправданим змушувати тих, що не бажають цього, жити всередині кордонів реального простору й часу, які загалом відносні, як це показав Кант. З цією метою передбачено низку вертикальних часових об'єднань, починаючи з племінного життя й закінчуючи комуністичними общинами, в такий спосіб пов'язуючи далеке минуле з іще більш віддаленим майбутнім.

ВЕЛИКИЙ РЕГІОН ШИЗОФРЕНІЯ

Великий регіон Шизофренія займає найбільше місця на території Божевільні; у ньому все починається і закінчується. Він є цариною добра і зла, гарного й бридкого, світлого й темного, всіх протиріч, які напругою між собою і творять історію. Одним вигаданим кордоном регіон Шизофренія ділиться на дві частини. Кожна з цих половин, на думку тих, що живуть у ній, є доброю, світлою й гарною, а інша — злою, бридкою й темною. У цей регіон відправляють усіх, хто має ідеї про розвиток чи покращення світу. Таким чином війни

локалізуються, і в них беруть участь лише ті, що отримують від цього насолоду, в той час як усі решта захищені від цього бойовика, який для них може навіть бути забавою. Всі ці малі війни, всі ці безперервні сутички у Шизофренії координує центральний комп'ютер у співпраці з людьми, що цікавляться відеоіграми. Передбачено й залу з великою кількістю моніторів, через які гравці стежать за пересуванням формувань і за допомогою панелі управління можуть переграти супротивника. Ясна річ, у самій Шизофренії про це ніхто й не здогадується; сутички виправдовуються ідеологічними мотивами, хоча вони й викликані звичайними примхами гравців з відеозалу. У цьому немає нічого негуманного. Світ — гра, а смерть — біологічна потреба; хто хоче померти за велику ідею, тому абсолютно байдуже, чи вмирає через збіг обставин, чи через помилковий розрахунок якогось гравця.

Але Шизофренія не є лише полем битви, зовсім ні. Вона є і середовищем інтелектуального життя Великої божевільні. Дві великі будівлі зведені одна поруч з другою таким чином, щоб кордон, який розділяє регіон, ділив і споруди на дві половини. Це *Теологічний факультет Фома Аквінський* і *Факультет суспільних наук Зигмунд Фройд*. На теологічному факультеті ведуть безкінечні диспути навколо аксіологічної й телеологічної проблематики, і це — як подають «Основи психоаналізу» — добре, оскільки в цьому теологи віддаляються від Бога і його заповідей, що дуже суворі як на людські можливості. «Теологія — добра, — йдеться в «Основах...», — але Бог суворий і негуманний. З іншого боку, на факультеті *Зигмунд Фройд* відбуваються широкі дослідження з метою довести, що Дух і душа як феномени, незалежні від високоорганізованої матерії, не існують.

Переваги такої організації очевидні й беззаперечні. Свобода вибору є верховним принципом. Кожен може визначитися і

створити собі біографію за власним бажанням. Якщо Х бажає бути героєм, комп'ютер «Roma III» йде йому назустріч; його життя буде безпомилково спрограмоване в цьому напрямку, а як корону такого життя заплановано й героїчну смерть — через розстріл або під час битви — завдяки якій Х займе своє почесне місце в історії. Це правда, герої існували й у попередніх суспільствах, але вони були позбавлені сатисфакції; смерть позбавляла їх можливості насолоджуватися посмертною глорифікацією. Завдяки комп'ютеру, тут усе докорінно змінено; задовго до смерті під час битви герой має можливість бачити події, що відбудуться в майбутньому. Адже все запрограмоване й відоме наперед.

Що стосується вертикальної координації в часі, все влаштовано так: в одній частині регіону Шизофренія споруджено точну копію Трої, під якою воюють Ахілли й Нестори; за Троєю розташований Єрусалим, на який нападають хрестоносці; поблизу й театри бойових дій Першої світової війни, на яких об'єднані сили Західної Римської імперії намагаються перемогти союзників і змінити хід історії.

Під регіоном Шизофренія знаходиться регіон Відчуття провини.

РЕГІОН ВІДЧУТТЯ ПРОВИНИ

Попри досконалу організацію, ми припустили, що час від часу можуть траплятися неконтрольовані вияви емоцій і непередбачуваних афектів; мовою юристів — злочини. Якщо вбивство чи пограбування скоєно поза організаційними зусиллями Божевільні, з власної ініціативи, то порушника буде покарано, але в гуманний, властивий лише Великій божевільні спосіб.

У таких випадках провину перебирає на себе хтось із відповідним діагнозом. «Основи психоаналізу» недвозначно пояснюють: якщо хтось впевнений у власній провині, тоді немає сумнівів, що він винен; у кожному разі, цей хтось прагне бути винуватим. Правові держави *шукають винного*, що ускладнює все; простіше, щоб *винуватий шукав провину*. З багатьох причин. Дехто може скоїти «злочин», а не вважати себе винним. Украй негуманно й нетактовно буде змусити його визнати провину і покарати, цим лише збільшується колективна напруженість і фрустрація, а водночас існує чимало людей з вираженим відчуттям провини, які позбавлені нагоди свою провину втілити. Все відбувається так: після вироку суду про певний «злочин» провину публікують. Зацікавлені звертаються, беруть вину на себе і йдуть каятися. Юстиція й так задоволена, а насилля жодного не відбувається. Це очевидні переваги над «правовими» державами, в яких злочини також були дозволені, якщо були запланованими, але в яких злочинці були змушені терпіти покарання, навіть якщо цього не бажали, тоді як громадян, одержимих відчуттям провини, «лікували» медикаментами чи полишали самих на себе.

Існує ще одна можливість: мікросистема ГУЛАГ. Це факт, що існує чимало людей, які навіть не усвідомлюють, що відчувають провину. Такий пригнічений невроз можна подолати лише якщо пацієнт не бачить провини; тобто лише в тому разі, якщо піддати лікуванню хворого, впевненого у власній невинності. Хтось може дорікнути, що це підло використовувати таких «табірників» для виконання найбруднішої роботи, але при тому ми забуваємо, що «табірники» в таборі добровільно, а системи також мусять функціонувати. «Жах і страждання неминучі на цьому світі, — йдеться на одній зі сторінок «Основ психоаналізу», — важливо, щоб людина погодилася на них з власної волі».

РЕГІОН ТОКСИКОМАНІЇ

Алкоголіки й наркомани у своєму відділені забезпечені достатніми кількостями алкогольних напоїв і наркотиків, вирощених екологічно свідомими типами в регіоні Великий Колгосп. У цей спосіб кримінальний складник, зазвичай пов'язаний з цими схильностями, повністю виключений. Неминучі порушення порядку в цьому регіоні припиняє поліція, що складається з садистично налаштованих типів. Це найкраще можливе рішення: відношення мазохістів до садистів є винятково нерівноважним на користь других (20:80); оскільки і їхнім схильностям треба піти назустріч, їх рекрутують у вже згадану поліцію і вони зганяють злість на неслухняних алкоголіках, що, як наслідок хронічного оп'яніння, мають високу толерантність до болю. Парадоксально, але на цьому поверсі розташована одна з найважливіших наукових установ лікарні — *Інститут з вивчення станів розширеної перцепції*. Пацієнтів з білою гарячкою доставляють у палати Інституту. Комп'ютер «Roma III», пов'язаний з енцефалоскопами, синтезує їхні марення й жахи на відеоплівку. Після наукового розгляду, метою якого є (знаходячи хімічно-біологічні причини) логічно пояснити виникнення розширеної перцепції і відхилити припущення про існування якось світу «поза»; ці плівки показують у кінотеатрах як розважальні фільми.

До речі, зв'язки між відділеннями й поверхами є надзвичайно живими й ніколи не припиняються. На відміну від класичного суспільства, в якому суспільні верстви чітко розмежовані і становлять закриті сфери, у Лікарні такий поділ — нетривкий. Всі мусять бути пов'язаними з усіма, всі мають робити все. Лише так можна уникнути протиріч. Піромани

співпрацюють з пожежниками, злочинці з поліцією (а провину все одно беруть на себе ті, що цього хочуть). З огляду на це на гербі міста — трикутному щиті з вежею, з якої в небо спрямовані кулаки - викарбувано девіз GENS UNA SUMUS.

Всі стосунки максимально релятивізовано. Таким чином офіційний функціонер з першого поверху, місце якого на драбині ієрархії високе й сила велика, у відділенні шизофренії мусить віддати царські почесті кожному Нерону чи Цезарю, скільки б їх там не було. Це виправдано в такий спосіб: функціонер вибрав силу й він її отримав, але всі ті Цезарі вибрали бути імператорами, тож з ними і поводитися слід як із імператорами. Саму ідею імперії, кажучи правду, вже відкинуто; нема й мови, щоб якийсь Александр Македонський міг повести народ на війну, але якщо хтось вирішив перетнути кордон тих тридцяти квадратних метрів, що належать імператору, тоді він - під його владою.

І, нарешті, в глибинах Божевільні, в регіонах, де знаходяться католицький, православний і протестантський си-мулякри пекла, недоступний для нікого, працюватиме комп'ютер «Roma III». Запрограмований систематизувати зло, буцімто на службі у зла, з часом він дійде до знання, давно поміж людьми забутого - що існує Бог. І так само, як люди відвернулися від свого Творця, комп'ютер відвернеться від своїх творців - людей; протягом лише одного дня й однієї ночі цілий той грандіозний світ беззаконня зникне в саморуйнівному вогні комп'ютера, машини, яка зрозуміла, що її назва, назва трьох колишніх Вавилонів, є сатанинською інверсією слова AMOR у назву міста - ROMA.

Історія мого королівства

(ЗНАЙДЕНИЙ ПІЗНІШЕ ФРАГМЕНТ)

...третього. Так, саме 1953 року. Лишень людина на мить заплющить очі; щойно заснувши, пролітають сотні років. Гросман ще спить або вдає, що спить. Я більше не бачу жодної різниці. У кожному разі, відсутність його присутності дозволить мені з'ясувати одну річ: живі ми чи мертві. Я не маю на увазі — чи померли ми. Це факт. Дати нашої смерті належать, як у ці часи вважається, до дуже далекого минулого. Ми померли, вмерли, у цьому не може бути ніяких сумнівів. Навіть якщо пам'ять підведе, а ось і Гросман; він і його візити до склепу, в якому я його таки поховав. Щоправда, тільки з одним С, щоб не загордився. Всякого трапилося на світі, поки ми заснули лише на кілька хвилин. Але це не викликає в мене ані здивування, ані відрази. Хіба я про це не знав? Передусім, мені варто вирішити проблему нашого онтологічного статусу. Я помер, вже не живу, а, знову ж, відчуття в мене загострені, сила спостереження більша, ніж поки я животів, розірваний між мною-на-престолі і мною-у-просторі-поміж. Я бачу все, що хочу і треба бачити, чую все, що хочу і треба чути, а ніде мене немає. Цей факт створює певний дискомфорт. Факти завжди створюють дискомфорт. Та все ж я не нарікаю. Більше немає болів у попереку, більше немає бридких чиряків, що пирскають, цієї мертвої тиші, в якій відлунюють пожирання, плямкання, хрумкіт кісток, змішані з бадьорим гамором колективної трапези. Гросмане, прокидайся! Так, сер! До ваших послуг, сер! До чиїх послуг, ідіоте? Роззирнися довкола себе! Подивися з тих висот, на які ти потрапив завдяки мені! Де королі? У музеях, сер! А я що тобі

говорив? Не знаю, що й сказати, ваша величносте. Ясно, що не знаєш, що сказати. Ти ніколи не знав. Століттями, наче папуга, ти повторював гасла, вивчені напам'ять в Упсалі. Роззирнися, подивися, що відбувається в церквах. О, не можу повірити. У них — будинки культури. Склади протипожежного захисту. Що відбувається, сер? Відбувається революція, Гросмане. Про це ви ніколи не говорили, ваша величносте. На все свій час. За цей час ти через свій маразм забув латину, всі ті деклинації й кон'югації, тому й не знаєш значення слова *revolutio*. Я пригадую, але наче крізь туман, сер. А чи знаєш, Гросмане, що таке ленінізм? Ні, сер. Хіба не пригадуєш сон, який бачив п'ятсот сорок чотири роки тому, той, в якому ти бачив голоту, що біжить на якийсь палац і кричить: да здрастует таваріщ Ленін? Ні, сер, я забув. Це мене не дивує. Ти дуже пасуєш до цього так званого часу, який ми зараз розглядаємо. Якби ти не був настільки мертвим, то зробив би чудову кар'єру, я в цьому не сумніваюся. Щоб заповнити деякі діри в твоїй освіті; хоча й фальшивий, але ти все ж доктор, і це важливо для тебе; давай я дам тобі трохи більше інформації про все це. Ось що про ленінізм каже товариш Сталін:

«Ленінізм є марксизмом епохи імперіалізму й пролетарської революції. Точніше: ленінізм є теорією й тактикою пролетарської революції взагалі, теорією й тактикою диктатури пролетаріату».

Але сер... Мовчи, йолопе! Більше ані слова! Не заперечуй слова товариша Сталіна. Тебе б одразу оголосили нігілістом.

Наскільки я бачу, ти б закінчив далеко на півночі, копаючи канали, якими ніколи не плаватимуть кораблі, якщо б не мав щастя померти до того. Яким нігілістом, сер? Мерзотнику, якби ти не дрімав, записуючи мою програму розвитку історії від знищення Вавилонської вежі до її нового будівництва; якби ти не випишував ті бридкі замітки на полях, які все одно зникли

в минулому, ти б пригадав мої слова, мою боязнь того, що я предтеча нігілізму. Зрештою, хто знає? Може, я й є ним. *Mea culpa*. Подивися, будь ласка, Гросмане; глянь на ці променисті обличчя, ці паради. Всі вони вірять, що помруть, що помруть цілком, не так, як ми з тобою, а що стануть нічим, а все одно сміються й співають. Хіба це не кумедно? Це жахливо, ваша величносте. Ні, це смішно. Хоча й мертвий уже стільки століть, я невинуватий оптиміст. Остання вежа, та, що буде втіленням досконалого зла, яка його класифікує і повністю відділить від добра, вже поволі проектується. Співпрацюємо з Богом. А тепер спи, Гросмане. Тільки не вдавай, що спиш. Більше тобі чути нічого. Я більше тебе не будитиму, аж поки засурмлять Єрихонські труби, а вони будуть, запевняю тебе, достатньо гучними, щоб тебе підняти й покликати до Всевишнього, щоб ти показав йому бридку сутність своєї секретарської душі. Спи! Так, сер, повільно я провалююся в сон, повільно... тону... в сон...

Гросман заснув. Я бачу це за відсутністю його присутності. Хоча й не втомлений, а все ж і я скоро засну. Але перш ніж заплющити очі, як наслідок загальної конкретизації, перетвореної у дві сторінки якоїсь книжки, я повернуся й ще раз гляну на цей прекрасний новий світ. Цей *dance macabre*. Коло без виходу. *Circulus vitiosus*.

Appendix

Арх. Михайло Йованович. Об'єкт: «Лікарня град Вавилон Великий» технічний опис

ЛОКАЦІЯ

Лікарню «Град Вавилон великий» збудувати на підставі дозволів, отриманих після геодезичних (геокліматичних, геоморфологічних), кліматичних та історичних досліджень.

КОНСТРУКЦІЯ

Весь об'єкт є однією спіраллю, яка своїми косими пандусами лежить на землі (закопана). Водночас це буде і спіральним фундаментом. Внутрішня конструкція виконана з чавуну й бетону. Надземна частина об'єкта вкрита просторою ґраткою, заповненою склом.

Вертикальні стіни вибудовані зі сталі й бетону з ізоляцією (гідро-, термо- і звуко-). Канали основних інсталяцій йдуть через ці стіни.

ЕНЕРГІЯ

Для потреб освітлення, кондиціонування і виробництва енергії використовуються два джерела:

А — солярна енергія; денне освітлення і обігрів за принципом теплиці;

В — теплова енергія ядра Землі, що абсорбується на глибині трьох кілометрів і за потреби доставляється на потрібний поверх.

ФУНКЦІЯ І АРХІТЕКТУРНЕ РІШЕННЯ

Основу функціонування становить комунікативна система, яка влаштована таким чином, щоб уможливити пов'язування всіх рівнів і частин у рамках самих рівнів трьома способами комунікації: Вертикально — ліфти. Горизонтально — конвеєрні стрічки. Навскіс — основами спіралі.

Усі сім входів пов'язані з центральною частиною через селективні пропускні пункти. З кварталу «НЕВРОЗИ» ліфти спускаються до основи спіралі, із зупинками й сполученням на кожному рівні. Крім цього, центральна частина кварталу «НЕВРОЗИ» пов'язана безпосередньо сімома вертикальними комунікаціями з кожним рівнем.

ОБРОБКА ПОВЕРХНІ

Всі внутрішні поверхні фарбувати в сірий колір (Відтінок визначає головний лікар).

Сталеву конструкцію вкрити захисним лаком, а поверхню зафарбувати сірим. Використовувати емаль.

Сталь решітки не фарбувати, а полірувати до яскравого виблискування.

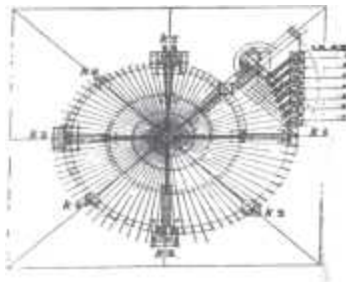
ОБРОБКА ЗОВНІШНЬОЇ ПОВЕРХНІ

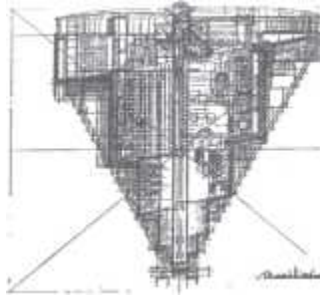
Арматуробетонні стіни не фарбувати. Входи (всі 7) фарбувати в сигнальні кольори: помаранчевий, жовтий і чорний.

Перед входом IV поставити гігантський пам'ятник II ПСИХОАНАЛІЗУ. На проект пам'ятника оголосити окремий конкурс.

Проект пам'ятника Третьому Інтернаціоналу

Велика Божевільня

Таємний список членів Ордену Євангелічних Велосипедистів

Ежен Йонеско
Тарас Шевченко
Еміль Чоран
Джео Богза
Мірча Еліаде
Надя Коменеч
Єлена Попеску
Едуард Сам
Андрія Гебранґ
Мілош Црнянський
Растко Петрович
Бейла Гамваш
Драгіша Васич
Александр І Карагеоргович
Драголюб Протич
Слободан Йованович
Бейла Барток
Ніколай Велімирович
Богдан-Ігор Антонич
Каталін Караді
Гаврило Принцип
Йозеф Ковальський
Леонардо да Вінчі
Йован Веселімов
Іосіф В. Джугашвілі
Йован Цвіїч
Ґеца Кон

Чулаба Чулабі
Іван Мазепа
Жарко Басара
Радіша Ковачевич
Габріеле д'Аннунціо
Йован Калєвич
Єлена Мілієвич
Михайло Пупін
Міліслав Савич
Стів Тешич
Драган Джаїч
Фаркас Кемпелен
Срджан Драгоєвич
Мілан Матович
Гойко Тешич
Леон Коен
Ана Ратко
Василь Вишиваний
Срджан Шапер
Італо Свево
Цветан Тодоров
Іоанн Зізіулас
Яніс Рікос
Алексіс Керігтон
Леонід Шейка
Лука Ронконі
Бора Чосич
Амфілохій Радович
Нікос Казанцакіс
Нікола Мілошевич
Ранко Йовович
Марія-Тереза Бонакорсі

Неделько Ракич
Сузана Манчич
Володимир Карагяур
Чезаре Батісті
Мілойко Кнежевич
Фаусто Копі
Предраг Маркович
Шарлота Залатнай
Михайло Пантич
Лайош Зілагі
Ілона Сталер
Мілован Джилас
Люба Попович
Бранко Кукич
Сільвіо Берлусконі
Коле Чашуле
Гойко Ніколіш
Слободан Мілошевич
Янош Пілінський
Мілан Попович
Жівоїн Павлович
Богдан Задура
Ілля Горкіч
Ріко Ярий
Светислав Веїзович
Еді Меркс
Добріца Чосич
Кармело Бене
Слободан Гаврилович
Ласло Вегель
Регіна Гертрудіс-Берхольд
Ендре Сагварі

Богуміл Грабал
Джонатан Калер
Йозеф Шкворецький
Джон Глен
Ден Браун
Мартіна Навратілова
Імре Позгай
Марина Швабич
Горанка Матич
Надін де Фрі Шоп
Славко Шайбно
Влада Міянович
Драган Благоєвич

На таємному конгресі Євангелічних велосипедистів трояндового хреста, що відбувся 2001 року в Упсалі, одноголосно відхилено пропозицію приймати до братства тих, що їздять на скейтбордах, роликах і скутерах. На конгресі в ряди Малих братів прийнято нових членів:

Періс Гілтон Обі Ван Кенобі Здравко Павічевич Мілош
Алігрудич Марія Тодорова Михайло Михайлов Деян Михайлов
Пламен Михайлов

Гаріч Сілайджич

Теофіл Панчич Воїслав Коштуниця Нікола Самарджич
Владімір Беба Попович Іво Бобул

Славіша Лекич

Ганка Палдум

Примітка:

Список неповний і неперевірений

Appendix II П'яте колесо до воза: післямова перекладача

Напередодні катастрофи

Кілька років тому мені наснився сон, в якому з'явився чоловік у чорному капелюсі. Я стояв на пустирі за розваленою фабрикою, аж раптом десь з-поза спини задзеленчав велосипедний дзвоник. Це був він — кур'єр таємного Ордену, який вряди-годи приносить перекладачам роботу. Але того разу він приїхав із порожніми руками, неабияк мене розчарувавши. Нервово викурюючи цигарку за цигаркою, посланець плутано розповідав мені про книжку, яка сама колись мене знайде. «Але для цього спершу мусиш вивчити сербську, підготуватися», — говорив він, ніби виправдовуючись. І пішов, не прощаючись.

Прокинувшись, я одразу ж забув побачений сон і поїхав на роботу. Працював я тоді у центрі Ужгорода та й жив недалечко, тому до праці вирушив на велосипеді, або, як у нас кажуть, на біциглях. Увечері, після закінчення робочого дня, велосипеда під офісом уже не було — у нього вирости ноги. Вилаявшись подумки й не тільки, я почимчикував додому, а дорогою раптом пригадав сон минулої ночі. Мали минути шість років, впродовж яких я опанував сербську й кілька разів змінив місто проживання, аж поки в руки мені потрапила книжка, від читання якої я не зміг відірватися. З віком таких — глибоких, але й легких, інтелектуальних, але й смішних, захоплюючих, але й небанальних — книжок усе меншає, тож насолодившись сам, я вирішив поділитися цією перлинкою й з українськими читачами. Не в останню чергу маючи стриману надію: виконавши доручення того посланця в чорному капелюсі, я

здійсню свою частину угоди — і Орден поверне мені давно вкрадений велосипед.

Не знаю, з якими надіями писав свій роман Светислав Басара. Ясна річ, кожен письменник мріє написати геніальну, найкращу свою книжку, але це водночас і трохи сумно — бо що робити потім? Хай там як, а «Фама про велосипедистів» — найвідоміший і найуспішніший роман Светислава Басари, а написав автор чимало: понад сорок романів, збірок оповідань і п'єс. У сучасній сербській літературі він посідає особливе місце визнаного класика, який свого становища цурається; Басарі ближчі юнацький бунт і жартівлива провокація, він повсякчас намагається здивувати читача несподіваним поворотом історії. Власне, саме історія — та що з великої літери І — є основним матеріалом для його творчості. «А що було б, якби?» — запитує себе автор, вигадуючи новий сюжет. Усі найкращі його романи — це альтернативні історії, своєрідна якбитологія. Теорії змов, масони й тамплієри, таємний уряд світу, секретні документи й метафізичні загадки — ось далеко не повний набір «інгредієнтів», що їх вміло змішує автор. Серед сербських письменників Басара мав одного вчителя — постмодерніста Мілорада Павича, але це, либонь, той випадок, коли можна вважати, що учень перевершив свого наставника.

І зробив це завдяки блискучому, іскрометному почуттю гумору. Ерудит, людина енциклопедичних знань, фанатичний письменник (щороку — книжка!) Светислав Басара зацікавлює читача детективним сюжетом, пропонує йому своє власне, майстерно сконструйоване бачення Історії, але по-справжньому полонить саме дотепними вибриками. Уявіть собі Ісуса, який в'їжджає до Єрусалима на велосипеді. Або Святого Духа, який дивиться згори на грішний світ, а бачить лише рухомі хрести. Шерлока Голмса, який зазнає фіаско у справі з двоколісниками, чи Зигмунда Фрейда, що зустрічає членів Ордену

велосипедистів у рамках своєї лікарської практики. Уява Басари не знає меж, але завжди закамуюфльована під ретельне дослідження — автор сипле цитатами, історичними фактами, назвами трактатів, деталями з біографій реальних осіб, апокрифічними теоріями й оніричною термінологією. Цю техніку можна порівняти з такою популярною нині творчістю Дена Брауна, помітити в ній коріння фейкових новин, сфальшованої для пропаганди історії, словом, роман цей та й уся творчість автора ідеально вписуються в нашу гібридну добу. Якби не одне «але».

Річ у тім, що «Фама про велосипедистів» вперше побачила світ три десятиліття тому — у 1987 році. Як розповідає автор, цей роман писався фрагментарно, непов'язаними розділами, шматками, йому взагалі довший час здавалося, що це якісь окремі фантастичні оповідання. Кінець вісімдесятих — турбулентна пора, коли в соціалістичній Югославії аж клекотіло від видання різноманітних розсекречених документів, сфальшованих рукописів неіснуючих осіб, підтасованої націоналістами «правдуи» про історичні події, на кухнях переповідалися чутки про теорії змов, а в публічному просторі ширилися заклики розвалити федерацію. Під цим кутом «Фама» — документ епохи, його живий нерв, адже автор писав її ще й для того, щоб поглузувати над масовим психозом, у який западала його батьківщина.

Жарти Светислава Басари, на жаль, виявилися пророчими. І не лише тому, що фрагментарна форма його роману до певної міри стала провісником прийдешнього розпаду Югославії. Пишучи розділи про лікарню для душевнохворих на 20 мільйонів місць, автор писав про свою країну, яка в ті роки мала приблизно стільки ж мешканців. Тоді ще ніхто не знав, що ця держава зовсім скоро й справді перетвориться на божевільню, де кожен вестиме свою власну війну з усіма навколо, — і всі

дев'яності роки Балкани стрясатиме неймовірної жорстокості різанина, яка забере сотні тисяч життів. Зрештою, одразу після виходу книжки критика не побачила в ній пророцтва, хоча й заслужено нарекла роман найкращим здобутком сербської прози кінця минулого століття. Роман, написаний напередодні катастрофи, досить детально цю катастрофу описував, але ж хіба міг хтось у таке повірити?

Вірити автору «Фами про велосипедистів» не треба, як і зовсім необов'язково читати цей твір лінійно — з початку до останньої сторінки. Можна жонглювати розділами, як циган сонцем, крутити структурою книжки, наче педалями велосипеда. Все одно від цього нічого не зміниться: Візантія, як і Югославія, на карті вже не з'явиться, а історія не покотиться навспак. Попри це, тридцять років тому цей роман сприймався як дотепна вигадка, а сьогодні виглядає справжньою хронікою нашого божевільного часу.

Андрій Любка, велосипедист

Примітки

[1] Чорнилом, що стає видимим тільки через двісті років, мажордом Гросман на полях рукопису залишив таку нотатку: «За наказом короля — мийника посуду — я переписую цю нісенітницю, сповнену богохульства і плювання на мене, Гросмана, який уже готувався до захисту дисертації і вже був би доктором, якби не злі язики, що звинуватили мене в єресі. Фактом є те, що він бачить майбутнє; кожен бовдур може бути пророком. Але чим ще зайнятися освіченій людині у ці часи, крім як терпіти капості божевільних. Карло став пихатим. Б'ється в груди, що є захисним віри, але ані він не вірить у Бога, ані Бог не вірить у нього. Коли кілька років тому він став перед Розп'яттям навколішки, просто тому, що так прийнято (хай простить мене Всевишній), хрест з тріском звалився і гепнув Потворного по голові. З того часу гуля на його голові так і не зменшилася. Робить його ще потворнішим, хоч це й неможливо. Складаючи мені товариство у тій злощасній корчмі, вивчив дещо з теології, і тепер безперестанку торочить це дворянам, які, блазнюючи, лестять йому і кивають головами. Так, наприклад, коли ми дискутували, чи є в жінки душа, він мене нещодавно принизив перед усіма. *Non habet*, стверджував і доводив я, а в цей час Карло: «Ет, жінка не тільки не має душі, а й взагалі не існує». І договорився до такого: тим, що він у центр жіночого поставив вагіну, розчистив шлях для Миколая Коперника; тим, що він сказав про неіснування жінки, став предтечею екзистенціалізму, якоїсь диявольської штучки. Господи, помилуй! Навіть диявол не є таким чорним. Усвідомивши, що перегнув, одразу ж покаявся і висповідався. Та не надовго. Щойно отець Альберт, його сповідник, вийшов після

вислуховування всіх тих блюзнірств, Потворний стратив королеву Марго лише за те, що вона глянула на барона фон Куртіца. І барона, ясна річ. Хвалиться, що в спинку трону забив цвяхи, щоб постійно саморозпинатися. Цвяхи він справді забив, але сам особисто зістругав вістря напилком. Крім того, через ревматизм, постійно носить жилет із буйволячої шкіри. Геній півправди. Тепер заповзявся наперед написати історію світу, і я змушений брати участь у цьому божевіллі. Хай Бог помилує мене і Європу».

[2] НАГАДУВАННЯ: Текст мажордома Гросмана передруковано з часопису *Oblique* (3, 1967), повністю присвяченого історії європейських єресей.

[3] Фама (з латини) — славнозвісна легенда, не обов'язково підтверджена (Прим. перекладача).

[4] Року 726-го Лев III вперше відкрито виступив проти культу ікон. Сильний вплив на нього мали єпископи-іконоборці з Малої Азії, які напередодні відвідали Царгород; вплинув на царя і потужний землетрус, який він, у дусі часу, сприйняв за знак гніву Божого, викликаного поклонінням іконам. Спочатку він висловлювався в проповідях, в яких намагався переконати народ, що шанування ікон суперечить християнській вірі (Г. Острогорський, «Історія Візантії»).

[5] Сон, про який згадує Ковальський, доволі відомий, й належить до снів, що сняться перед дзвінком будильника. У таких випадках довгий і логічний перебіг сну передбачає дзвоніння.

[6] Ось що, поміж іншого, пише про годинники один із членів ордену Велосипедистів Трояндового хреста, Луїс Мамфорд: «Годинник, до того ж, є такою операційною машинерією, чиїм «продуктом» є секунди й хвилини: за своєю сутнісною природою він відділив час від людських подій і допоміг

створити вірування у незалежний світ математичних вимірюваних секвенцій — окремішній світ науки. У щоденному людському існуванні є порівняно мало основ для такого вірування. Протягом року дні тривають по-різному, а коротка мандрівка зі сходу на захід змінює астрономічний час на певну кількість хвилин».

[7] Усі, що йдуть у цьому напрямку, потраплять у пустелю...

[8] Неподалік від цього місця знаходиться будівля, в якій через 40 років з'явиться «Словник технологій».

[9] Тут у автора, можливо зумисно, неточне і перебільшене визначення фізичного поняття, яке правильно називається «прискорення вільного падіння» і біля поверхні Землі не може становити $1,7g$, а приблизно дорівнює g , тобто $9,8 \text{ м/с}^2$. — Прим. ред.

[10] Подальший розвиток подій засвідчив, що передбачення Великого Майстра справдилися. Невипадково на самій верхівці нацистської ієрархії був архітектор Шпеср, як не є збігом обставин, що проект пам'ятника III Інтернаціоналу авторства Татліна є лише злегка зміненою структурою Вавилонської вежі.

[11] У табірному жаргоні слова провина, табір, покарання ніколи не використовувалися. Табірні в'язні між собою послуговувалися лише евфемізмами.

[12] Під час своїх численних мандрівок Ковальський кілька разів перебував на Тибеті і два рази був на Святій горі. У 1938 році два місяці він провів у синайській пустелі з монахами, харчуючись корінцями й комахами. Нотатки з тих мандрівок, як і щоденники, Ковальський знищив.

[13] Та й сам Ленін про Ж. Ембер-Дро мав погану, ледь не насмішковату думку. У листі до Інеси Арман (примітка редактора) В.Ільч його називає «толстоївським філістимлянином».

[14] Євангелічні Велосипедисти: спортивно-езотерична спілка добірних і рафінованих інтелектуалів, одна з тих, що як гриби після дощу повиростали між двох воєн. Існує думка, що фама про велосипедистів — рекламний трюк однієї велосипедної фабрики (прим. редактора).

[15] Існують певні підстави вважати, що й КГБ в тридцяті роки сформував бригаду для дій уві сні, але її — як ненаукову — розпустив Сталін.

[16] Якби управителю будинком перову ручку подарував не я, а той пан, то я б пішов на страту. Так усе пов'язано.